

Б.И. ИСМАИЛОВ

ЮРИСТНИНГ КАСБИЙ ЭТИКАСИ

Исмаилов Б.И. Юристинг касбий этикаси.-Т.: Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратура Академияси. 2019.-188 б.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академиясининг Илмий кенгаши томонидан 2019 йил 29 март нашрга тавсия этилган (3-сон баённома).

Қўлланма Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлигининг “Юридик шахсларнинг коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этганлиги учун жавобгарлигининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш” ПЗ-20170928486-сон гранти асосида тайёрланган.

Мазкур ўқув қўлланмада юристинг касбий этикаси курсининг предмети, мақсади ва вазифалари, умумий этиканинг асослари, одоб-ахлоқнинг тушунчаси ва моҳияти, одил судлов ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолияти ҳақидаги қонунчиликнинг ахлоқий асослари, жиноят-протессуал исботлашнинг ахлоқий асослари, одил судловни амалга оширишнинг ахлоқий асослари, айрим тергов ҳаракатларини амалга оширишнинг этик ва ахлоқий асослари, суд музокарасининг этик ва ахлоқий асослари, айрим юридик касб вакиллари фаолиятининг ахлоқий асослари, юристинг касбий фаолиятидаги этикети каби мавзулар атрофлича кенг ёритилган. Ўқув қўлланма бўйича лозим бўлган адабиётлар, қонунлар, норматив ҳужжатлар ва махсус адабиётлар тизимида берилган.

Ўқув қўлланмада юридик олий ўқув юрти талабаларига, тадқиқотчилар ва амалиёт ходимларига, юристинг касб этикаси масалалари билан қизиқувчи кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

**Тақризчилар: ю.ф.д. Маматов Х.Т.
ю.ф.д. Селиманова С.М.**

Мундарижа

КИРИШ	4
I-БОБ. ЮРИСТНИНГ КАСБ ЭТИКА ИНСТИТУТИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ, АСОСИЙ ТУШУНЧАЛАРИ, КАТЕГОРИЯЛАРИ ҲАМДА ПРИНЦИПЛАРИ.....	7
§ 1.1. Касб этика институтининг пайдо бўлиши.....	7
§ 1.2. Умуминсоний касбий этика нормалари тушунчалари ҳамда умуминсоний ахлоққа зид иллатларга қарши курашнинг йўналишлари	12
§ 1.3. Умуминсоний касб этикаси принциплари	17
§ 1.4. Юристинг касб этикаси институтининг тузилиши, категориялари ва вазифалари	19
§ 1.5. Юристинг фаолиятида муомала маданиятининг асосий шакллари, этик низолар турлари ва шакллари	24
II-БОБ. ЮРИСТЛАРНИНГ СОҲАВИЙ КАСБ ЭТИКА ҚОИДАЛАРИ РИВОЖЛАНИШИ.....	27
§ 2.1. Юристларнинг соҳавий касб этика қоидалари ва уларга оид халқаро стандартлар тизими шаклланиши	27
§ 2.2. Прокуратура органлари Касб одобномаси талаблари.....	31
§ 2.3. Суд этикаси моҳияти ва аҳамияти	38
§ 2.4. Ўзбекистон Республикаси Судьялар Олий кенгашининг 2018 йил 29 январдаги СОКҚ– 490-III-сонли қарори билан Судьяларнинг Одоб-ахлоқ кодекси мазмуни ва моҳияти	46
§ 2.5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг “Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ намунавий қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2016 йил 2 март куни қабул қилинган 62-сонли қарори талаблари	51
§ 2.6. Ўзбекистон Республикаси Адлия органлари ва муассасалари ходимларининг касб этикаси қоидалари мазмуни ва моҳияти.....	55
§ 2.7. Ички ишлар органлари ходимларининг касб этикасига оид талаблар.....	62
§ 2.8. Давлат органлари ва ташкилотлари юридик хизмат ходимлари касб этикаси талаблари	65
ХУЛОСА	69

КИРИШ

Мустақил Ўзбекистонда кечаётган жамиятнинг янгиланиш ҳамда давлат бошқарувини модернизациялаштириш, мамлакатимизни жаҳон тараққиётининг юқори босқичлари томон юксалтириш тақдири кўп жиҳатдан маънавиятга боғлиқ.

Бу ҳар бир соҳанинг ўзига хос касбий хусусиятлари, талаблари қонун ва қоидалари мавжудлигидан далолат беради. Демак, ҳуқуқ-тартибот, суд-ҳуқуқ тизими соҳасининг ҳам ўзига хос ахлоқ қоидалари мавжудлиги – бор ҳақиқатдир. Юристининг касбий фаолияти ўта масъулиятли ва оғир касб соҳаларидан биридир. Бунинг сабаби – Ушбу соҳа вакиллари ўта масъулиятли ишни - инсон тақдири билан боғлиқ хатти-ҳаракатларга баҳо бериш, давлат ва жамият манфатларининг устуворлигини таъминлаш билан шуғулланишади. ар экан, Ҳуқуқшунослик соҳаси вакилларига юксак маънавий талаблар қўйилиши ушбу соҳани танлаган ватандошларимиздан авваламбор, юксак маънавий фазилатларни эгаллашни талаб этиб, уларнинг фаолиятини ган бўлишлиги давлат ва ҳокимият обрўйи, жамиятни янгилаш ва замонавийлаштиришга қаратилган сиёсат тақдири билан боғлайди. иқдир.

Юристининг касб этикасига бўлган эҳтиёжи асосан уч омил, аниқроғи - сабаб билан боғлиқ:

Биринчидан, танланган дунёвий тараққиёт йўлимиз, - ҳуқуқий давлатни ва адолатли фуқаролик жамиятини барпо этишдан иборатдир.

Бу эса, жамият аъзоларининг ахлоқий ҳолатига, маънавий маданияти даражасига узвий боғлиқдир. Ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти фақат юксак ахлоқий фазилатлар шаклланган, қарор топган ва амал қилаётган ижтимоий муҳитда мавжуд бўлади.

Ахлоқий тушунча ва тамойилларнинг, яъни хусусан тамойилларнинг шахс ва жамият ҳаётидаги аҳамияти шундаки, улар киши маънавий фаолиятининг ички дунёсининг турли кўринишларини (иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий, оилавий ва ҳ.к) идора қилади. Шу боис кишилар онгида юқори даражадаги ахлоқ нормалари, қоидалари ва тамойиллари кишилар онгида шакллантирилмас экан юқори меҳнат самарадорлигига ҳам, кишилар фаоллигига ҳам, ҳуқуқий давлат ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқаришига асосланган жамиятга ҳам эришиб бўлмайди.

Иккинчидан, - ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти ахлоққа зид иллатлар (ичкиликбозлик, ўғрилик, гиёҳвандлик, фоҳишабозлик, турли кўринишдаги жиноятчилик) бор жойда қарор топа олмайди.

Маъмурий ҳуқуқбузарликка асосланган, тенглик тамойили тенглаштириш сиёсатига бўйсундирадиган, шахснинг жамиятдан, хусусан қоидадан бегоналаштирилган жамиятда ахлоққа зид иллатлар кўпайиши учун шарт-шароитлар мавжуд эди. Ҳар бир соҳада давлат монополияси, хусусан тадбиркорлик ва ишбилармонлик нафақат таъқиб билан тақиқланган даврларда - юристининг касбий аҳволи бузилган эди.

Ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қуришни жазолаш воситаси эмас, балки кишиларга тўғри йўл кўрсатиш воситаси сифатида намоён бўлади. бўлишлигини талаб қилади. Шу боис юристининг касб этикасини ўрганиш замонавий юрист кадрлар учун асосий маърифий талаблардан биридир.

Учинчидан, юристининг касбий этикасига бўлган эҳтиёж суд-ҳуқуқ тизими ходимлари фаолиятида кузатилаётган эски тузум иллатларидан тезроқ қутулиш, ходимлар фаолиятида ахлоқ нормаларининг устуворлигини таъминлаш, турли ахлоқий оғишларнинг олдини олиш эҳтиёжи билан боғлиқ.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг “Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ намунавий қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2016 йил 2 март куни қабул қилинган 62-сонли қарори давлатимизда касб этикаси масалаларини ҳуқуқий жиҳатдан ривожланиш масаласини киритди.

2017 йил 3 январь куни қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг **“Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонунининг 17-моддаси** давлат органлари ва бошқа ташкилотлар ходимларининг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш масаласига қаратилган. Унга кўра: “Давлат органлари ва бошқа ташкилотлар ўз мансабдор шахсларининг ҳамда бошқа ходимларининг коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги ҳуқуқий саводхонлигини, шу жумладан ҳуқуқий билимлари даражасини ошириш юзасидан зарур чора-тадбирлар кўради”.

“Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонунининг 19-моддаси давлат бошқаруви соҳасида коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирлар масаласига қаратилган. Унга кўра: “Давлат бошқаруви соҳасида коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирлар қуйидагилардан иборат:

давлат органлари фаолиятининг очиклигини ва уларнинг ҳисобдорлигини таъминлаш, давлат бошқаруви тизимининг самарадорлигини ошириш, давлат органларининг, улар мансабдор шахсларининг ва бошқа ходимларининг ўз зиммасига юклатилган вазифаларни бажариши юзасидан масъулиятини кучайтириш;

коррупцияга қарши курашиш соҳасида давлат органларининг фаолияти устидан парламент ва жамоатчилик назоратини амалга ошириш;

давлат органларининг ва улар ходимларининг фаолиятида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларга йўл қўймаслик;

давлат органларининг мансабдор шахслари ва бошқа ходимлари томонидан ўз мансаб ёки хизмат мажбуриятларининг бажарилиши самарадорлиги мезонларини, стандартларини ва унинг сифатини баҳолаш тизимларини жорий этиш;

давлат органлари ходимларининг касбий ҳамда хизматдан ташқари фаолиятдаги одоб-ахлоқининг ягона принциплари ва қоидаларини белгиловчи одоб-ахлоқ қоидаларини самарали амалга ошириш;

давлат органлари ходимлари манфаатларининг тўқнашувини ҳал қилишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, уларга риоя этилиши юзасидан мониторинг ўтказилишини таъминлаш;

давлат органлари ходимларининг ҳуқуқий мақомини белгилаш, хизматни ўташнинг шаффоф тартибини ўрнатиш, шахсий ва касбий сифатлар, очиклик, беғаразлик, адолатлилиқ ва холислиқ принциплари асосида танлов бўйича саралаш ҳамда хизматда кўтарилиш тизимини жорий этиш;

давлат органлари томонидан жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этилиши, мурожаатларнинг тўлиқ, холисона ва ўз вақтида кўриб чиқилиши, улар томонидан жисмоний ва юридик шахсларнинг бузилган ҳуқуқлари, эркинликларини тиклаш ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича ўз ваколатлари доирасида чоралар кўрилиши устидан назоратни таъминлаш;

давлат органлари фаолиятида коррупциянинг олдини олишга доир тадбирларнинг амалга оширилиши юзасидан ушбу органлар томонидан кўрилаётган чора-тадбирлар самарадорлигини баҳолаган ҳолда мунтазам равишда мониторинг ўтказиш;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ва улар лойиҳаларининг коррупцияга қарши экспертизасини ташкил этиш;

давлат органларининг мансабдор шахслари ва бошқа ходимларининг самарали ижтимоий ҳимоя қилинишини, моддий таъминот олишини ва рағбатлантирилишини таъминлаш.

Қонун ҳужжатларида давлат бошқаруви соҳасида коррупциянинг олдини олишга доир бошқа чора-тадбирлар ҳам назарда тутилиши мумкин.

Давлат органларининг ва ўзга ташкилотларнинг мансабдор шахслари ҳамда бошқа ходимлари қонун ҳужжатларига риоя этиши, ўз мансаб ёки хизмат мажбуриятларини беғаразлик билан, холисона, виждонан, одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этган ҳолда бажариши ҳамда коррупцияга оид бирор-бир ҳуқуқбузарликни содир этишдан ёки бундай ҳуқуқбузарликларни содир этиш учун шарт-шароитлар яратадиган бошқа ҳар қандай ҳаракатлардан ўзини тийиши шарт”.

“Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонунининг 21-моддаси манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш ва уни бартараф этишга доир чора-тадбирлар масаласига қаратилган. Унга кўра: “Давлат органларининг ходимлари мансаб ёки хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида манфаатлар тўқнашувига олиб келадиган ёки олиб келиши мумкин бўлган шахсий манфаатдорликка йўл қўймаслиги керак.

Манфаатлар тўқнашуви юзага келган тақдирда, давлат органларининг ходимлари ўзининг бевосита раҳбарини дарҳол хабардор қилиши керак. Манфаатлар тўқнашуви мавжудлиги тўғрисида маълумотлар олган раҳбар бу тўқнашувининг олдини олиш ёки уни бартараф этиш юзасидан ўз вақтида чоралар кўриши шарт.

Давлат органларининг махсус бўлинмалари ёки одоб комиссиялари манфаатлар тўқнашувини ҳал этиш қоидаларига риоя этилиши юзасидан мониторингни амалга оширади.

Давлат органларининг манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш ёки уни бартараф этиш талаблари бузилишига йўл қўйган ходимлари, шунингдек уларнинг раҳбарлари қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгар бўлади”.

Юқоридагилар касб этика институтининг долзарблигини кўрсатмоқда.

Юристининг касб этикаси бошқа касбий фаолият соҳалари (тиббиёт, журналистика, дипломатия,

тадбиркорлик ва ҳ.к.) талабларидан ташқари фақат шу соҳа вакилларига хос ахлоқий талабларни (тергов материалларини судгача сир тутиш, ходимларнинг бир-бирларининг ишларига аралашмаслиги, юқори ваколатли ходимларнинг (прокуратура ходимларининг) адолатни қарор топтирувчи ходимга (судьяга) ўз ҳукмини ўтказишга уринмаслиги ва ҳ.к.) ҳам мавжудлиги билан фарқланади.

Юристининг касб этикаси курсининг объекти – жамият ва шахс ҳаётида кузатиладиган ахлоққа зид иллатлардир.

Юристининг касб этикаси курсининг предмети эса юқорида таъкидлаб ўтилганидек юристининг касбий фаолияти ва бурчига садоқатли бўлиши учун муҳим ва зарур бўлган ахлоқ нормаларини, тамойилларини ва қоидаларини ўрганишдир.

Суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар зиммасига ҳуқуқий тартибни мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳуқуқларини ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жиноятчиликка қарши курашиш, халқимизнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш вазифаси тушади. Бу вазифани самарали уддалаш учун суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ўз сафларини сиёсий жиҳатдан етук ва виждонан пок, адолатпарвар, қатъиятли кадрлар билан тўлдириб бориши ҳамда маънавий ва ахлоқий жиҳатдан тозалаб туриши лозим бўлади. Юристининг касб этикаси фанининг мақсади суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга меҳнаткаш, сиёсий жиҳатдан етук, малакали кадрларни тайёрлаш билан боғлиқ. Бунинг учун улар даставвал ахлоқ категориялари, тамойиллари, қонун-қоидалари ва талаблари ҳақида дастлабки тасаввурларга эга бўлишликлари лозим.

I-БОБ.

ЮРИСТНИНГ КАСБ ЭТИКА ИНСТИТУТИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ, АСОСИЙ ТУШУНЧАЛАРИ, КАТЕГОРИЯЛАРИ ҲАМДА ПРИНЦИПЛАРИ

§ 1.1. Касб этика институтининг пайдо бўлиши

“Этика” сўзи қадимий юнонча «этос» (etos) сўзидан келиб чиққан бўлиб, **уй, биргаликдаги яшаш макони**, инсонларнинг турар жойи маъноларини англатади. Кейинчалик бу сўзнинг маъноси одоб, ахлоқ яъни инсон муомаласи доираси ва характери ўртасидаги алоқаларни, инсоният сифатининг муҳим белгилари, фазилатлари маъносини билдира бошлаган.

Этика – кишиларда одоб-ахлоқ муносабатларининг, тушунчаларнинг, кадриятларнинг, қонуниятларнинг вужудга келишини, уларнинг одамларни бошқаришдаги ўрни ва аҳамиятини ўрганади, умумлаштиради.

Этика қулдорлик даври фалсафа илмининг ажралмас бир қисми сифатида вужудга келган, қадимги дунё донишмандларидан бўлмиш **Арасту** (милоддан аввалги 384–322 йиллар) томонидан атама сифатида муомалага киритилган. У биринчи бўлиб ахлоқшуносликни руҳшунослик билан сиёсатшунослик оралиғидаги алоҳида фалсафий фан сифатида тақдим этган ва уни “Этика” деб номлаган.

Арасту ўз даврида мавжуд фанларни таърифларкан, уларни учта гуруҳга ажратади: назарий фанларга фалсафа, математика, физикани; ижодий фанларга санъат, бадиий ҳунармандчиликни; амалий фанларга эса этика ва сиёсатни киритади. Шу тариқа Этика фалсафа доирасидан ажралиб чиқади ва мустақил фан сифатида шакллана бошлайди. Ҳозирги вақтда «Этика» ижтимоий-фалсафий фанлар тизимида ўзига хос ўринга эга бўлган фандир.

«**Этика**» (**ахлоқшунослик**) – ахлоқнинг келиб чиқиши, моҳияти, хусусиятлари, жамият тараққиётидаги ўрни ҳақидаги фандир. У бошқа ижтимоий фанлар сингари ўз қонунлари ва категорияларига эга бўлиб, улар орқали ўз хулосаларини баён қилади.

«**Ахлоқ**» сўзи аслида арабча сўз бўлиб, хулқ-атвор, юриш-туриш, тарбия деган маъноларни англатади. Ҳозирги вақтда бу тушунча жамиятнинг ахлоқий ҳаётида юз берадиган барча жараёнларнинг мажмуини акс эттиради.

Жамиятнинг ахлоқий ҳаёти деб кишиларнинг ижтимоий, сиёсий ва ҳуқуқий фаолиятида, оиласида ва кундалик турмушида юзага келадиган ўзига хос муносабатлари шаклига айтилади.

Ахлоқ тушунчасини икки хил маънода кўриш мумкин: ахлоқ умумий тушунча сифатида этиканинг тадқиқот объектини англатса, яқка тушунча сифатида инсон феъл-атвори ва хатти-ҳаракатининг ўзига хос кўринишини англатади.

Хусусан «одоб», «хулқ-атвор» маъноларида ҳам ишлатилади. Аслида «ахлоқ» ва «одоб» тушунчалари бир-биридан мазмун жиҳатидан фарқ қилади.

Ахлоқ тўғрисида Шарқ мутафаккирлари ва давлат арбоблари кўплаб қимматли фикрларни билдирганлар. Улардан **Абу Наср Фаробий** “**Фозил одамлар шаҳри**” асарида, **Юсуф Хос Ҳожиб** “**Қутадғу билиг**” асарида, **Кайковус** “**Қобуснома**” асарида, **Амур Темур** “**Тузуклар**”ида, кўплаб асарларида давлат раҳбари, вазирлар, қозилар ахлоқи ҳақида ибратли сўзларни келтирган.

Марказий Осиёда Уйғониш даврининг буюк мутафаккири **Абу Наср Фаробий** “**Фозил одамлар шаҳри**” асарида бу шаҳарга ҳоким бўладиган одам шу шаҳар аҳолисига имомлик қилувчи оқил киши бўлиб, у табиатан ўн икки хислат-фазилатни ўзида бирлаштирган бўлиши зарур, деган эди.

Фозиллар шаҳри ҳокими аввало тўрт мучаси соғ бўлиб, ўзига юкланган вазифаларни бажаришида бирор аъзосидаги нуқсон ҳалол бермаслиги лозим, аксинча, у соғ-саломатлиги туфайли бу вазифаларни осон бажариши лозим, деб таъкидлаган.

Иккинчидан, бундай шаҳар ҳокими табиатан нозик фаросатли бўлиб, суҳбатдошининг

сўзларини, фикрларини тез тушуниб, тез илғаб олиши, шу соҳада умумий аҳвол қандайлигини равшан тасаввур қила олиши зарур.

Учинчидан, у англаган, кўрган, эшитган, идрок этган нарсаларни хотирасида тўла-тўқис сақлаб қолиши, барча тавсилотларини унутмаслиги лозим.

Тўртинчидан, у зехни ўткир, зукко бўлиб, ҳар қандай нарсанинг билинар-билинемас аломатлари нимани англатишини тез билиб, сезиб олиши зарур.

Бешинчидан, у фикрини равшан тушунтира олиш мақсадида, чиройли сўзлар билан ифодалай олиши зарур.

Олтинчидан, у устозлардан таълим олишга, билим, маърифатга ҳавасли бўлиши, ўқиш, ўрганиш жараёнида сира чарчамайдиган, бунинг машаққатидан қочмайдиган бўлиши зарур.

Еттинчидан, таом ейишда, ичимликдан очофат эмас, ўзини тия оладиган бўлиши, (кимор ёки бошқа) ўйинлардан завқ, ҳузур олишдан узоқ бўлиши зарур.

Саккизинчидан, у ҳақ ва ҳақиқатни, одил ва ҳақгўй одамларни севадиган, ёлғонни ва ёлғончиларни ёмон кўрадиган бўлиши зарур.

Тўққизинчидан, у ўз қадрини билувчи ва номус-ориятли одам бўлиши, пасткашликлардан юқори турувчи, туғма олий ҳиммат бўлиши, улуғ, олий ишларга интилиши зарур.

Ўнинчидан, бу дунё молларига, динор ва дирҳамларига қизикмайдиган (мол-дунё кетидан қувмайдиган) бўлиши зарур.

Ўн биринчидан, табиатан адолатпарвар бўлиб, одил одамларни севадиган, истибдод ва жабр-зулмни, мустабид ва золимларни ёмон кўрувчи, ўз одамларига ҳам, бегоналарга ҳам ҳақиқат қилувчи, барчани адолатга чақирувчи, ноҳақ жабрланганларга мадад берувчи, барчага яхшилиқни ва ўзи суйган гўзалликларни раво кўрувчи бўлиши зарур. Ўзи ҳақ иш олдида ўжарлик қилмай, одил иш тутгани ҳолда ҳар қандай ҳақсизлик ва разолатларга муросасиз бўлиши зарур.

Ўн иккинчидан, ўзи зарур деб ҳисоблаган чора-тадбирларни амалга оширишда қатъиятли, саботли, журъатли, жасур бўлиши, қўрқоқлик ва ҳадиксирашларга йўл қўймаслиги керак.

Мободо бирор замонда фозиллар шаҳрида ҳокимлик қилаётган бир ёки бир неча кишида бошқа зарур хислатлар бўлса-ю, аммо донишмандлар бўлмаса, фозиллар шаҳри яхши ҳокимсиз қолади, бундай шаҳар ҳалокатга юз тутаети.

Форобийнинг «Фозил одамлар шаҳри» асарида жамиятнинг ҳар бир аъзоси мансаби, тутган ўрни, яъни ким бўлишидан қатъи назар, фозил маънавиятли, маърифатли инсондир. Фозил инсон ўз давлатининг қонун-қоидаларини яхши билади, унга амал қилади, фикрлайди, лозим бўлганда ватани учун жон фидо қилади, деб баён қилинган.

Юсуф Хос Ҳожиб “Қутадғу билиг” (“Қутга, яъни бахт-саодатга элтувчи билим”, 1069-йилда ёзилган) асарида мансабдор шахсларнинг фазилатлари, уларга бўладиган ахлоқий талабларни баён қилганлар. Жумладан, беклар, яъни мамлакат бошлиғи, вазирлар ҳақида гап юритганлар. Юсуф Хос Ҳожибнинг фикрича, бек доно, ботир, шерюрак бўлиши керак. Унинг билимли, заковатли, мулоҳазакор бўлиши тақозо этилади. Очиқ юзлик бекнинг фазилатларидан бири.

XI асрнинг 82–83-йилларида Ғарбий эрон подшоҳининг набираси Кайковус ибн Искандар ўз ўғли Гулоншоҳга бағишлаб “Насиҳатнома” сини яратади ва ўша давр анъанасига кўра, уни бобоси подшоҳ Шамс-ул Маолий шарафига **“Қобуснома”** деб атайти. Ана шу асарда **“Илм талаби ва қозигарлик зикрида”** деб номланган боб бўлиб, унда бўлғуси қозиларга уларнинг ахлоқи қандай бўлиши кераклиги тўғрисида маслаҳатлар берилган. Жумладан, унда қуйидаги фикрлар келтирилган. :

“Ҳар киши ҳар ишни қўлга олса, ул ишни яхши билсин ва уни кўп варзиш (яъни машқ, одат) қилсин, токи ул ишдан кўп наф кўргай”.

“Эй фарзанд, агар донишмандликда баланд даражага етиб, **қози бўлсанг, оҳиста ва тамкин бўлғил ва тез фаҳм, соҳиби тадбир, пешбин (олдиндан кўрувчи), мардумшунос (одамларни текшира олувчи) ва соҳиби сиёсат бўлғил, ҳар гуруҳнинг урф-одатидин, йўл-йўриғидин хабардор, ҳар қавмнинг мазҳабидин огоҳ бўлғил. Керакдурким, қозилик хийлалари сенга маълум бўлғай. Агар бир вақт бир мазлум олдинга келса, унинг гуноҳи бўлмаса ва зулм этиб, унинг ҳаққи бекор кетар бўлса, ул мазлумнинг фарёдига этғил ва тадбир юзидан ул мустаҳиққа ҳаққин эткурғил”.**

Юқорида берилган фикрлардан кўриниб турибдики, қозилар, (яъни ҳозирги кундаги судьялар) донишманд кишилар саналган. Улар барча инсоний фазилатлар эгаси бўлиб, қолган кишиларга ўз

ахлоқлари билан намуна бўлишлари лозим.

Абу Али ибн Сино тўғри сўзлаш ва ишлашни, ҳалол меҳнат қилишни, ҳаммага инсоф-адолат билан муомала қилишни, нафсга берилмасликни, олим-фозиллар билан суҳбатлашишни, катталарнинг иззат-ҳурматларини бажо келтиришни, чин дўстликни, муҳтожларга эҳсон этишни унутмасликни ҳамма эзгуликларнинг манбаи, ҳақиқий инсонийлик белгисидир, деган эди.

Ҳазрат Навоийнинг «Насойим-ул-муҳаббат» асарида комил инсонга хос хусусиятлар, унинг шарқона хислат ва фазилатлари батафсил санаб ўтилган. Бу хусусиятлар — ҳалол луқма билан қаноатланиш, шариат қоидаларига риоя этиш, мулойим тилли, саҳий, садоқатли, вафоли бўлишдан иборат.

Шарқ мутафаккирлари ўзига хос Ахлоқ кодексини ишлаб чиқиш асосида инсонпарварлик тўғрисидаги миллий ва умумбашарий қадриятлар ривожланишига ўзларининг муносиб ҳиссаларини қўшганлар.

Ҳар бир инсон одамлар орасида ўсади, улғаяди, ҳаёт кечиради, ўзининг бутун ҳаёти ва фаолияти давомида ҳар хил тоифадаги кўплаб инсонлар билан мулоқатда бўлади. У инсоннинг ўз кундалик ҳаётининг эҳтиёжларини қондириш заруратидан келиб чиқади.

Замонавий тушунчада этика бу инсон, жамият ҳаракат фаолиятининг муҳим томонларидан ҳисобланган одоб-ахлоқни ўрганадиган философик фандир. Яъни этика фан сифатида ахлоқни, унинг моҳиятини, табиатини ва тизимини, пайдо бўлиши ва ривожланишини, бошқа ижтимоий муносабатлар орасида тутган ўрнини ўрганади, маълум ахлоқий тизимни назарий асослаб беради.

А. Шер «Этика» китобида кўрсатишича, «Одоб-инсон ҳақида ёқимли таассурот уйғотадиган, лекин жамият ва инсоният ҳаётида у қадар муҳим аҳамиятга эга бўлмайдиган, миллий урф-одатларга асосланган чиройли хатти-ҳаракатларни ўз ичига олади.

Этика эса-жамият, замон инсоният тарихи учун намуна бўла оладиган ижобий хатти-ҳаракатлар йиғиндисидир».¹

Этика инсон ва жамият ўртасидаги объектив алоқадорлик туфайли келиб чиқадиган, ҳар бир шахснинг ҳаёти ва фаолиятини бошқарадиган, тартибга соладиган принцип ва нормалар мажмуидир.

□ Этика ижтимоий ходиса сифатида инсоният жамияти вужудга келиши билан бир вақтда жамоалар билан шахслар ўртасидаги эҳтиёж ва манфаатларга хизмат қилувчи алоқа тарзида вужудга келиб, ўзининг тарихий тараққиётида:

□ инсоннинг табиий хислатларини ўзгартирувчи, яратувчи фаолияти шаклида умуминсоний маданиятнинг таркибий қисми;

□ жамиятда яшовчи ҳар бир шахсни ҳар томонлама камол топтирувчи маънавий-ижтимоий омил асосларидан бири;

□ кишиларнинг ички туйғуларини, ҳиссиётларини ўстириб, умуминсоний моддий ва маънавий қадриятларини англаб етиш, уларни асраш ва келгуси авлодларга етказиб бериш йўлларида энг афзали;

□ оила ва кундалик турмушда мавжуд бўлган оилавий бурч, ўзаро ҳурмат, садоқат, ор-номус каби анъаналарни наслдан-наслга, авлоддан-авлодга ўтказиш асосида давом эттириш воситаси;

□ адолатли жамият қуриш ва унда бой-бадавлат, тинч-тотув, бахтли яшаш ғояси сифатида мунтазам равишда ривожланиб келган ва ривожланади.

Этиканинг негизини жамиятнинг таркибий тузилиши, хусусан, ундаги мулкий муносабатлар, меҳнат тақсимоти, аҳолининг ёши ва уларнинг эҳтиёж ва манфаатлари белгилайди.

Бинобарин, Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётининг асосини хилма-хил шакллардаги мулклар ташкил этаётган бир вақтда, уни ривожлантиришнинг маънавий-ахлоқий негизларини:

- умуминсоний қадриятларга содиқлик;

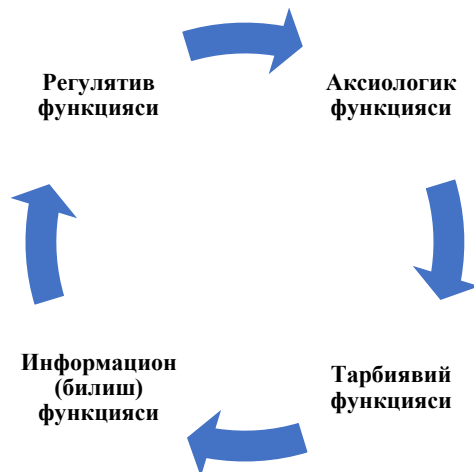
¹ А. Шер. «Ахлоқшунослик». Т., 2000 й.

- халқимизнинг маънавий меросини мустаҳкамлаш ва ривожлантириш;
- инсоннинг ўз имкониятларини эркин намоён қилиши;

ватанпарварликни ташкил қилади.

Шубҳасизки, ана шу негизлар асосида Ўзбекистон халқларининг янгича мазмундаги маънавий-ахлоқий дунёси шаклланади ва қарор топади. Бу эса, ўз навбатида халқимиз ахлоқининг негизини белгилаб берадиган асосий омиллардан бири ҳисобланади.

Этиканинг жамият ҳаётида тутган ўрни у бажарадиган функциялар билан белгиланади.

Регулятив функцияси – ахлоқнинг асосий функцияси ҳисобланади. Регулятив функция шахс, хизмат жамоаси, давлат ва жамоат институтлари фаолиятини жамиятда мавжуд бўлган ахлоқий нормалар асосида бошқариб туришни аниқлатади. Шу мақсадда бир қанча воситаларга таянади: ахлоқий принциплар, жамоатчилик фикри, ахлоқий авторитет, анъаналар, урф-одатлар ва ҳоказо. Ахлоқ нафақат алоҳида шахс, балки бутун жамиятнинг ҳам хулқ-атворини бошқаради.

Аксиологик функцияси (баҳолаш) – юқорида таъкидлаганимиздек, ҳар қандай ахлоқий хатти-ҳаракат у ёки бу қадриятлар системаси орқали баҳоланади. «Ахлоқий-ахлоқсиз», «яхши-ёмон» нуқтаи назаридан келиб чиққан ҳолда хатти-ҳаракатлар, муносабатлар, мотивлар, қарашлар, шахсий сифатлар баҳоланади. Ахлоқ инсон томонидан қадриятларни ўзлаштириш, уларни ривожлантиришни ҳам назорат қилади.

Информацион (билиш) функцияси - ахлоқий билимлар ҳосил қилишга қаратилган бўлиб, ахлоқий принциплар, нормалар, кодекслар ижтимоий-ахлоқий қадриятлар ҳақидаги информация манбаи ҳисобланади. Шу билан бирга одатий ва экстремал вазиятларда, конфликтли ва танг ҳолатларда ахлоқий танлов масаласига эътибор қаратилади. Демак, ахлоқ оламни, инсонни, унинг моҳиятини, ҳаётининг маъносини аниқлашга ёрдам беради.

Тарбиявий функцияси – ҳар қандай тарбия тизими – бу энг аввало ахлоқий тарбия тизими ҳисобланади. Ахлоқий тарбия ахлоқий норма, одат, анъана, умумий хулқ-атвор намуналарини аниқ ташкилий тизим ҳолига келтиради, ахлоқий билимларни ахлоқий ишонч-эътиқодга айлантиради, конкрет вазиятларда ахлоқий билим ва ишонч-эътиқодни қўллашда ижодий ёндашувга ўргатади. Демак, ахлоқ нафақат норма ва қоидаларга риоя қилишни, балки ўз-ўзини назорат қилишга ўргатади.

Шу ерда, ахлоқнинг алоҳида функцияларини ажратиш шартли характерга эга эканлигини қайд қилиш лозим. Чунки реал ҳаётда улар бир-бири билан уйғун ҳолда намоён бўлади. Ахлоқ бир вақтнинг ўзида бошқаради, тарбиялайди, йўналтиради ва ҳоказо.

“Этика”нинг бошқа ижтимоий-фалсафий фанлардан фарқи шундаки, у аксиологик хусусиятга эга. Яъни, ахлоқий билимлар инсоний муносабатлар ва ижтимоий воқелик ҳодисаларини баҳолаш асосида вужудга келади. Бу баҳолашнинг асосий мезони кишиларнинг «нима яхши-ю нима ёмонлиги» ҳақидаги тасаввурлари ҳисобланади. Бундай баҳолаш ҳам жамиятга, ҳам алоҳида шахсга хосдир. Шу тариқа ахлоқий қадриятлардан ижтимоий ва индивидуал тизимлар вужудга келади. Бу тизимлар бир-бири билан узвий боғлиқ бўлиб, ҳар бир инсонда турлича намоён бўлади. Шахс фаолиятида ижтимоий қадриятлар тизими устун бўлса, у ижтимоий ҳаётда фаол иштирок этади, унинг дунёқарашида жамоатчилик тамойили устун бўлади. Аксинча бўлса, инсон ўзининг

шахсий манфаатларини устун қўяди, дунёқарашида индивидуализм принципи устун бўлади.

Аслида этик идеаллар, тамойиллар ва нормалар кишиларнинг адолат, инсонийлик, эзгулик, ёвузлик, ижтимоий фаровонлик ҳақидаги тасаввурларидан келиб чиққан. Бу тасаввурларга мос келувчи хатти-ҳаракатлар ахлоқий деб, зид келадиган хатти-ҳаракатлар ахлоқсизлик деб эълон қилинган.

Бошқача қилиб айтганда, кишилар фикрича жамият ва шахс манфаатларига мос келадиган, инсонлар учун фойдали бўлган хатти-ҳаракатлар ахлоқийдир. Албатта, бу тасаввурлар тарихий тараққиёт давомида ўзгариб борган, турли синфлар, ижтимоий гуруҳларда турлича бўлган.

Хусусан ҳозирги вақтда ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари касб ахлоқида уч турдаги ахлоқий норма ва тамойиллар амал қилади:

1) ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари касб ахлоқининг асосий мазмунини **умуминсоний ахлоқий нормалар** ташкил қилади. Лекин уларнинг баъзилари, масалан; жасурлик, бурчга содиқлик, адолатпарварлик асосий аҳамиятга эга бўлади.

2) бу ерда яна **фақат ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ходимларига хос ахлоқий норма ва принциплар амал қилади**. Масалан, маълумотларнинг сир сақланиши, бошлиқлар ва бўйсунувчилар ўртасидаги ўзига хос муносабатлар ва шу кабилар.

3) Шу билан бирга ҳуқуқни муҳофаза қилишнинг фақат у ёки бу хизматига тааллуқли бўлган ахлоқий норма ва принциплардир. Мисол тариқасида фуқаролар билан ишлаш жараёнида қўлланадиган **оператив хатти-ҳаракатлар қоидалари, ҳуқуқни муҳофаза қилиш ходимларига конфиденциал ёрдам берган фуқароларнинг сирини сақлаш ва ҳоказо**. Бу қоидалар шакл жиҳатидан умуминсоний қоидалардан фарқ қилиши мумкин, лекин ўзининг ахлоқий мазмунини сақлаб қолади.

Хулоса қилиб айтсак бўладики, ахлоқ ижтимоий-тарихий характерга эга. Шу билан бирга у касбий хусусиятга ҳам эга.

Жамият маънавий ҳаётининг бир-бири билан боғлиқ бўлган икки соҳаси- ахлоқ ва ҳуқуқнинг ўхшаш ва фарқли томонлари масаласи ҳозирги кунда айниқса долзарб ҳисобланади.

Шахснинг маънавий дунёси, онги ва маданияти шаклланишида ахлоқ ва ҳуқуқ алоҳида ўринга эга. Чунки улар ижтимоий муносабатлар тизими тараққиётига таъсир кўрсатадиган, шу орқали шахс онгини ривожлантирадиган муҳим ижтимоий бошқарувчи ҳисобланади.

Этика ва ҳуқуқ - инсон муносабатининг ўзаро алоқадорликда бўлган муҳим элементларидир. Уларнинг табиати жамиятдаги конкрет тарихий шароит, ижтимоий тизимга боғлиқ бўлади.

Демократик фуқаролик жамиятида ахлоқ ва ҳуқуқнинг ўзаро алоқадорлиги куйидаги қонуният туфайли объективлашади – умумхалқ ҳуқуқининг ахлоқий потенциали, қонунчиликнинг ахлоқий асослари ўсиб боради. Юқорида таъкидлаганимиздек, этика - инсон ва жамият ўртасидаги объектив алоқадорлик туфайли келиб чиқадиган, ҳар бир шахснинг ҳаёти ва фаолиятини бошқарадиган, тартибга соладиган принцип ва нормалар мажмуидир.

Шундай қилиб, ҳуқуқ – нафақат сиёсий-юримдик, балки ижтимоий-ахлоқий ходиса. Жамиятнинг ҳуқуқий ҳаёти инсонпарварлик, адолат, виждон ва бурч, ор-номус, эркинлик ва масъулият каби ахлоқий ходисаларсиз ривожлана олмайди.

Этика ва ҳуқуқ муносабатларига қадим даврлардан мутафаккирлар ўз эътиборини қаратганлар. Сукрот, Афлотун, Арасту ҳуқуқий мафқурани ишлаб чиқар экан, Этикани қонунчилик билан боғлашга ҳаракат қилганлар. Рим юристлари: «ҳуқуқ урф-одатлар маъқуллаган нарсаларни тавсия қилади» деган постулатни илгари сурганлар.

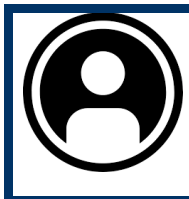
Янги даврда ахлоқ ва ҳуқуқ узвий боғлиқликда олиб қаралган, ҳатто Гельвеций: ««Этика» ва «Қонуншунослик»ни мен битта фан деб тушунаман»², -деб ёзади.

Немис классик фалсафаси намояндалари ҳам этика ва ҳуқуқ муносабатларига ўз эътиборларини қаратишган. Кант ҳуқуқ Этикага бўйсунди деб ҳисоблаган. Гегель фикрича, этика ва ҳуқуқ бир-бирини тақозо қилади, фарқи шундаки, ахлоқ ташқаридан бўладиган мажбурийликка

² Гельвеций К.А. Об уме.-М, 1992. –С.156.

йўл қўймайди.

Аслида, ҳуқуқ инсон хатти-ҳаракатини бошқариш шакли сифатида тарихий тараққиётнинг муайян босқичида, ахлоқ нормаларидан келиб чиқади. Ҳуқуқ ўз тараққиётининг турли босқичларида этика билан деярли уйғун бўлган. Фақат вақт ўтиши билан ёзма ва шаклланган қонунчиликка айланган. Бошқача қилиб айтганда, ҳуқуқ ўз ичига ахлоқийликни қамраб олади.

Этика ва ҳуқуқнинг муносабати қуйидагиларга намоён бўлади:

- 1) бирлиги ва ўхшашлигида;
- 2) фарқли томонларида;
- 3) ўзаро таъсирида.

Этика ва ҳуқуқ ижтимоий онг шакллари сифатида умумий ижтимоий функцияни бажаради; инсоннинг жамиятдаги фаолиятини бошқаради, норматив хусусиятга эга ва фуқаролар бу норма ва принципларга амал қиладилар. Бу норма ва принциплар умумий характерга эга ва жамиятнинг барча аъзоларига тааллуқлидир.

Баён этилганлардан касб этикаси нима деган саволга қуйидаги жавоб чиқади:

этиканинг профессионал ўзига хосликларини ўрганадиган фан – касб этикаси дейилади.

Ҳар қандай касб этикаси уч асосий таянч нуқтада туради. Булар: **умуминсоний этика, муайян касб хусусиятлари ва конкрет тажриба.** Мазкур уч таянч нуқтани амалиётга татбиқ этсак, у умуминсоний этика талабларини давлат хизматчисининг касб одоби меъёрлари билан бойитган ҳолда уларни конкрет вазиятда қўллай олишида ақс этади.

Ахлоқ ва ҳуқуқнинг фарқлари

Ахлоқ	Ҳуқуқ
Нормалар ёзма характерга эга эмас, урф-одат ва анъаналарда белгиланади.	Нормалар аниқ формал характерга эга расмий ҳужжатларда белгилаб берилади.
↓	↓
Нормалар объектив равишда келиб чиқади.	Нормалар давлат томонидан ўрнатилади.
↓	↓
Амал қилишини таъминлаш механизми-жамоатчилик фикри	Амал қилишини таъминлаш механизми-давлат органларининг санкцияси.
↓	↓
Ихтиёр эркинлиги мавжуд.	Ихтиёр эркинлиги норматив ҳужжатлар билан қатъий чегараланади.

§ 1.2. Умуминсоний касбий этика нормалари тушунчалари ҳамда умуминсоний ахлоққа зид иллатларга қарши курашнинг йўналишлари

«Норма» – лотинча сўз бўлиб, ўзбек тилида расмийлаштирилган қонун-қоида, ҳамма учун мажбурий деб ҳисобланган тартиб-қоида ёки бирор нарсанинг, ишнинг аниқ белгиланган ўлчами, меъёри деган маъноларни англатади.

Касбий этика нормалари ахлоқий муносабатларнинг таркибий қисми ва ахлоқий онг шаклларида мавжуд бўлади.

Касбий этика ҳақида гапирганда ҳуқуқнинг кишилик жамияти ахлоқининг посбони эканлигини

унутмаслик, ҳар қандай қонуннинг мазмуни ахлоқ нормалари эканлигини, қонун ушбу нормаларни киши ва жамият ҳаётида тўғри ишлатилишини таъминловчи восита эканлигини унутмаслик лозим бўлади.

Бу жиҳат умуминсоний сиёсий, ҳуқуқий ва ахлоқий ҳужжатларда ҳам ўз ифодасини топган бўлиб, миллий қонунчилик халқаро ҳуқуқий нормалар ва қоидалар билан ўзаро уйғунлашиб кетгандир. Миллий қонунчилик, инсонпарварлик, инсон табиий ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган умуминсоний ҳуқуқий нормаларга бўйсунадиган ва уларнинг устуворлигига асосланади. Мисол тариқасида БМТ томонидан 1948-йилда қабул қилинган “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси”, 1966 йилда қабул қилинган “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги” Халқаро пакт ва бошқа ҳужжатларни келтириш мумкин. “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси”ни одоб-ахлоқ ва ҳуқуқий маданият алифбоси, десак муболаға бўлмайди.

“Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси”нинг 29-моддасига мувофиқ ҳар бир инсон ўз ҳуқуқи ва эркинликларидан фойдаланишда ўзгаларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини демократик жамиятда етарли даражада бўлишини ҳамда ҳурмат қилишини таъминлаш, ахлоқ, жамоат тартиби, умумфаровонлигининг одилона талабларини қондириш мақсадидагина қонунда белгиланган чеклашларга риоя этиши керак. Қайд қилинган Пактнинг 10-моддасида эса, озодликдан маҳрум қилинган шахсларга нисбатан инсонийларча муносабатда бўлиш, уларнинг шаъни ва кадр-қимматини ҳурмат қилиш талаб қилинади. Бугунги кунда барча давлатларнинг конституциявий қонунчилигида суд ҳокимиятининг ташкилий жиҳатларидан ташқари ахлоқий мазмуни ҳам эътиборга олинган, инсон ва унинг ҳаёти, кадр-қиммати, манфаатлари олий қадрият деб тан олинади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида ҳам инсон, унинг ҳаёти энг олий қадрият бўлиб, амалдаги миллий қонунчилигимиз юксак инсонпарварлик ғояси билан суғорилган бой мазмунга асослангандир.

Жумладан, Конституциянинг 18-моддаси барча фуқароларнинг бир хил ҳуқуқ ва эркинликлари уларнинг жинси, ирқи, миллати, тили, динидан, ижтимоий келиб чиқишидан ва ижтимоий мавқеидан қатъий назар тенг ҳуқуқлилигини таъминлайди. Ушбу нормада инсонпарварлик тамойили акс этганлигини кузатамиз. Инсонпарварлик тамойили бош қонун асосида яратилган ва яратилаётган барча қонунларимизда марказий ўринни эгаллайди. Юристининг касб этикаси фани айнан шу инсонпарварлик тамойилини суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар ходимлари фаолиятида устувор касбий тамойил эканлигини таъминловчи фан соҳасидир. Жиноят–процессуал қонунчилигимиз ҳам айнан бузилган ҳуқуқларни тиклаш ёхуд ҳар қандай жиноий хатти-ҳаракатларни жазосиз қолдирмасликдан иборат.

Демак, одил судловни амалга оширишга бўйсундирилган. Жиноят қонунчилиги шахс ва жамиятни ижтимоий аҳволи, тажовулардан ҳимоя қилади, жиноий хатти-ҳаракатларнинг инсон ва жамият ҳаёти учун қанчалик зарарли ёки хавфлилигидан келиб чиқиб жазо тайинлайди. Бу умумий ахлоқ категориялари – яхшилик ва ёмонлик, эзгулик ва ёвузлик категориялари асосида амалга оширилади. Бунинг учун суриштирувчи, терговчи, прокурор ёхуд судья ушбу категориялар мазмунини чуқур билиши ва уларни кўрилайётган ишга мазмунан татбиқ қилиши лозим бўлади. Бу ўз-ўзидан касбий ахлоқни умумий ахлоқ нормалари билан узвий боғлаш заруриятини юзага келтиради. Бугунги касбий ахлоқнинг мазмуни юксак ахлоқий нормалар билан тўлдирилган бўлиб, бу бирданига юзага келмаган. Жиноят қонунчилигининг тарихида инсон кадр-қиммати камситилган, инсонни қийноққа солган, унинг ҳаёти қадрсизланган, инквизитция судлари, тоталитаризм ҳуқуқшунослиги даврларини бошдан кечирган. Бугунги касбий ахлоқ қонуни жазо воситаси эмас, балки кўпроқ тарбия воситаси бўлишлигини таъминлашга қаратилган.

Юристининг касб этикасининг энг муҳим хусусиятларидан бири – инсон тақдирини билан боғлиқ масалаларни ҳал қилишда ҳис туйғуга берилмаслик, таниш-билишчилик, қариндош-уруғчилик, маҳаллийчилик ёхуд миллатчилик каби туйғуларга берилмаслик одил судловни амалга оширишнинг барча босқичларида ахлоқ нормаларига оғишмай риоя қилишини ўргатади.

Касб этикаси принциплари-умумлашган ахлоқий тушунчалар бўлса, ахлоқий нормалар ахлоқий принципларга риоя қилиш учун қандай ахлоқий ҳислатлар зарурлигини кўрсатади.

Касб этикаси нормаларига куйидагилар киради: **инсорпарварлик, хушмуомалалик, хушфёллилик ва одаблилик, оддийлик ва камтарлик, ҳалоллик ва ростгуйлик, инсофлилик, собитқадамлик, очик кўнгиллик, сахийлик ва мурувватлилик, ўзаро ҳурмат, дўстона муносабат, самийлилик, сиполик, катгаларни ҳурмат қилиш ва бошқалар.**

Инсорпарварлик - “Фалсафа қомусий луғат”да инсонпарварлик “Одамларга меҳр-муҳаббат билан қараш, уларни ҳурмат қилиш, инсоннинг моддий фаровонлигини юксалтириш ва кишиларда юксак маънавий фаилатларни ривожлантиришга ғамхўрлик қилиш ғоялари билан суғорилган дунёқараш” сифатида қаралади. “Педагогик энциклопедик луғат”да эса, инсонпарварлик шахс сифатида инсон, унинг эркин ривожланиши ва ўз қобилиятларини намоён эта олишини қадрият сифатида қабул қилиш эканлиги уқтирилади.

Кенг маънода инсонпарварлик – инсонни шахс сифатида қадрият деб белгилайдиган, унинг эркинлик, бахтга бўлган ҳуқуқи, ўзининг қобилиятларини намоён этиши ва ривожлантириши, ижтимоий институтларнинг баҳолаш мезонларида инсон равнақини ҳисобга оладиган қарашларнинг тарихий ўзгарувчан тизими, инсонийлик – одамлар орасида кутиладиган меъёрий муносабат.

Инсонпарварлик яна асосида инсоннинг чексиз имкониятлари ва унинг комилликка доир интилишлари, ўз қобилиятлари, қарашларини эркин намоён этишга доир шахс ҳуқуқини эътироф этиш турадиган, инсон равнақини ижтимоий муносабатлар даражасини баҳолаш мезони сифатида тасдиқлайдиган дунёқараш тамойили тарзида ҳам қаралади. Ҳозирги вақтда мазкур тамойил педагогиканинг асосий тамойилларидан бири сифатида шакллантирилди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 23 июльдаги “Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва бошқа давлат органлари томонидан инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя этилишининг ҳолатини ўрганиш бўйича идораларо ишчи гуруҳи тўғрисида низомни тасдиқлаш ҳақида” ги 227-сон қарорида белгиланганидек Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва бошқа давлат органлари томонидан инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя этилишининг ҳолатини ўрганиш бўйича Идораларо ишчи гуруҳининг асосий вазифалари куйидагилар ҳисобланади:

инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя этилиши билан боғлиқ масалаларни ўрганиш ва умумлаштириш, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликлари бузилиши, шунингдек қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз инсон қадр-қимматини камситувчи муомала турларини қўллашга доир мурожаатларини кўриб чиқилиши ва ҳал этилишини мониторинг қилиш;

инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари соҳасида аниқланган қонунбузилиш ҳолатларини бартараф қилиш бўйича зарур чора-тадбирлар белгилаш тўғрисида таклифлар киритиш;

инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари соҳасида қонунчиликни такомиллаштириш, шунингдек БМТнинг асосий Конвенцияларини миллий қонунчиликка ва ҳуқуқни қўллаш амалиётига имплементация қилиш бўйича таклифлар тайёрлаш;

Ўзбекистон Республикасининг тегишли даврий маърузаларини кўриб чиқиш натижаси бўйича БМТ конвенцион органларининг якуний тавсиялари ва эътирозларини кўриб чиқиш, шунингдек ушбу якуний тавсия ва эътирозларнинг ижроси бўйича Миллий ҳаракат режаларини тасдиқлаш ва мониторинг қилиш.

Хушмуомалилик - кўнгилдаги ардоқли фикрларни, энг ноёб ҳис-туйғуларни, энг эзгу ниятларни одамлар билан баҳам кўриш, осойишталик, вазминлик, хотиржамлик билан иш тутишдир. Унинг 10-та белгиси бор. Улар куйидагилар:

инсоф, ақл, илм, олижаноблик, кўркам феъл, яхшилик, сабр, шукр, мулойимлик.

Хушфёллилик ширинсуханлилик, камтаринлик, босиқлик сингари ахлоқий хатти-ҳаракатлар меъёрийлик нуктаи назаридан ғоят муҳим. Чунки ҳар бир жамият даражаси маълум маънода ундаги фуқаролар муомала маданиятининг юксаклиги билан ҳам белгиланади. Зеро, хушфёъл, ширинсухан инсон ўзининг ҳар бир муваффақиятсизлигига фожиа сифатида қарамайди, алам ёки ғазаб билан ёмон кайфиятини бошқаларга ўтказишга интилмайди; атрофдаги ахлоқий муҳитни бузмайди. Натижада ўзига ҳам, ўзгаларга ҳам кўтаринки кайфият, турли-туман омадсизликларнинг ўткинчилигини англаувчи ҳаётбахш бир умид бағишлайди. Жамият доимо ўшандай одамларни ҳурмат қилади ва улардан ўрнатқилишга интилади.

Одоблилик - яхши тарбия кўрганликнинг намоён бўлиши, хатти ҳаракатларда, сўзлашувда меъёрни, чегарани, мувофиқлилик ва номувофиқликни билишдир.

Одобраликнинг асосий белгиси – ўзини тута билиш, ҳукм чиқаришда шошил-маслик, кишларнинг орқасидан гибат қилиш, ўзгалар фикрини тинглай билиш, ширинсўзлик ҳисобланади.

Халоллик ҳар бир инсоннинг ўз кучи билан меҳнат қилиши, шунинг эвазига топган мол-мулки, обриси, жамиятга тутган ўрни, хулқининг тугрилиги, сўзида қатъийлик ва садоқатининг мажмуасидир. Ҳалолликни унинг дастлабки тор диний мазмунида қайси таом ҳарому, қайсиниси халол, деган маънода тушунмаслик лозим. У аллақачон умуминсонийдунёвий маъно касб этган меъёрга айланган.

Ростгўйлик – ҳалолликнинг бир кўриниши бўлиб, ҳақиқатни гапириш, ўзининг ҳам, ўзгаларнинг ҳам қадр-қимматини тўғри баҳолаш, яхшини яхши, ёмонни ёмон деб очиқчасига айтишдир. Ростгўйлик виждон тушунчаси билан боғлиқ, инсоннинг ўзгага муносабати ўзига муносабатидек соф бўлишини талаб этувчи меъёрлардир.

Ўнлаб меъёрлар орасида бу иккисига биринчи бўлиб тўхталишимизнинг сабаби шундаки, мустамлакачилик даврида, айниқса, шўролар ҳукмронлик қилган чоракам бир аср вақт мобайнида ёлғон, алдов, нопоклик, ҳаромхўрлик, мунофиқияк сингари иллатлар халқимизга шу қадар усталлик билан сингдирилдики, ҳозирги пайтда кўпчилик одамлар ҳалоллик ва ростгўйлик устидан ҳатто куладиган бўлиб қолганлар. Сўз билан ийбирлиги ёқолган, қоғоздаги чиройли гаплар ҳаётга тўғри келмайди. Лекин буларнинг ҳаммаси, афсуски, одатий ҳолдек қабул қилинади. Шу боис мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданоқ бу иллатларга қарши кураш бошланди. Ҳозирги кунда давлатимиз миллий-маънавий кадриятларни тиклашни, одамларни ҳалол, инсофли, адолатли бўлишга чақиришни ўз ички сиёсатининг муҳим қисми деб билган ҳолда иш тутмоқда. Зеро, кўз ўнгимизда ёлғон, алдов, икки юзламачилик нималигини деярли билмайдиган жамиятлар, миллатлар гуллаб яшнамоқда. Япония, Олмония, Франция, АҚШ, Буюк Британия сингари мамлакатлар шулар жумласидан.

Инсофлилик. Инсофлилик моҳиятан давлатнинг фуқарога, жамиятнинг шахсга нисбатан муносабати тарзида намоён бўлади. Бордию, ўзаро адолатли муносабатлар ҳақида гап кетса, унда одатда юксак мартабадаги тарихий шахснинг қуйи мартабадаги шахсга муносабати назарда тутилади. Инсоф эса ана шу адолатнинг тор қамровли хусусий кўриниши сифатида намоён бўлади. У фуқаролар, жамият аъзолари орасидаги ўзаро муносабатлар меъёридир.

Инсофлилик ҳам ҳалоллик каби виждон тушунчаси билан боғлиқ, маълум маънода ҳалолликка ўхшаб кетади. Лекин бу юзаки таассурот. Чунки ҳалоллик ўз ҳақи ва ҳаққини, яъни моддий ва маънавий ҳуқуқини ўзгаларнинг ҳақи ва ҳаққига хиёнат қилмаган ҳолда ажратиб яшашни англатади. Инсофлилик эса ижобийликда ҳалолликдан ҳам бир қадам олға ташланган ҳолатдир: унда киши ўз ҳалол ҳақи ва ҳаққидан ўзганинг ҳисобига кечади; «ўзга»нинг шароити ўзиникидан ниҳоятда оғир ва ёмон эканини ҳисобга олиб, ўз қонуний ҳақи ва ҳақққни ёки уларнинг бир қисмини ихтиёрий равишда ўзгага беради, мурувват кўрсатади.

Зеро, инсофлилик ва мурувватлилик ахлоқий меъёрлари жамият этиштирган моддий бойликларни унинг аъзолари ўртасида шахсий ташаббус асосида, оғриқсиз, ҳуқуқий ҳолатларни поймол қилмаган ҳолда қайта тақсимланишига, жамиятнинг янада фаровонлашувига ўзига хос ҳисса қўшади.

Собитқадамлик - ният қилинган ишқа жиддий киришиш ва охирига етма-гунча ундан чекинмаслик, бошланган ишни охирига етказишдир.

Сабр қаноат – бошга тушган қийинчиликларни чидам билан енгишдир.

Камтарлик деб кишининг ўзини табиий ҳолда қандай бўлса шундайлигича ҳамма билан тенг баб-баробар тутишига айтилади.

Шижоат – ботирлик, жасорат, довжораклик, мардлик дегани.

Покизалик – бу тозалик ва софлик дегани. Тозалик-инсон саломатлигининг гарови. У касб ахлоқининг нормаси сифатида ҳар бир ходимдан кийим-кечагининг афт-аторининг, иш жойининг покиза бўлишини ҳамда қалбининг пок бўлишини, ейиладиган таомларига ҳаром аралашмаслигининг, ҳалол бўлишини талаб қилади.

Умуминсоний касб этика нормаларига зид иллатлар деганда ғазаб, тухмат, ёлғон, ҳақорат, кўрқоклик, нифоқ, зулм каби салбий тушунчалар киради.

«**Иллат**» - сўзи касаллик, хасталик, жисмоний ва руҳий камчилик, нуқсон деган маънони англатади. Шунга кўра умуминсоний ахлоққа зид иллатлар деб умуминсоний одоб-ахлоқ принциплари ва нормалари доирасига сигмайдиган, унга хилоф равишда содир этиладиган ярамас

хатти-ҳаракатларга айтилади. Бундай ахлоқсизларга - ғазаб, жаҳолат, адоват, ғийбат, ҳақорат, ҳасад, нифоқ, зулм, ёлгончилик, маҳтанчоқлик, дангасалик, ичкиликбозлик, манфаатпарастлик, шуҳратпарастлик, айёрлик, хушомадгўйлик, иккиюзламачилик, эзмалик, жиззакилик, бузухчилик кабилар киради.

Ғазаб - инсоннинг ақл қувватидан ҳиссиёт қуввати устун келиб, ўзини босолмасдан, ўзгаларга шиддат билан муомала қилишдир. Ғазаб агарда бировни уриш, сўкиш тариқасида юзага чиқса, у ахлоққа зид иллатга айланади. Ўринсиз ғазабланиш маориф соҳаси ходимлари, маиший хизмат ходимлари ишларига жуда катта зарар келтиради.

Ғийбат - бу бировларнинг орқасидан ёмонлаб гапириш, фисқи-фасад тарқатишдир. Улар бировнинг гапини бошқа бировга етказиб одамлар ўртасига нифоқ соладилар.

Тухмат - бу ҳалол одамларни айблаш ёки қоралаш мақсадида уйлаб чиқарилган асосиз даъво, бўқтондир.

Ёлгон - бу ҳақиқатга тўғри келмайдиган, нотўғри сўзларни айтишдир. Ёлгончи кишиларни каззоб дейдилар Пайгамбаримиз: «Ал каззобу ло уммати»-ёлгончи менинг умматим эмасдур» - деган эдилар (ҳадисдан). Ҳадисда фақат уч ҳолда - уруш вақтида, эр ва хотинни ризо қилишда, икки мўмин орасини тузатмоқда ёлгон гапиришга руҳсат этилади.

Ҳақорат - бир кишининг нафсига, иффатига тегадиган сўзлар илақадр ва эътиборни тушурмоқ ниятида ёмон муомала қилишдир. Бировни ҳақорат қилиш катта гуноҳдир.

Қўрқоқлик - энг ёмон хулқларнинг биридур. Қўрқок кишилар ваҳм ва хаёлот асири бўлиб, бир ишни қилишга жасорат қилолмайди. Уларнинг сўз ва ваъдаларига ишониб бўлмайди. Зероки, юраксиз кишиларда сабр, журъат ва матонат каби яхши сифатлар бўлмайди.

Нифоқ - кишининг олдида бир хил, орқасидан бошқа хил сўзланадиган сўзларга айтилади. Бундай сўзловчи икки юзламачи кишиларни мунофиқ дейилади.

Тама - бировдан бир нарса умидвор бўлишга айтилади. Тамагирлик балосига йўлиққан кишиларга номус ва ҳаё деган яхши сифатлар бўлмайди.

Зулм - деб бировнинг жонига ёки молига зарар етказмакни айтилади. Мансаб ва давлатга, куч ва қувватга мағрур бўлиб, бировнинг ҳақиқага тажовуз қилиш зулмдир. Катталикнинг иззати зулм ва жабрда эмас, шафқат ва марҳаматдадур. «Кичикликнинг лаззати нафрат ва қаршилиқда эмас, садоа хурматдадир.» (Абдулла Авлоний)

Умуминсоний ахлоққа зид иллатлар жамиятининг ривожланишига тўсқинлик қилади, ёшларни ахлоқий-эстетик тарбиялаш ишларига халақит беради, жиноятларнинг келиб чиқишига сабаб бўлади.

Ахлоққа зид иллатларга қарши курашишнинг асосий йўналишлари қўйидагилардан иборат:

1. Меҳнат ва хизмат интизомини кучайтириш. Интизом ахлоқнинг ажралмас қисми, ахлоқ эса жамиятдаги хатти ҳаракатларни тартибга солувчи, бошқарувчи асосий омилдир.

2. Инсон қанча ва қандай меҳнат қилган бўлса, шунча иш ҳақи, даромад олишини таъминлаш, яхши меҳнатни тақдирлаш ишларини юқори даражада ташкил этиш.

3. Жамиятда яратилаётган барча моддий неъматлар ва уларнинг тақсимланиши давлат ва жамоат ташкилотлари томонидан назорат қилиб турилиши лозим.

4. Жамоатчилик томонидан ёмон хулқли одамларга қарши муҳит яратиш зарур.

5. Ёшларни ҳалол меҳнат қилишга ўргатиш, меҳнатсеварлик руҳида тарбиялаш. У маориф соҳаси ходимларининг асосий вазифасидир.

6. Ҳар бир кишининг меҳнати самарали бўлиши лозим. Самарали меҳнат ахлоқсизликдан асрайди.

7. Жиноятчиликка қарши курашиш.

Касб этикаси ва ҳуқуқнинг ўзаро муносабати юристлар учун алоҳида қизиқиш туғдирувчи ушбу ижтимоий кўринишларни ўрганишнинг муҳим омилларидан бири ҳисобланади. Касб этикаси инсоннинг хатти-ҳаракатини, фаолиятини норматив тартибга солишнинг асосий турларидан биридир. У инсонларнинг умумижтимоий қонунларга бўйсунини таъминлайди. Касб этикаси ушбу вазифани бошқа жамиятда ўрнатилган бошқа нормаларни ўрганиш ва ўзлаштиришни таъминлашга йўналтирилган ижтимоий фанлар билан биргаликда амалда бўлади. Касб этикаси бу – ижтимоий ҳаётни тартибга солувчи зарур, ўзаро боғлиқ ва бир-бирига сингиб боровчи тизимлардир. Улар жамият фаолиятига турли хил хоҳиш-истакларни мувофиқлаштириш,

инсонларни муайян қоидаларга бўйсундириш йўли билан амалга оширилади.

Касб этикаси ва ҳуқуқ битта ижтимоий вазифани бажариб, ади у ҳам бўлса жамиятда инсонларнинг хатти-ҳаракатларини тартибга солади. ишдан иборат. Улар мураккаб тизимларни ташкил этиб, ади, қайсиқим ўз ичига ижтимоий онгни (ахлоқий ва ҳуқуқий), ижтимоий аҳамиятли фаолиятни, ва норматив соҳани (ахлоқий ва ҳуқуқий нормалар) ўз ичига олади.

Нормативлик бу – инсонлар хатти-ҳаракатини тартибга солишга имкон берадиган ахлоқ ва ҳуқуқнинг хусусиятидир. Бу ўринда уларнинг объектлари кўп ҳолларда мос келади. Аммо уларни тартибга солиш ўзига хос усулларда амалга оширилади. Ҳуқуқий нормаларга риоя қилиш ҳуқуқий тақдирлаш, жазолаш, шу жумладан давлат мажбурлови, юридик санкция махсус давлат аппарати томонидан амалга оширилади. Ахлоқда эса фақат руҳий санкциялар бўлиб, улар руҳий қўллаб-қувватлаш ёки руҳий жазолашдан иборат. Ижтимоий муносабатларнинг бирлиги ўз-ўзидан ҳуқуқий ва ахлоқий тизимларнинг бирхиллигини белгилайди. Ахлоқ билан ҳуқуқ доимо ўзаро алоқада бўлади. Ҳуқуқ ахлоққа зид бўлмайди. Ўз навбатида ҳуқуқ ахлоқий нормаларнинг шаклланишига кўмаклашади. Касб этикаси ва ҳуқуқ инсониятнинг руҳий маданиятининг ажралмас қисмларидир. Касб этикаси ва ҳуқуқ бир турдалиги ҳолатида уларнинг муайян бир жамиятда бу ижтимоий тартибга солувчилар ўртасида фарқлар ҳам борлигини кўрамайди. Ҳуқуқ фақат ижтимоий муҳим хатти-ҳаракатларни тартибга солади. Масалан, ҳуқуқ инсоннинг шахсий ҳаётига аралашмайди. Аксинча, у бундай аралашидан қўриқлайди, ҳимоя қилади.

§ 1.3. Умуминсоний касб этикаси принциплари

«Принцип» - лотинча сўз бўлиб, назария, таълимот ва фаннинг асосий қонун-қоидаси ёки киши қаттиқ ушлаб олган ва огишмай амал қиладиган қоида деган маъноларни англатади.

Касб принципларини бирон - бир шахс яратмаган, у муайян ижтимоий муносабатларга мувофиқ ҳаёт жараёнида ахлоқий онг шакллари сифатида вужудга келган қонун-қоидалар ҳисобланади. Шунга кўра, умуминсоний ахлоқ принциплари деб жамиятнинг маънавий онгида ишлаб чиқилган, инсоннинг маънавий моҳиятига, бурчига, ҳаётининг мазмунига ва кишилар ўртасидаги ўзаро алоқаларнинг табиати тааллуқли бўлган умумий талабларни акс эттирадиган, инсонлар фаолиятининг умумий йўналишини кўрсатиб берадиган ва муайян ҳулқ-атвор нормаларига асос бўлиб хизмат қиладиган қонун-қоидаларига айтилади.

Умуминсоний ахлоқ принципларига қуйидагилар кирди:

- **инсонпарварлик;**
- **ўзаро ёрдам;**
- **ишонч;**
- **хамжихатлик;**
- **тинчликсеварлик;**
- **ватанпарварлик;**
- **адолатлилик;**
- **одамийлик;**
- **қонунийлик ва ҳаказо.**

Инсонпарварлик принципи.

Инсонпарварлик тушунчаси бошқа одамларга ва Ер юзидаги барча тирик мавжудотга эзгу, раҳмдил, ғамхўр муносабатни намоён этадиган шахс сифати, инсонийлик тарзида баҳоланади.

Зеро, инсонпарварлик дунёда инсонга энг олий қадрият сифатида қарашнинг яхлит концепциясидир. Бу концепциянинг асоси – шахс кадр-қимматини ҳимоя этиш, унинг озод, эркин ривожланишга бўлган ҳуқуқининг тан олиниши; бунинг учун (ҳаётда, меҳнатда, ўқишда) мос қулай шарт-шароитлар яратишдан иборатдир. Шунинг учун ҳам ҳозирги даврда таълимни инсонпарварлаштиришни унинг таркибий қисмига киритиш зарур ва муҳим саналади. Лекин уни таълимнинг таркибий қисмига киритиш учун фақат ўқув фанлари таркибидагина эмас, балки инсоннинг кадр-қимматини юқори кўювчи ўзаро муносабатлар маданиятини таркиб топтирувчи таълим муҳитини юзага чиқаришни талаб этади.

Инсонпарварлик икки маънода:

Биринчидан, инсоннинг озодлиқ ва тенглиқ учун олиб борадиган кураши;

Иккинчидан, дунёқараш, мафкура, сиёсат, ахлоқ сифатида тушунилади.

Инсонпарварлик одамларга меҳр-муҳаббат билан қараш, уларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳурмат қилиш, бахт-саодати, ҳар томонлама камол топиши ҳақида гамхўрлик қилишни ифодаловчи олижаноб туйғулар мажмуидир.

Инсонпарварлик принципнинг ахлоқий мазмунини қуйидагилар ташкил этади:

- инсонни олий даражадаги қадрият деб тушуниш унинг ижодий куч ва қобилиятларининг, имкониятларининг чексиз камол топишига ишониш;
- ҳар бир инсоннинг кадр-қимматини, эркин яшашини, моддий ва маънавий эҳтиёжларини қондириш, бахт-саодатга эришишларини талаб қилиш;
- ҳар бир инсонни унинг ёши ва жинси, ирқи, миллати, тили ва динидан қатъи назар ҳурмат қилиш;
- эркак ва аёлларни, қария ва болаларни ва барча миллат вакилларини уларни инсонийлигига қараб ҳурмат қилиш;
- ўзгаларнинг тақдирига бефарқ қарамаслик, инсониятнинг бахт-саодати йўлида тинмай меҳнат қилиш.

Жамоатчилик принципи.

Ҳеч бир одам ўзгалардан ажралган ҳолда яшамайди. У бошқалар билан ўзаро ҳамкорлик қилган ҳолда жамоа бўлиб яшайди ва меҳнат қилади. Жамоа бўлиб яшаш инсонларга хос бўлган хусусиятлардан бири ҳисобланади. У хусусият асосида ўзаро ёрдам, ҳамкорлик, қўллаб-қувватлаш, ҳамдардлик ётади. Жамоатчилик принципи хизмат кўрсатиш ходимларнинг шахсий манфаатларини жамоанинг манфаатлари билан уйғунлаштирувчи ва ходимларнинг ҳар томонлама ривожланишини таъминловчи меҳнат қонун-қоидалари сифатида ҳар икки томонга муайян вазифа ва мажбуриятларни юклайди.

Ходимнинг хизмат жамоаси олдидаги вазифалари қуйидагилардан иборат:

1. Хизмат жамоасини ҳурмат қилиш, фикрига қулоқ солиш;
2. Хизмат жамоасида бўлаётган ишларга ўзини ҳам маъсул деб билиш, тартиб-интизомни сақлаш, ўзаро ёрдам ва ҳамкорлик ишларига ҳисса қўшиш;
3. Хизмат жамоатнинг аҳиллигига путур етказувчи иллатлар-шахсиятпарастлик, амалпарастлик, калондимогликка қарши курашиш.

Хизмат жамоасининг ходимлари олдидаги вазифалари қуйидагилардан иборат:

1. Ҳар бир ходимнинг хизматини диққат билан кузатиш, жамоа ишига қўшган ҳиссасини адолатли баҳолаш;
2. Ҳар бир ходимнинг маънавий ва жисмоний имкониятларидан, тўплаган тажрибаларидан унумли фойдаланиш;
3. Ҳар бир ходимнинг яхши турмуш кечириши учун гамхўрлик қилиш, йўл қўйган хатоларни тузатишига ёрдам бериш.

Адолатлилик принципи.

«Адолат»-арабча сўз бўлиб, одиллик, тўғрилиқ, ҳаққонийлик деган маъноларни англатади.

«Адолат» ўз мазмунига кўра шахс эркинликлари ва мажбуриятлари ўртасидаги мутаносибликни (уйғунликни) объектив ҳолис баҳолашнинг ижтимоий мезонидир. Адолат - одамларнинг ўз бурч ва вазифаларини жамият талабларидан келиб чиққан ҳолда тўғри, қонуний, ҳалол, виждонан, ҳаққоний ва одилона бажаришларини ўзида акс эттирувчи ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий категориядир.

Адолат принципи ўз мазмунига кўра уч таркибий қисмдан:

- тақдирлаш мезони;
- талаб қилиш мезони;
- қонуний баҳо беришдан ташкил топади.

Адолат принципнинг тақдирлаш мезони - хизмат жамоаларининг ҳар бир одамни, хизматчини қилган меҳнатига, хизматига яраша сийлаши ёки қилмишига яраша жазолаши тушунилади.

Талаб қилиш мезони - хизматчининг жамият ва хизмат жамоалари томонидан норма, одоб қондаси, анъана, урф-одат шаклида қарор топган ахлоқий талабларга оғишмай амал қилишини, уларни бажаришини қатъиян талаб қилиниши тушунилади.

Қонуний баҳо бериш деганда ўрнатилган ахлоқий баҳолаш ўлчови асосида ҳар бир ҳаракатга

берилган баҳонинг тўғри ёки нотўғрилигини белгилаб бериши тушунилади.

Ватанпарварлик принципи.

«Ватан»- арабча сўз бўлиб, ўзбек тилида «она юрт» деган маънони англатади.

Ватан инсоннинг киндик қони тўкилган жой, инсонни ижтимоий етимликдан асровчи манзил, ҳар кимнинг бирлигини кадрловчи, ўз-ўзига сиёсий беқлигини ифодовловчи заминдир.

Инсонларнинг ватанпарварлиги ҳамма вақт севимли халқнинг шон-шарафи, кадр-киммати, маданияти ва анъаналарига эҳтиёткорлик билан муносабатда ўз ифодасини топади.

Ватан ҳисси - шу Ватаннинг эгаси бўлмиш халқни билишдан унинг кадрига етишдан, буюклигини эътироф этишдан бошланади. Ватан ва халқ эгизак. Ўзбекистон деганда ўзбек халқини, ўзбек халқи деганда Ўзбекистонни тушунмоқ керак.

Ватан туйғуси - аждодларимизнинг Ватан дея, унинг озодлиги ва мустақиллиги йўлида жон фидо қилганликларини, жабрситам, зулмга учраганликларини ёд этиш, мустақил, озод ва обод Ватанимизга юксак эътиқод билан яшаш, унга ҳамisha садоқатли бўлишдир.

Қонунийлик принципи.

Қонунийлик – жамият аъзоларнинг ҳуқуқ нормаларига қатъий риоя қилган ҳолда уларни амалга оширишларига айтилади. Хизмат кўрсатиш ходимлари касб ахлоқининг қонунийлик принципи қонунларда, фармонларда, буйруқларда кўрсатилган ва белгилаб қўйилган ҳуқуқ нормаларининг талабларини оғишмай амалга ошириш, мавжуд қонунларга қатъий бўйсунган ҳолда ўзига юклатилган хизмат вазифасини инсонпарварликка, адолатга, қонунийликка асосланган ҳолда бажаришдир.

Қонунийликнинг тўрт принципи мавжуд:

1. Қонунийликнинг ягоналиги ва унинг бир хилда тушунилиши;
2. Қонуннинг устунлиги;
3. Қонунларнинг ҳаққонийлиги ва мақсадга мувофиқлиги;
4. Қонуннинг маданият билан боғлиқлиги.

Бу принципларнинг хизмат кўрсатиш ходимларининг фаолиятида амал қилиши мижозларга хизмат кўрсатишда тартиб-интизомни сақлаш, қонунийликни таъминлаш, қонунга итоаткорлик жараёнларини қамраб олади.

§ 1.4. Юристининг касб этикаси институтининг тузилиши, категориялари ва вазифалари

Суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг касбий ахлоқи шу жиҳатдан турли шаклларга эга бўлиб, шу маънода судьялар одоб-ахлоқи қоидалари, ички ишлар идоралари ходимларининг касб одобномаси, адвокатларнинг касб этикаси қоидалари, прокуратура органлари ходимларининг касб одобномаси, ёхуд давлат божхона ёхуд солиқ қўмиталари ходимларининг касб одоби ҳақида гапириш мумкин. Таркиб ва тузилиш жиҳатдан ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар ходимларининг касбий ахлоқ қоидалари ҳар бир хизматнинг ички хусусиятларидан келиб чиқади ва жамиятда қарор топган умумий ахлоқ қоидаларига бўйсунди, аниқроғи улар билан уйғунлашади. Касбий ахлоқ ва умумий ахлоқ қоидалари ўртасида ўзаро зиддият истисно этилади. Айрим ҳуқуқий соҳаларда ахлоқ ёки ахлоқ одобномаси ушбу касбга киришни ихтиёр қилган кишига касбий қасамёд шаклидаги ахлоқий талабларни ҳам қамраб олади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги Қонунининг 44-моддаси айнан касбий қасамёдга бағишланган деса бўлади.

Ҳар бир ташкилотда касб этикаси ҳамда одоб-ахлоқ қоидаларининг ўрнатилиши, аввало, ташкилотдаги ички муҳитнинг барқарор тарзда ривожланишига, ходимлар вазифаларини амалга ошириш чоғида мажбурий бўлган хулқ-атворнинг маънавий ва ахлоқий принципларини самарали тарзда қўлланилишига замин яратади.

Касб этикаси дейилганда, аввало, муайян бир касб фаолиятида қўлланиладиган асосий тамойиллар ва маънавий қоидалар мужассамланган касб қоидаларини тушуниш лозим.

Бунда касб этикаси қоидалари жамият томонидан қабул қилинган одоб-ахлоқ қоидаларини

кишиларнинг ихтисосликларига нисбатан татбиқ этиладиган касбий бурч, ор-номус ва кадр-қиммат каби хатти-ҳаракатлари мажмуини ўз ичига олади. Касб этикаси атамаси кишилар ўртасидаги касбий фаолият билан боғлиқ муносабатларга маърифий тус берадиган хулқ-атвор кодекси, дейиш ҳам мумкин. Касб этикаси умумий этиканинг ўзига хос бир қисми бўлиб, маҳсус ва аниқ нарса сингари умумий нарсадан фақат ўзига хос шакл ўзгариши билангина эмас, балки умумий нарсани ўз ичига ололмайдиган ўзигагина хос жиҳатлари билан фрак қилади. Умумун олганда, касб этикаси барча учун бирдек тааллуқли бўлмаган, муайян касб эгаларигагина тегишли ижтимоий хулқ-атвор қоидалари, меъёрлари йиғиндисидир.

Бугунги кунда деярли барча давлат органлари тизимида ўзининг касб одобномаси ва касб этикаси қоидалари амалга киритилган.

Сўнги йилларда, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари тизимида ушбу масалага бўлган эътиборнинг янада кучайтирилиши натижасида, бу соҳани ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишга қаратилган бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

Юристинг касб этикаси тушунчаси ахлоқ, норматив-қадриятлар этикаси иборалари билан бевосита боғлиқ. **Касбий этика** - ҳар бир касб-хунарга хос ахлоқий норма, принцип ва сифатларни ўрганади ва ҳаётга татбиқ этади.

Ахлоқ - инсон ва жамият ўртасидаги объектив алоқадорлик туфайли келиб чиқадиган, шахсий ва умумий манфаатларни мувофиқлаштириб туриш асосида ҳар бир шахснинг ҳаёти ва фаолиятини бошқарадиган, тартибга соладиган муаян хулқ-атвор, одоб, хатти-ҳаракат нормаларнинг мажмуидир.

Ахлоқ, унинг жамият ҳаётида тутган ўрни каби муаммоларни ўрганиш билан ахлоқшунослик фани шугулланади.

Касб этикаси - ахлоқнинг келиб чиқиши, моҳияти, хусусиятлари, жамият ривожига ўрни, тараққиёт қонуниятларини ўрганувчи ва ҳақиқатлиги амалда исботланган билимлар мажмуидан иборат фан.

Касб этикаси умумий этика назарияси, тарихий этика, норматив-қадриятлар этикаси, касб этикаси ва ахлоқий тарбия назарияси каби таркибий қисмлардан ташкил топган.

Умумий этика назарияси ахлоқнинг табиати, моҳияти, хусусияти, таркибий қисмлари, унинг жамият тараққиётида тутган ўрнини ўрганади.

Тарихий этика ахлоқнинг келиб чиқишини, унинг тарихий тараққиёт қонунларини, ривожланиш босқичлари ва тамойилларини тадқиқ этади.

Норматив-қадриятлар этикаси - аниқ ахлоқ нормаларини, ахлоқий мажбурийлик талабларини, ахлоқий мерос сифатида шаклланиб, авлоддан-авлодга ўтиб келаётган ахлоқий қадриятлар тизимини ўрганади.

Касбий этика - ахлоқнинг жамият талаби, эҳтиёжи ва манфаатларидан келиб чиққан ҳолда уни ҳаётга татбиқ этишнинг восита ва услубларини ўрганади ва ўргатади.

Жамиятда мутлоқ, абадий ва ўзгармас ахлоқ йўқ. Ахлоқ тарихан ўзгарувчан ва нисбий мустақилликка эга бўлган ижтимоий ҳодисадир.

Йиллар ўтиши билан ишлаб-чиқариш, фан ва техника ривожланиб, ижтимоий меҳнат тақсимоти янада чуқурлашади. Бу жараённинг узлуксиз давом этиши эса ўз навбатида, ҳар бири муайян ижтимоий функцияни бажарадиган янгидан-янги фаолият соҳалари пайдо бўлишига сабаб бўлади. Уларнинг соҳиблари эса шунга кўра муайян ижтимоий бурчларни бажара бошлаганлар. Мазкур бурч ва мажбуриятлар муайян ахлоқий қоидалар ва хулқ-атвор нормаларида ўз аксини топди. Шундай қилиб, касб ахлоқининг пайдо бўлиш узлуксиз меҳнат тақсимотининг маҳсули, унинг ахлоқий дастури, ахлоқий баҳоси сифатида фаолият кўрсата бошлади.

Жамиятнинг ҳар бир касб-хунарга, ихтисосга берадиган ахлоқий баҳоси икки асосий омил билан: биринчидан, мазкур касб-хунвр вакилларининг жамият ривожланиши учун нималар бериши билан; иккинчидан - жамиятнинг маънавий таъсир кўрсатиш маъносида уларга нималар бериши билан белгиланади.

Ана шу ахлоқий баҳо омилларига кўра, касб ахлоқини ижтимоий ҳаётда тутган ўрни ва вазибаларига қараб бир неча турга ажратиш мумкин:

- ҳуқуқни муҳофаза қилиш ихтисосига қараб – юрист этикаси;
- ўқитувчилик ихтисосига қараб - педагог этикаси;
- тиббиёт ихтисосига қараб - шифокор этикаси;
- хизмат кўрсатиш ихтисосига қараб - хизмат кўрсатиш этикаси ва ҳаказо.

Касб этикаси - жамият томонидан қабул қилинган ахлоқ қоидаларини кишиларнинг ихтисосларига нисбатан амалда татбиқ қилувчи аниқ касбий бурч, шаън, ор-номус, кадр-қиммат каби хатти-ҳаракатларнинг мажмуи, умумий ахлоқнинг кишилар касб-коридаги ўзига хос кўринишидир.

Касб этикасининг категориялари деб жамият ахлоқий ҳаётидаги умумий муҳим томонларни, хусусиятлар ва муносабатларни инсон томонидан ўзлаштириш усулларини айтилади.

«**Категория**» юнонча сўз бўлиб, «ҳукм», «ифодалаш», «таъриф бериш» деган маъноларни англатади. Юристининг касб этикаси категориялари бошқа фанларнинг категорияларидан ўзининг бир қатор хусусиятлари билан фарқ қилади.

1. Этика категориялари фақат ахлоқшунослик соҳасида эмас балки бошқа фан соҳаларида ҳам қўлланилади.

2. Этика категориялари бир вақтнинг ўзида бошқа фанлар-сиёсий, иқтисодий ва ҳуқуқий фанларнинг ҳам категориялари ҳисобланади.

3. Этика категориялари ўзининг кенг қамровлилиги билан ажралиб туради. Бу категориялар инсон ҳаётининг барча жабҳаларини яъни тугилишдан ҳаётининг сўнгги кунларигача бўлган меҳнат, севги, кундалик ахлоқ-одоб, ҳуққ, муомала - ҳаммасини ўзида акс эттиради.

4. Этика категориялари кишилар хатти ҳаракатлари, ҳуққ-атворларини жамият талаблари нуқтаи назаридан маъқуллаш ёки қоралаш хусусиятларига эга.

Этика категорияларига қўйидагилар киради:

- яхшилик ва ёмонлик;
- адолат ва адолатсизлик;
- бахт ва бахтсизлик;
- виждон ва виждонсизлик;
- бурч, ор-номус ва кадр-қиммат;
- ҳаётнинг маъноси.

«Яхшилик» ва «ёмонлик» категориялари.

Яхшилик деб теварак атрофда содир бўлаётган ҳамма воқеа, ҳодиса ва нарсаларнинг инсонни эъзозлайдиган, унинг манфаат ва эҳтиёжларини қондирадиган, ахлоқий нормаларга мос келадиган, одамгарчилигининг ўсишини тامينлайдиган, бахтли ҳаёт кечиршига хизмат қиладиган барча ижобий томонларнинг йигиндисига айтилади.

Яхшилик категорияси меҳнат соҳасида-жамият манфаатлари йўлида қилинган ҳалол ижодий меҳнат, сиёсат ва ҳуқуқ соҳасида-инсонпарварлик, адолатпарварлик, маориф соҳасида-ёш авлодни тарбиялаш мақсадида қилинган эзгу ишлар ва бошқа шаклларда намоён бўлади.

Ҳуқуқни муҳофаза этувчи идоралар ходимларининг ҳар томонлама етук, баркамол авлодни тарбиялашдаги барча ишлари, ўтказилаётган тадбирлари халқимизнинг буюк келажагини таъминлаш йўлида қилинган ишлар яхшилик ҳисобланади.

Ёмонлик деб жамиятнинг ривожланишга тўсқилик қилувчи, кишиларнинг ахлоқий нормаларга, қадриятларга зид келадиган, инсонийликнинг ўсишига зид келадиган хатти-ҳаракатларни ўзида мужассамлаштирган тушунчалар йигиндисига айтилади.

Ёмонликнинг асосий шакллари қуйидагилардан иборат:

миллатчилик, ошна-огайнигарчилик, маъмурий буйруқбозлик, ўгрилик, зўравонлик, порахўрлик, тамагирлик, безорилик, босқинчилик, ишёқмаслик ва ҳаказо.

Ёмонлик қуйидаги хилларга бўлинади:

- ёмонлик-мақсад;
- ёмонлик-восита;
- ёмонлик-натижа;
- ёмонлик-баҳо.

Ёмонлик-мақсад бирор ёмон хатти-ҳаракатни разилона, гайриинсонийлик ва жаҳиллик билан талаб қилиш, жамият ва жамоа манфаатига зид қилинадиган ёмонликдир. Масалан одам ўлдириш, халқни қўрқувда ушлаб туриш ва ҳаказо.

Ёмонлик-восита бирор бир хатти-ҳаракатни амалга ошириш учун қўл-ланадиган тадбир, шу ҳаракатни бажариш усули ва куролидир.

Ёмонлик-баҳо у ёки бу хатти-ҳаракат жамоа фаолиятидаги салбий, гайриахлоқий жиҳатларни баҳолаш мезонидир.

Ёмонликнинг барча кўринишлари ҳамма даврларда шу мезон ёрдамида баҳоланади.

«Яхшилик» ва «ёмонлик» ўзаро алоқадор ва айна вақтда бир-бирини инкор этувчи категориядир.

«Виждон» категорияси.

Виждон деб кишининг ўз хатти-ҳаракати, қилмиши юриш-туриши учун одамлар, жамоатчилик олдидаги масъулият туйғуси тушинилади. Инсонда ироданинг пайдо бўлиши ва кучайиши уни ҳаракатга келтиради, виждон азобидан қутқаради. Виждон ор-номус каби олий ахлоқий фазилатдир. Виждон ўз табиатига кўра ижтимоий-тарихий фазилат бўлиб, кишининг фуқоролик етуклиги ва ижтимоий масъулияти асосида шаклланади. «Виждон амри», «виждон азоби», «виждон овози» каби тушунчалар кишининг турли хатти-ҳаракатлари ва ҳулқини ижтимоий фойда ёки зарар нуқтаи-назаридан баҳолашни ифодалайди.

Виждон кишида туғма хусусият бўлмасдан, уни индивидуал-шахсий камолоти, шахсий ҳаётининг тақдир асосида шаклланади. Виждон шу сабабли турли кишиларда турли даражада шаклланган бўлади.

Виждон ўз табиатига кўра икки томондан- ақлий ва ҳиссий томонлардан иборат бўлади. Виждон ижтимоий ақл, ижтимоий қоидаларига риоя қилиш даражасини ифода этар экан, у инсонда турлича ҳис-туйғуларни уйғотади.

Бу туйғулар гоҳида қониқиш, таскин топиш ёки аксинча уялиш, қийналиш, азобланиш шаклида намоён бўлади.

Виждон инсоннинг фақат ўзига, ўз хатти-ҳаракатларигагина эмас, балки бошқа кишиларга, ижтимоий манфаатларга муносабатини ҳам ифода этади. Ходим қанчалик виждонли бўлса, ўз касбий бурчини шунчалик чуқурроқ англайди ва фаолроқ бажаради.

«Ор-номус ва шаън» категориялари.

Ор деганда, ўзига номуносиб ёки эл кўрмаган ишдан, нарсадан ҳижолат тортиш, уялиш, номус қилиш тушунилса, номус деганда кишининг ўз обрўсини улуглаши ва ардоқлаши, орият, диёнат. Уят-андиша қилиш, шарм, ҳаё тушунилади. Шунга кўра ориятли одам деб ор-номусни билладиган, ўз обрўини кадрлайдиган кишиларга айтилса, номусли одам деб уят-андишани билладиган, шарм-ҳаёли кишиларга айтилади.

«Ор-номус» ва «шаън» категориялари ҳам ўз ижтимоий аҳамиятига кўра юксак ахлоқий фазилатларни акс эттиради. Ор-номус ва шаън категориялари ҳам ўз ижтимоий аҳамиятига кўра юксак ахлоқий фазилатларни акс эттиради. «Ор-номус» ва «шаън» ҳақидаги дастлабки тасаввурлар ибтидоий-жамоа тузумининг охирларида шаклланган бўлиб, инсон ахлоқий камолотининг олий бир кўриниши сифатида жамоа аъзолари олдидаги шахсий кадр-қиммат, ижтимоий обрўини баҳолаш, англаш орқали намоён бўлади.

Ор-номус ва шаън ҳақида гапирганда миллий истиқлол мафқурасида мазкур категорияларга алоҳида эътибор беришини таъкидлаш лозим. Миллий ғурур, миллий кадр-қиммат айнан шундай асослардир. Давлатимиз шаъни ва ор-номуси – ўзбек халқи тарихий кадр-қимматининг ҳаётимизда қарор топшининг маънавий гаровидир. Миллий ор-номус, шаън ва кадр-қимматни ҳимоя қилмасдан туриб миллий мустақилликни мустаҳкамлаш мумкин эмас.

Ор-номус ва шаън ҳар бир кишида шаклланган бўлиши ижтимоий раванг ва маънавий покликнинг гаровидир. Шахсий ор-номус ва шаънни камол топтирилса жамиятимизда жинойтчилик, бузукчилик, гиёҳвандлик каби ахлоқсизликлар камаяди.

Юрист касбининг шаъни деб, ҳуқуқни муҳофаза этиш фаолиятини бажаришида ўзларининг инсонийлик, адолатпарварлик, виждонийлик, ҳалоллик хислатларини ҳар томонлама намоёиш қилиб, ориятли, диёнатли бўлиб, ўз касбларини улуглашлари ва ардоқлашларига айтилади.

Кадр-қиммат деб ҳуқуқни муҳофаза этувчи идоралар ходимларининг жамиятда, кишилар орасида тутган ўрни, топган обрўси, ҳурмати ва нуфузига айтилади.

«Ор-номус» категорияси. Шахс ахлоқининг ташқи томонларини ифодаласа, кадр-қиммат категорияси эса инсоннинг ўз-ўзини англаши ва назорат қилишни ифодалайди. Кадр-қиммат ўз қадрини англаш шакли бўлиб, инсонни камситадиган, хўрлайдиган ва шу билан унинг бошқа

кишилар кўз ўнгида ўз қимматини йўқотишга сабаб бўладиган қилиқларга йўл қўймайдиган тўсик ҳисобланади.

Ҳуқуқни муҳофаза этувчи идоралар ходимларининг кадр-қиммати уларнинг ўзини ўзи ҳурмат қилиши ва сақлаши, ўқувчилар ҳурматини йўқотмаслиги, ўз шаънига доғ туширмаслик учун ўзини назорат қилиши сифатида намоён бўлади.

«Инсоф» категорияси методологик жиҳатидан фалсафий «меъёр» категорияси билан боғлиқдир. Инсоф категорияси ижтимоий баҳо асосида шаклланиб кишини қатор маънавий хислатлари – ҳалоллик, эзгулик, виждон, ростгўйлик, меҳр-оқибат, одамгарчиликни ўзида мужассам этади.

Инсоф категорияси ҳар қандай ахлоқий система ва маданиятда бўлавермайди. Инсоф категорияси ўзбек миллий ахлоқига хос бўлган категориядир.

Унинг роли ижтимоий ҳаётда бениҳоят каттадир. У ёки бу хатти-ҳаракатда ижтимоий кўламдан, меъёрдан четга чиқиш-ноинсофлик, демак ахлоқсизлик ҳисобланади. Бу азалий ахлоқий категория миллий истиқлолимиз шабадаси туфайли ҳаётимизда яна тикланмоқда.

Инсоф категорияси ўз мазмунига ва кишилар ҳаётида бажарадиган вазифаларига кўра инсоф, шаън, ор-номус билан узвий алоқада туради. Иймон мазкур категориялар асосида инсон маънавий дунёқарашининг негизи-этиқодни шакллантиради. Иймон кишида ҳаётий кўникмалар, таассуротлар, тажриба ва тарбия асосида вужудга келади ва этиқод даражасига кўтарилади. Этиқод кишини у ёки бу ҳодисага нисбатан бўлган ҳаётий мавқеини (позициясини) ифодалайди. Иймон собиқ марксача-ленинча этикада диний-мистик категория тарзида баҳоланар, унинг жамият ҳаётидаги роли камситилар эди. Натижада иймонсизлик ҳаётий нормага айланиб қолган эди. Хоинлик, сотқинлик, чақимчилик, адоват, ҳасад, қабихлик, ёлғончилик, бебурдлик, ёвузлик ва ҳоказо ҳодисалар иймонсизлик намунасидадир. Бундай маънавий тубан ахлоқий хислатлар аксарият совет фуқоролари онгида шаклланиб қолган эди. Бунинг оқибатида Ватанимизнинг иймонли ва инсофли, виждонли ва ор-номусли ўғил-қизлари кувгинга ва қатағонга дучор бўлишган эди. Иймон миллий онг, миллий маданият ва миллий маънавиятнинг кўзгусидир.

«Бурч» категорияси ҳам виждон категорияси каби кишиларда турли даражада камол топган бўлади. Бурч кўпроқ шахснинг индивидуал хусусиятларига боғлиқдир. У кишида қай даражада масъулият, уят, ор-номус ва шаън ҳисси тараққий эканлиги билан боғлиқдир.

Бурч инсон тараққиётининг юксак ижтимоий поғоналарида тарихан камол топгандир. Бурч – ижтимоий ва шахсий маънавий қарздорликни, ижтимоий ҳаётга индивидуал тарзда мансублик ва қарамликнинг ифодасидир. Бурч асосан икки кўриниш ёки поғонада намоён бўлади. Биринчиси – ижтимоий-тарихий бурч. У миллий равақ, миллий маданият, ватан олдидаги масъулият шаклида кўринади.

Шахсий индивидуал бурч – иккинчиси бир кўриниш бўлиб, у ота-она олдидаги бурч, қариндош-уруғ олдидаги бурч, ака-ука, опа-сингил олдидаги бурч, дўстлар олдидаги бурч, шунингдек шахснинг умр йўлдоши олдидаги бурч шаклида намоён бўлади.

Бурчнинг у ёки бу кўриниши шахснинг умумий маданияти савияси, ахлоқи, виждонлиги ва тарбиясига боғлиқ.

Бурчнинг олий кўриниши – ижтимоий бурчга шахсий-индивидуал бурч ривожини орқали эришилади.

Бурчнинг касбкор билан боғлиқ кўринишини ҳам алоҳида кўрсатиш мақсадга мувофиқдир.

«Ҳалол» ва «ҳаром» категориялари ахлоқий категориялар тизимида алоҳида ўрин тутати. Ўзбек миллий ахлоқида мазкур ахлоқий категориялар маънавиятимизнинг устуни ҳисобланади. Ўтмиш аждодларимизнинг маънавий ҳаётида мазкур категориялар устиворлик қилган. «Ҳалол» ва «ҳаром» категориялари диний – мистик табиатга эга, мусулмон ахлоқининггина тушунчалари деган ақида уйдирма эканлиги бутунги маънавий покланиш, ахлоқий уйғониш даврида тобора сезилиб қолмоқда.

Касб этикаси категориялари ўзаро алоқада, боғланишда ва ривожланишдадир.

Касб этикаси категорияларининг вазифалари:

Касб ахлоқи категорияларининг вазифаларига қўйидагилар киради:

1. Билиш-жамият ахлоқий ҳаётининг ривожланиш қонуниятларини билиш асосида унинг моҳиятини англаб олиш;

2. Баҳолаш-кишиларнинг хатти-ҳаракатларини, ахлоқий нормаларни қандай

бажараётганликларини адолат нуқтаи назаридан асослай олиш;

3. Танлаш-ахлоқий кадриятлар дунёсида тўғри хатти ҳаракатларни содир этиш учун мақсад, восита ва усулларни тўғри белгилаш;

4. Бошқариш-содир этиладиган ахлоқий муносабатларни тартибга солган ҳолда ёўналтириб туриш.

5. Башорат қилиш-жамият ахлоқий ҳаётининг келгусидаги ривожланиш йўлларининг моделларини яратиш;

6. Бирлаштириш-одамларнинг яхшилик ва эзгулик йўлидаги ҳамжихатликларини таъминлаш;

7. Тарбиялаш-ҳар бир инсоннинг ахлоқий, ҳуқуқий онгини ривожлантириш асосида уларнинг ахлоқий ва ҳуқуқий маданиятини оширишнинг ҳар хил восита ва усулларини ишлаб чиқиш, амалда қўллаш.

§ 1.5. Юристининг фаолиятида муомала маданиятининг асосий шакллари, этик низолар турлари ва шакллари

Касб этика албатта инсониятнинг турмушига, инсоний эҳтиёжи моҳиятига боғлиқ бўлади, аммо ижтимоий ва индивидуал онг даражаси билан белгиланади. Жамиятда инсонларнинг хатти-ҳаракатини бошқа шакллар қаторида Касб этика ҳам қўллаб индивидларнинг фаолиятларини мувофиқлаштиришга, уни муайян ижтимоий қонунларга бўйсунган бирлашган умумий фаолиятга айланттиришга хизмат қилади.

Муомала ҳар қандай одам, жамият фаолиятининг зарурий ва умумий шарти, ҳар томонлама ривожланишининг муҳим омили, онгли одамни табиатдан ажратиб турувчи мезонлардан биридир.

Муомала жуда мураккаб жараён бўлиб, у одамларнинг ўзаро иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий, ижтимоий-маънавий муносабатларини, алоқаларининг йигиндисидан ташкил топади.

Муомала маданиятининг шакллари жуда кўп, уларнинг ичида учтаси алоҳида кўзга ташланиб туради:

- хулқ-атвор маданияти;
- ташқи кўриниш маданияти;
- нутқ маданияти.

Муомала маданияти ушбу шаклларининг барчаси бир вақтнинг ўзида ҳар бир одамда ички мазмун ва моҳият, ташқи ифода ҳамда уларнинг муштараклиги ёки муштарак эмаслиги тарзида сезилиб туради.

Муомала маданияти уч таркибий қисмдан иборат:

1. феъл-атворнинг ички мазмуни ва моҳияти;
2. юриш-туришнинг ташқи ифодаси;
3. улар ўртасидаги уйғунлик ва мутаносиблик даражалари.

Хулқ-атворнинг ички мазмуни ва моҳиятини шахс ахлоқий-ҳуқуқий ва эстетик онгининг ривожланиш даражаси ташкил этса, ташқи кўринишини уларнинг синтези бўлган эстетик дид, фаҳм-фаросат белгилайди. Ҳар иккаласининг уйғунлиги ва муштараклиги эса юксак маданият соҳиби эканлигидан дарак беради.

Муомала маданиятининг умумий қоидалари қуйидагилардан иборат:

1. Одоб ва эҳтиёт билан муомала қилишдан ҳамма мақсадлар рўёбга чиқади. Мулойимлик билан айтилган сўзлар кўнгулга роҳат бахш этади. Шунинг учун ҳамма билан одобга риоя этиб муомала қилинг, очиқ юзли, ширин сўзли бўлинг.

2. Бир нарсадан хафаланиб, аччигингиз келиб турган вақтда ҳеч ким билан сўзлашманг, газабингиз босилгунча сабр қилиб туринг. Одамларнинг камчиликларини кечиринг, ҳар ишда фикр қилиш ва эътибор беришни унутманг.

3. Одамларга аралашмай бир четда турманг. Ким учраса, текширмай-кетмай дарҳол дўст бўлиб кетманг, ҳар ишда хур фикрли, тўғри сўзли бўлинг, тилингиз ва дилингиз бирдек бўлсин.

4. Қўпол муомалали кишиларнинг муомалаларига яхши муомала билан жавоб қайтаринг.

5. Ўзингиздан кичикларни хўрламанг, ақлингиз ва мартабангиз билан мақтанманг, ҳар кимнинг ўзига муносиб муомала қилинг.

6. Ҳамсуҳбатингиз гўзал муомала қилишини истасангиз, аввал ўзингиз унга гўзал муомала қилинг, кишиларга муҳаббатли бўлишингиз сабабли камолотингиз ҳеч бир зос кетмайди.

7. Халққа яхши ишларни сўзланг, ёмон ишларни яширинг. Одамлар билан муомалангиз шундай бўлсинки, ҳаётингизда сизни севсинлар, вафот этганингиздан кейин сизни эслаб, қайгурсинлар.

8. Жуда зарур бўлиб қолган вақтдагина халқдан ёрдам сўраш мумкин. Халққа ўз огирлигингизни солманг, уларнинг молларига тама қилманг, ўзингиз ишланг, меҳнат қилинг ризқ-рўзингизни ўз меҳнатингиз билан яратинг.

9. Бир ишни бажаришга аҳд қилдингизми, сўзингизнинг устидан чиқинг, ваъдангизга вафо қилинг. Ким билан дўст бўлсангиз, дўстликка содиқ бўлинг. Одамларнинг шодликларига шодланинг, қайгуларига қайгуринг. Ўзингиз севмаган нарсани бошқаларга раво кўрманг.

10. Жамият манфаати учун хизмат қилинг, бу йўлда сарфлаган вақтингизга ачинманг, чунки бошқаларни севиш, уларга ёрдам беринг, камчиликларини тугатиш улуглик ва одамгарчилик белгисидир.

Низо ўзаро келишмовчилик ёки қарама-қаршилик, душманлик, адоват орқасида тугилган ҳолат, муносабат, нифоқдир. Юристининг фаолиятида этик низолар деб жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-ҳуқуқий, маънавий-маданий ҳаётидаги ўзаро номутаносибликлар туфайли кишилар ўртасида келиб чиқадиган келишмовчиликлар, тушунмовчиликлар, кўрслик, тоқатсизлик, маъсулият ҳиссининг парокандалик сари юз тутиши каби иллатларга айтилади.

Юристининг фаолиятида этик низоларнинг келиб-чиқиш сабабларини билиш ва уларни бартараф этиш ҳозирги куннинг энг долзарб масалаларидан биридир.

Ҳозирги кунда унинг ҳуқуқ, иқтисодиёт, ахлоқ, сиёсат ва маданият соҳаларида бўлаётган зиддиятларни ва уларнинг натижасида келиб чиқувчи низоли ахлоқий ҳолатларни қуйидаги гуруҳларга ажратиш мумкин:

1. Мулкларни давлат тасарруфидан чиқариш вақтида ижтимоий ва хусусий мулк тарафдорлари ўртасида келиб чиқадиган зиддиятлар;

2. Мулкдорларнинг бозордаги ўзаро рақобатлари натижасида келиб чиқувчи зиддиятлар ва шу туфайли келиб чиқувчи ахлоқий низолар;

3. Ишлаб чиқарувчи, воситачи ҳамда истеъмолчилар ўртасида юз берадиган зиддиятлар, буюртмачи ва тадбиркорлар ўртасидаги зиддиятлар ва улар туфайли келиб чиқувчи низоли ахлоқий ҳолатлар;

4. Бирон шахснинг руҳий-маънавий дунёсида, ахлоқий ҳолатларида, оиласида, иш жойида, дўстларига бўлган муносабатларида юз берадиган зиддиятлар ва шулар туфайли келиб чиқувчи ахлоқий низолар.

Вужудга келган этик низоларни ўз вақтида ва оқилона бартараф этиш керак. Бунинг учун норози шахс билан ҳуқуқни муҳофаза этувчи идоралар ходими ўртасидаги психологик ҳолатни юмшатиш ва шу орқали ўзаро келишувга эришиш зарур.

Низоли ҳолат вақтида шахс ҳаяжонли ҳолатда ходимни номига номуносиб сўзлар айтиши мумкин. Бундай вақтларда ходим босиқлик ва ақл билан иш кўриши лозим бўлади.

Низоларни бартараф этишда қайси йўлни, услубни танлаш ходимнинг усталиги ва ақлига боғлиқ бўлади. Этик низоларни бартараф этишда қуйидаги услублардан фойдаланиш мумкин:

- хотиржамлик ва ўзини тута билиш усули;
- учинчи шахснинг аралашуви усули;
- можаролашувчиларни ажратиш усули;
- вазиятни нормаллаштирувчи сўзлардан фойдаланиш;
- низоларни эркин ривожланишига имкон бериш;
- низоларни тезкорлик билан тўхтатиш.

Раҳбарнинг ҳар қандай зиддият ва можарони бартараф этиш йўллари қуйидагилардан иборат:

- можаронинг келиб чиқиш сабабларини аниқлаш ва унинг авж олишига йўл қўймаслик.
- мажароли вазиятни юмшатиш, чораларини излаш;
- вазиятни тўла идрок этиш, ўзлаштириш ва қатъий чора кўриш;
- мажаро ва унинг айна вазиятларини чуқур таҳлил қилиш;
- можарони ҳал этишнинг ҳар хил усуллари ишлаб чиқиш ва таҳлил қилиш;

- можарони ҳал тишнинг энг қулай усули, шакли, воситаси ва шароитларини танлаш;
- танланган усулни қўллаб, можарони бартараф этиш;
- можаро бартараф этилгандан ҳаммани хабардор қилиш;
- можаро келтириб чиқарган томоннинг ноҳақлиги исботлангандан сўнг уларни тўғри йўлга бошлаш.

II-БОБ. ЮРИСТЛАРНИНГ СОҲАВИЙ КАСБ ЭТИКА ҚОИДАЛАРИ РИВОЖЛАНИШИ

§ 2.1. Юристарнинг соҳавий касб этика қоидалари ва уларга оид халқаро стандартлар тизими шаклланиши

Юрист касб этикаси ҳуқуқий ва ахлоқий принцип, нормаларининг ўзаро алоқадорлиги, ҳуқуқий ва ахлоқий онгнинг боғлиқлиги асосида шаклланади.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар ходимлари касб этикаси бир қанча соҳаларга бўлиниб ўрганилади:

1. Суд идоралари ходимлари этикаси;
- 2 . Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимлари этикаси;
- 3 . Прокуратура, Ички ишлар идоралари ходимлари этикаси;
4. Юридик хизмати ходимлари этикаси;
5. Адвокатлар касб этикаси.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 15-моддасида: «Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларининг устунлиги сўзсиз тан олинади» дейилади. Жамиятимиз инсонпарварлик йўлидан борар экан, мамлакатда қонун устуворлигини таъминлайдиган суд ҳокимиятига эришиш шарт. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 106-моддасида «Ўзбекистон Республикаси суд ҳокимияти қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятлардан, бошқа жамоат бирлашмаларидан мустақил ҳолда иш юритади» -дейилган.

Бунинг учун аввало судьялар мустақил ишлайдиган билим ва малакага эга бўлишлари зарур. Суд қарорларининг ҳурмат қилиниши унинг изчиллиги, мантиқийлиги, интеллектуал салоҳияти, адолатлилиги, қонунийлигига боғлиқ. Агар суд қатъий ахлоқий кодекс билан тартибга солинмаса, жамият судьяни ахлоқий принцип ва қоидаларига риоя қилишига ишонмаса, суд ҳокимиятининг мустақиллиги тўғрисида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Қонун устуворлигини ўрнатишга интилаётган барча мамлакатларда судлар фаолиятига путур етказишнинг тезкор усули бу - судловнинг мансабдор шахслари томонидан ахлоқ талабларининг бузилишидир.

Агар суд ҳокимияти ўз мустақиллигини муҳофаза қилган ҳолда, суд ҳокимиятининг юксак стандартларини ўрнатиш ва сақлашни истаса, қуйидаги учта тамойилга риоя қилиши лозим деб кўрсатиб ўтади америкалик ҳуқуқшунос Энтони М.Кеннеди.

1. Судьялар ҳамиша ўз вазифасини ижро этаётганда, шунингдек шахсий ва ижтимоий муносабатларда юксак ахлоқий нормалар асосида ўз шахсий мажбуриятларини бажариши лозим.

2. Суд ҳокимиятининг ўзи судьялар учун ёзма батафсил ахлоқ кодексини қабул қилиши ва ошқор этиши лозим, токи у судьялар учун ўз хизмат бурчларини бажаришларида йўлланма бўлиб хизмат қилсин.

3. Судьялар томонидан ғайриҳуқуқий ва ғайриахлоқий хулқ-атвор намоён қилинганлиги ҳақида айбловлар олинishi, текширилиши, тегишли чора кўрилишининг механизмлари ва процедуралари мавжуд бўлиши керак.

Прокуратура идоралари ходимлари этикаси масаласига келсак Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги қонуни 2-моддасида: “Ўзбекистон Республикаси прокуратура органларининг асосий вазифалари қонун устуворлигини ” таъминлаш, қонунийликни мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини, жамият ва давлатнинг қонун билан кўриқланадиган манфаатларини, Ўзбекистон Республикаси Конституциявий тузумини ҳимоя қилиш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактика қилишдан иборат» дейилади.³ Бу вазифалар албатта прокуратура ходимлари томонидан ахлоқ қоидалари ва принципларига риоя

³ Ўзбекистон Республикаси қонуни “ Прокуратура тўғрисида” (Янги таҳрири) Тошкент .2003й. 3-бет Сент-Луис Университети юридик журнали Summer 1996

қилинган ҳолда амалга оширилади.

Дастлабки терговда терговчи хизмат бурчига кўра бир қанча одамлар билан ахлоқий муносабатга киришади; гумон қилинувчи, айбланувчи, унинг ҳимоячиси билан, даъвогар ва жавобгар билан, эксперт, мутахассис билан, гувоҳлар ва ҳоказолар билан ахлоқий муносабатларга киришади.

Мақсад ва восита мувофиқлиги муаммоси – юридик этиканинг муҳим масаласидир. Ҳозирги замон жиноят жараёнида мақсад ва восита мувофиқлиги муаммоси муайян ҳуқуқий ва ахлоқий асосда ҳал этилади.

Этикада “мақсад воситани оқлайди принципи, эзгу мақсад йўлида ҳар қандай воситаларни қўллаш мумкин” – деган фикрлар инкор этилади. Мақсад қанчалик эзгу бўлмасин, воситалар ҳам ахлоқий чегарада бўлиши даркор. Жиноят жараёнида қўлланиладиган воситалар қонунга кўра руҳсат этилган бўлиши ахлоқий бўлиши зарур.

Терговчи ўз фаолиятида уч турдаги қоидаларга амал қилади: процессуал нормалар терговчи тергов жараёнида нима қилиши, қандай шакл ва тартибда қилиши лозимлигини кўрсатади. Криминалистика ишлаб чиқадиган тавсиялар жиноятни тез ва тўлиқ очиш ва айбдорларни топишга ёрдам беради.

Этик нормалар ахлоқ нуктаи назаридан тергов қилишнинг у ёки бу йўллари қанчалик қўлланиши мумкин эканлигини баҳолаш имкониятини беради.

Терговчи дастлабки тергов вазифаларини бажариш, ўзининг профессионал вазифасини бажариш учун ахлоқий жиҳатдан шахсан масъулдир; терговчи фаолияти унинг спецификасини инкор этмаган ҳолда, айтишимиз керакки, бутун жамият учун умумий бўлган ахлоқий нормаларга бўйсунмасдан иложи йўқ. Баъзи бир олимларнинг терговчи фаолиятига хос махсус ахлоқий қоидалар умумий ахлоқий қоидаларни тўлдириш билан бирга, баъзи ҳолларда уларни чегаралайди, деган фикрларга эътироз билдирмай иложимиз йўқ. Терговчи фаолиятида ахлоқ нормалари ва принципларидан четга чиқишга асло йўл қўйиб бўлмайди: қонун ҳам, жамият ахлоқий онги ҳам, тергов амалиёти эҳтиёжлари ҳам бундай хулоса чиқаришга асос бўлмайди. Аксинча, терговчи фаолиятига юқори ахлоқий талаблар қўйилиши лозим.

Терговнинг ахлоқий муҳити терговни олиб боровчи шахснинг ҳуқуқий ва ахлоқий нормаларга қанчалик амал қилишига боғлиқ. Ҳақиқатни излашдаги фаоллик ва принципиаллик, холислик, инсонийлик, адолат, ҳақгўйлик, хушмуомалалик, қонунийлик, ишда қатнашувчи шахсларнинг ҳуқуқ манфаатларини ҳисобга олиш — терговчи фаолиятига қўйиладиган муҳим ахлоқий талаблар ҳисобланади.

Терговчи ҳар қандай шахсга нисбатан -хавфли жиноятчи бўладими, оддий жанжалкаш бўладими, рецидивист ёки маиший безори бўладими, жабрланувчи бўладими, ундан қатъи назар, вазминлик, босиқлик, хотиржамлик намоён қилиши керак. Эмоционал ва ақлий вазият қанчалик кескин бўлмасин, қанчалик оғир бўлмасин, қотил, зўравон, ўғрига нисбатан нафратини ошқор қилмаслиги, шунингдек қандай мақсад ва сабаблар бўлмасин кўрқитиш, қўполлик ишлатмаслиги зарур.⁴

Прокурор жамият манфаатларини ҳимоя қилади, давлат номидан сўзлайди, шу билан бирга судланувчининг қонуний манфаатларини, қадрини ҳимоя қилиши лозим бўлади. Прокурор «ўзининг масъулиятли бурчини бажарар экан, жамиятга хизмат қилади. Бу хизмат, қачонки унга қатъий ахлоқийлик сингдирилса, жамият ва инсон қадри қанчалик ҳимоя қилинса, шунчалик самарали бўлади.⁵

Прокурорнинг ҳуқуқий ва ахлоқий мажбурияти объектив ва холис бўлишни талаб этади. Ўз нутқида айбланувчига нисбатан қўполлик қилиши, устидан қилиши, ташқи кўриниши, миллати, жисмоний камчиликларига тил теккизиши ҳолларига йўл қўймаслиги лозим бўлади.

Прокурор айбланувчини тавсифлар экан, унга нисбатан айбсизлик презумпцияси мавжудлигини ёдда тутиш талаб этилади.

⁴ Ратинов А., Зархин Ю. Следственная этика//Социалистическая законность, 1970 №10.с.35-40

⁵ Кокорев Л.Д., Котов Д.П. Этика уголовного процесса. Учебное пособие. Воронеж, 1993. с.46
Кони А. Собр.соч. Т.И. С. 62-63

Судьяларга, агар айбланувчини оқласа ёки енгилроқ жазо белгиласа, оқибатлари ёмон бўлиши мумкинлигини айтиб, тазйиқ ўтказиши ҳам ахлоқий нормаларга тўғри келмайди,

Барча айтганларимизга асосланиб, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимларига кўйиладиган ахлоқий талабларни санаб ўтсак бўлади:

- инсонга нисбатан энг олий кадрият деб қараш, халқаро ва давлат ҳуқуқий нормалари ва умуминсоний ахлоқ принципларига мос равишда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳурмат қилиш ва ҳимоя қилиш;

- ўз касбининг ва юқори профессионализмнинг ижтимоий аҳамиятини, ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизими ходими сифатида узининг жамият ва давлат олдидаги масъулиятини тушуниш талаб этилади, чунки улар фаолиятдан ижтимоий хавфсизлик, одамларнинг ҳаёти, соғлиги ҳуқуқий муҳофазаланганлиги белгилайди;

- ижтимоий адолат, фуқаролик бурчи, касбий ва ахлоқий бурч принципларига қатъий амал қилган ҳолда қонунда белгиланган ҳуқуқлардан оқилона ва инсонпарварлик йўлида фойдаланиш;

- қарор қабул қилишда принципиаллик, жасурлик, жиноятчилик билан курашда қатъийлик, холислик;

- хизматда ва турмушда шахсий хулқ-атворнинг тозаллиги, ҳалоллик, касбий шаъни ҳақида қайғуриш;

- онгли интизом, ташаббускорлик, профессионал бирдамлик, ўзаро ёрдам, довураклик, мураккаб вазиятларда хатти-ҳаракатларга ахлоқий-руҳий тайёргарлик, экстремал вазиятларда тўғри хулоса чиқариш;

- касб этикаси, этикет ва такт соҳаларида билими ва касбий малакасини такомиллаштариб бориш; умумий маданиятни ошириш, интеллектуал савиясини кенгайтириш, хизмат фаолиятида зарур бўлган халқаро ва миллий тажрибани ўзлаштириш.

Демак, юридик этика фан сифатида ижтимоий ҳаётнинг турли соҳаларида вужудга келадиган ҳуқуқий муносабатларнинг инсонпарварлик асосларини очиқ бериш ва тарғиб қилиш билан бирга, қонунчилик ривожланиши ва қонунларни тўғри қўлланишига ижобий таъсир кўрсатади.

Касб этика талабларига риоя қилишлик руҳий таъсир кучи билан, жамоат фикри, инсоннинг ички ишончи, виждони билан таъминланади. Касб этиканинг ўзига хослиги шундан иборатки, у одамларнинг юриш-туришини ҳаётнинг барча жабҳаларида, яъни иш фаолиятидаги, оиладаги, кишилар ўртасидаги ва бошқа муносабатларда тартибга солиб боради. Касб этика гуруҳлар ва давлатлараро муносабатларга ҳам жорий этилади. Касб этика тамойиллари умумхусусиятга эга бўлиб, барча инсонларни қамраб олади, жамиятнинг тарихий ривожланиш жараёнида яратиладиган ўзаро муносабатлари маданиятининг асосини мустаҳкамлайди. Инсоннинг ҳар қандай ҳаракати, муомаласи турли мазмунда - ҳуқуқий, сиёсий ёки бошқа бўлиши мумкин, аммо унинг хулқий томони, ахлоқий моҳияти бир хил даража кўрсаткичида баҳоланади. Касб этика нормалари жамиятда анъаналар кучи, умумтанолинган ва барча томонидан қўллаб-қувватланадиган тартиб-интизом, жамоатчилик фикри билан қайта ишланиб бораверади. Касб этика нормаларига риоя қилиниши барча томонидан назорат қилинади.

Касб этикада жавобгарлик маънавий ва юксак бўлади, яъни хатти-ҳаракатни қоралайди ёки маъқуллайди, ахлоқий баҳо бериш шаклида бўлиб одам аввало англаб олиши, дилдан қабул қилиши ва бунга мос ҳолда ўзининг хатти-ҳаракатларини тартибга солиши ва йўналтириши лозим бўлади. Бундай баҳо бериш умумеътироф этилган норма ва тамойилларга, барча томонидан қабул қилинган зарур ва зарур бўлмаган, лойиқ ва лойиқ бўлмаган ва бошқа тушунчаларга мос бўлиши керак.

Давлат хизматчиларининг **Одоб-ахлоқ Кодекси** илк бор **Шарк** давлатларида - **Японияда VII асрда Сетоку** кироли даврида қабул қилинади.

Фақат XX асрнинг ўрталарида давлат мансабдор шахсларнинг одоб-ахлоқига оид халқаро ҳужжатлар қабул қилинган.

Давлат хизматчилари одоб-ахлоқига оид халқаро қуйидаги ҳужжатлар қабул қилинган:
БМТнинг Коррупцияга қарши конвенция 2003й. 31 октябрь;

Давлат хизматида одоб-ахлоқни яхшилаш бўйича ОЭСР Кенгашнинг Тавсиялари С70 (1998 23 апрель).

Масалан БМТ томонидан давлат мансабдор шахсларнинг одоб-ахлоқига оид халқаро ҳужжатлар қабул қилинган:

БМТ томонидан 1954 й. «Халқаро фуқаровий хизматчилари ҳаракатлари Андозалари»;

БМТнинг «Давлат мансабдор шахсларнинг ҳаракатларининг Халқаро Кодекси» 1996 й.12 декабрь;

Европа Иттифоқининг Вазирлар маҳкамасининг № К (2000) 10 «Давлат мансабдор шахсларнинг ҳаракатларининг Намунавий Кодекси» ҳамда «Давлат мансабдор шахслари ҳаракатларининг Кодекси»

Суд тизими ходимлари учун қуйидаги одоб-ахлоқига оид халқаро ҳужжатлар қабул қилинган:

«Судлов органлари мустақиллигининг асосий принциплари. БМТнинг Жиноятчиликнинг олдини олиш ва ҳуқуқбузарлар билан муомала қилиш» бўйича 1985 йилдаги 7-Конгресси, БМТ Бош Ассамблеясининг 40/32 ва 40/146-сонли резолюциялари билан маъқулланган. (Олий Мажлиснинг 1997 йил30 августдаги 507-1 сонли қарори билан маъқулланган).

«Жиноят қурбонлари учун ва ҳокимиятни суистеъмол қилишга қарши одил судловнинг асосий тамойиллари тўғрисида» Декларация, БМТ 40/34 Резолюцияси, 29.11.1985 й.

«Судьялар одоб-ахлоқига оид Бангалор тамойиллари». 26.11. 2002й.

«Осиё минтақасида суд ҳокимияти мустақиллигининг тамойиллари», Пекин, 19.08.1995 й. .

«Инсон ҳуқуқлари бўйича Европа суди, Судьялик этикаси тўғрисида»ги Резолюция 23.06.2008 й.

«Судьялар мустақиллиги, самарадорлиги ва роли тўғрисида» Европа Кенгаши вазирликлар кўмитасининг Тавсиялари. 13.10.1994 й.

«Судьялар мавқеи тўғрисида» Европа хартияси, 10.07.1998 й.

«Судьялар Буюк Хартияси (Асосий тамоиллар)» 2010й.

Прокурорлар учун қуйидаги одоб-ахлоқига оид халқаро ҳужжатлар қабул қилинган:

Прокурорлар Халқаро ассоциациясининг 1999й. «Прокурорлар касбий жавобгарлиги ҳамда уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисидаги Меерлари»;

«Қонун устуворлигида асосланган демократик жамиятда прокуратуранинг аҳамияти тўғрисида»ги Европа Иттифоқининг Парламент Ассамблеясининг 1604 (2003)1 2003 й. 27 майда қабул қилинган Тавсиялари.

Полиция идоралари учун қуйидаги одоб-ахлоқига оид халқаро ҳужжатлар қабул қилинган:

Европа Иттифоқининг Полиция идоралари учун 1979й. 27 майдаги «Полиция тўғрисида»ги декларация;

Интерпол томонидан 2002 йил 21 октябрда қабул қилинган «Полиция идора ва муассасаларида коррупцияга қарши курашишнинг Умумий қоидалари»;

Европа Иттифоқининг Рес (2001)10 «Полиция одоб-ахлоқи тўғрисида» ги Кодекс 2001й. 19 сентябрь.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг “Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ намунавий қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2016 йил 2 март куни 62-сонли қарори белгиланганидек Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ намунавий қоидалари эгаллаб турган лавозимидан қатъи назар давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг касбий одоб-ахлоқининг умумий принциплари ва хизматдаги хулқ-атворининг асосий қоидалари йиғиндисидан иборат.

Одоб-ахлоқи қоидалари ҳуқуқбузарликнинг олдини олишга, улар содир этилишининг

сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этишга, давлат хизматчиларини юксак ҳуқуқий онг, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонунлари ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларига, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига қатъий риоя қилиш руҳида тарбиялашга йўналтирилган.

Давлат бошқаруви органи ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органига (кейинги ўринларда давлат органи деб аталади) ишга кираётган шахслар Одоб-ахлоқ қоидалари билан имзо қўйдирган ҳолда таништириладилар.

Давлат хизматчилари қонун ҳужжатлари ва Одоб-ахлоқ қоидалари талабларига риоя этишлари шарт.

Одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этиш давлат хизматчисининг касбий фаолиятини ва хизматдаги хулқ-атворини баҳолаш мезонларидан бири ҳисобланади.

§ 2.2. Прокуратура органлари Касб одобномаси талаблари

Касб одобномаси – Ўзбекистон Республикаси прокуратура, Бош прокуратура ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти, Мажбурий ижро бюроси ҳамда Агросаноат мажмуи ва озик-овқат хавфсизлиги таъминланиши устидан назорат қилиш инспекцияси органлари ходимларининг хизмат давомида ва хизматдан ташқари вақтда юриштириш қоидаларини белгилайдиган асосий талаблар мажмуидир. **Ўзбекистон Республикаси прокуратура органлари ходимларининг Касб одобномаси Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2018 йил 19 декабрдаги 208-сонли буйруғи билан тасдиқланган.**

Касб одобномаси ходимларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, қонунлари ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, Бош прокурорнинг буйруқ, кўрсатма ва топшириқларига қатъий риоя этишлари ҳамда хизмат вазифаларини ҳалол, виждонан, юқори масъулият ва ташаббускорлик билан бажаришларини таъминлаш, уларда юксак маънавий-ахлоқий фазилатлар, ватанпарварлик ва хизмат бурчига садоқат ҳиссини шакллантириш, улар томонидан ноҳуя хатти-ҳаракатлар содир этилишининг олдини олишга йўналтирилган.

Касб одобномасининг асосий мақсади прокуратура органлари ходимлари томонидан Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонун ҳужжатларига сўзсиз риоя этилишини, хизмат вазифаларининг ҳалол ва виждонан, масъулият ва ташаббускорлик билан бажарилишини таъминлашдан ҳамда уларни юксак маънавий ва ахлоқий фазилатларга, ватанпарварлик ва хизмат бурчига садоқат руҳида тарбиялашдан иборат.

Касб одобномасига риоя этиш прокуратура органлари ходимлари хизмат фаолиятини баҳолашнинг асосий мезонларидан бири ҳисобланади.

Касб одобномаси етти қисмдан иборат:

I. Умумий қоидалар,

II. Ходимлар фаолиятининг асосий принциплари ва хулқ-атворининг умумий қоидалари,

III. Ходимларнинг мажбуриятлари,

IV. Прокуратура органлари раҳбар ходимларининг мажбуриятлари,

V. Манфаатлар тукнашуви,

VI. Ходимлар манфаатини ҳимоя қилиш,

VII. Ходимларнинг жавобгарлиги.

Касб одобномасида прокуратура органлари ходимларига қўйиладиган асосий талаблар белгиланган.

Касб одобномаси ходимлар фаолиятининг асосий принциплари ва хулқ-атворининг умумий қоидаларини белгилайди.

Ходимлар ўз фаолиятини қуйидаги принциплар асосида амалга оширадилар:

- қонунийлик;
- шахсий масъулият;
- адолатлилик, ҳалоллик ва холислик;
- касбга, хизмат бурчига ва давлат сиёсатига содиқлик;
- фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг устуворлиги;

- ватанпарварлик ва фидойилик.

Касб одобномаси ходимлардан хулқ-атворнинг қуйидаги умумий қоидаларига амал қилишларини талаб қилади:

- ўзининг обрусига путур етказиши мумкин бўлган хатти-харакатлардан тийилиш, хулқ-атвори ва хиссиётларини доимий назорат қилиб бориш;
- масъулият, касбига садоқат ва ҳалолликни кундалик шиорга айлантириш;
- хушмуомалалик, эътиборлилик ва хушёрлик билан фуқароларда ўзига ва прокуратура органларига нисбатан ишонч ва ҳурмат хиссини уйғотиш;
- фуқароларнинг ижтимоий келиб чиқиши, ҳолати ва бошқа белгиларидан қатъий назар, улар билан бир хил муносабатда бўлиш;
- ҳамкасблари орасида ўзини камтарона тутиш, мураккаб вазифаларни бажаришда уларга кўмаклашиш;
- жамиятда юриш-туришнинг умумэътироф этилган қоидаларига амал қилиш;
- оиласида соғлом муҳитни юзага келтириб, оила аъзоларига ғамхур бўлиш, фарзандларида ватанпарварлик ва бошқа юксак ахлоқий фазилатларни шакллантириш.

Ходимлар хизмат вазифаларини бажаришда қуйидагиларга мажбур:

- Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонун ҳужжатларига сўзсиз риоя қилиш;
- хизмат вазифаларини профессионал даражада, масъулият, ташаббускорлик, садоқат ва ҳолислик билан бажариш;
- мамлакат шаънини эъзозлаш, давлат сиёсатига содиқ бўлиш, халқимизнинг бирдамлигини мустаҳкамлаш, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлашга ўз хиссасини қушиш»;
- прокуратура органлари ходимларининг қасамёдига ва хизмат бурчига содиқ бўлиш;
- Бош прокурорнинг буйруқ, кўрсатма ва топшириқларини сўзсиз бажариш;
- юқори турувчи раҳбарларнинг ваколат доирасида қабул қилган қарорларини, қонуний кўрсатмаларини ўз вақтида ва сифатли бажариш;
- ўз фаолиятини қонун ҳужжатлари ва Бош прокурор буйруғларида белгиланган ваколатлари доирасида амалга ошириб, қонуний, асосли ва адолатли қарорлар қабул қилиш;
- давлат органлари ёки бошқа идоралар ҳамда уларнинг мансабдор шахслари фаолиятига, шунингдек, фуқароларга ғайриқонуний таъсир ўтказиш учун хизмат мавқеидан фойдаланмаслик;
- хизмат вазифаларини бажаришда расмиятчилик, сохтакорлик ва суиистеъмолчиликка йул қўймаслик;
- хизмат вазифаларини бажаришда бирон-бир шахс, гуруҳ ёки ташкилотга ғайриқонуний ён босмаслик ва устунлик бермаслик, уларнинг таъсиридан мустақил бўлиш, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига қатъий риоя қилиш;
- бошқа ходимларнинг хизмат вазифаларини бажаришларига салбий таъсир кўрсатувчи хатти-харакатлар содир этмаслик;
- хизмат вазифаларини виждонан бажараётганлигига шубҳа уйғотиши мумкин бўлган, шунингдек, ўз обруси ва прокуратура органларининг нуфузига путур етказилишига сабаб буладиган хатти-харакатлардан ўзини тийиш;
- хизмат ваколатларидан шахсий ёки ғараз мақсадларда, шунингдек, жисмоний ёхуд юридик шахсларнинг ноқонуний манфаатлари учун фойдаланмаслик;
- маишатбозликка, совга ва бошқа моддий қимматликлар кўринишидаги порахўрликка йул қўймаслик;
- давлат сири, қонун билан қуриқланадиган ва хизматга оид бошқа маълумотларнинг сир саҳланишини таъминлаш юзасидан барча чораларни кўриш, улардан ноқонуний равишда фойдаланмаслик;

- прокуратура органларида ахборотларни тарқатишнинг белгиланган қоидаларига риоя қилиш, Интернет тармоғи ва ахборот коммуникация воситаларидан фойдаланишда ахборот хавфсизлигини таъминлашнинг белгиланган тартибига амал қилиш;
- ижтимоий тармоқларда давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари фаолиятини хизмат заруриятидан ташқари муҳокама қилмаслик, ахлоққа зид ибораларни ишлатмаслик, прокуратура ходими шаъни ва прокуратура органлари нуфузига путур етказиши мумкин бўлган фото, видео ва матнли материалларни жойлаштирмаслик;
- жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини қонунда белгиланган тартиб ҳамда муддатларда қонуний, асосли ва адолатли ҳал қилиш;
- қўйи прокуратура органларини текширишда суиистеъмолчиликка йўл қўймаслик ва фаолиятга холисона баҳо бериш, талабчанлик, қатъиятлилик, камтарлик билан ёндашиш;
- жамоада соғлом маънавий муҳитни сақлаш чораларини кўриш;
- фуқаролар ва ҳамкасбларига нисбатан хушмуомала бўлиш, уларнинг шаъни ва кадр-қимматига доғ туширувчи маълумотлар, иғво ва уйдирмаларни тарқатмаслик;
- хизмат вазифаларини самарали бажариш учун касб маҳоратини мунтазам равишда ошириб бориш;
- меҳнат ва ижро интизоми, ички тартиб қоидаларига, шунингдек, хизмат кийимини кийиш тартибига қатъий риоя этиш;
- ўзига ишониб топширилган мулкка ва молиявий маблағларга эҳтиёткорлик ва тежамкорлик билан муносабатда бўлиш;
- қонун ҳужжатлари ҳамда Бош прокурор буйруқларида белгиланган хизмат билан боғлиқ чеклов ва таҳқиқларга риоя қилиш.

Ходимлар хизматдан ташқари вахтда қўйидагиларга мажбур:

- 1) ахлоқ-одоб нормаларига риоя қилиш, миллий урф-одат, қадрият ва анъаналарга хурмат билан муносабатда бўлиш;
- 2) дабдабозлик, шухратпарастлик, гуруҳбозлик, қўшхотинлик, ичкиликбозлик, маишатпарастлик, қиморбозлик ва бошқа салбий иллатларга йўл қўймаслик;
- 3) ташқи кўриниши билан ўз обриси ва прокуратура органлари нуфузига путур етказмаслик, бунда:
 - эркак ходимлар томонидан кийиниш одобига риоя қилиш, сочни меъёрдан ортиқ ўстирмаслик, соқол ўстириб юрмаслик;
 - аёл ходимлар томонидан тартибли соч турмагидан фойдаланиш, камтарона кийиниш, атрофдагиларнинг эътиборини ўзига ортиқча жалб қиладиган (очиқ, калта ва ҳоказо) кийимларни киймаслик, парфюмерия воситалари, заргарлик буюмлари ва бошқа безаклардан фойдаланиш меъёрларига риоя қилиш;
- 4) паспорт режими ва уй-жойдан фойдаланиш қоидаларига қатъий риоя этиш, коммунал хизматлардан қарздорликка йўл қўймаслик;
- 5) жиноий фаолиятга дахлдор шахсларнинг фаолиятига раҳнамолик қилмаслик, улар билан яқин алоқага киришмаслик;
- 6) кафе, ресторан, туйхона ва бошқа кунгилочар масканларга хизмат кийимида бормаслик (хизмат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолатлар бундан мустасно);
- 7) хизмат мавқеидан шахсий ёки бошқа хизмат билан боғлиқ бўлмаган мақсадларда фойдаланмаслик;
- 8) хизмат гувоҳномаларини сақлаш ва фойдаланиш тартибига риоя қилиш;
- 9) тадбиркорлик ёки ҳақ тўланадиган бошқа фаолият билан бевосита ёки учинчи шахслар орқали шуғулланмаслик (қонунчиликда белгиланган қолатлар бундан мустасно бўлиб, илмий,

педагогик ва ижодий фаолият фақат асосий ишдан бўш вақтда амалга оширилиши ҳамда хизмат вазифаларини ўз вақтида ва тўлақонли бажаришга зарар етказмаслиги керак);

10) тижорат ташкилотларининг устав фондларидаги улуш, шунингдек, уларни бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқини берадиган қимматли қоғозлар ҳадя қилинган ёки мерос буйича олинган ҳолларда, зудлик билан уларни бошқаришни бошқа шахсларга топшириш чораларини кўриш;

11) турмуш ўртоғи ва фарзандлари олаётган даромадлар ва уларнинг манбалари, мулк ҳуқуқи ва ашёвий ҳуқуқ асосида уларнинг эгалигидаги мол-мулклар ва мулкый характердаги мажбуриятлари ҳақида маълумотга эга бўлиш;

12) ҳар қандай ташкилот фойдасига маблағ йиғишда иштирок этмаслик, бирон-бир шахсни маблағ йиғишда иштирок этишга даъват қилмаслик, шунингдек, ушбу мақсадлар учун хизмат мавқеидан фойдаланмаслик ёки бошқа шахслар ва оила аъзоларининг фойдаланишига йул қўймаслик;

13) транспорт воситаларидан фойдаланишнинг белгиланган тартибига амал қилиш, бунда:

- йул ҳаракати қоидаларига қатъий риоя қилиш, транспорт воситаларини тегисшли рухсат этувчи ҳужжатлар асосида бошқариш, хизмат мавқеини суиистеъмол қилмаслик;

- транспорт воситасини бошқа шахсларга белгиланган тартибга зид равишда бошқариш учун бермаслик;

- транспорт воситаларини бошқариш ва жиҳозлашда дабдабабозликка йул қўймаслик.

Ходимлар фуқаролар билан мулоқотда қўйидагиларга мажбур:

1) мурожаат қилиб келган фуқаролар билан мулоқот жараёни уларда прокуратура органлари ҳақида фикр шаклланишига сабаб бўлишини ёдда сақлаш;

2) қабулга келган фуқароларни муносиб кутиб олиш ва асоссиз куттирмаслик, уларни ҳурмат қилиш, ҳушмуомала бўлиш, диққат билан тинглаш, сабр-тоқатли бўлиш, бошқа ишларга чалғимаслик;

3) мурожаат қилиб келгани учун фуқароларга норозилик билдирмаслик, ғазабланмаслик ва қўполлик қилмаслик, уларнинг шаъни ва кадр-қимматини камситмаслик, руҳий ва жисмоний таъсир кўрсатиш ҳолатларига йул қўймаслик, мурожаатнинг мазмун-моҳиятини тўлик англаб олиш;

4) телефон сузлашувларида муомала маданиятига риоя этиш.

Ходимлар коррупция ва суиистеъмолчиликларнинг олдини олиш ва улар га қарши курашиш борасида қўйидагиларга мажбур:

ҳар қандай қонун бузилишига, айниқса, коррупция ҳолатларига қарши мурасасизлик билан курашиш;

жиноят ёки бошқа ҳуқуқбузарлик содир этишга ундовчи мурожаатлар ҳақида раҳбари ёки ички хавфсизликни таъминлаш тармоғига зудлик билан маълум қилиш;

бошқа ходимлар, жалб қилинган мутахассислар ёки ишга алоқадор бошқа шахслар томонидан жиноят ёхуд бошқа ҳуқуқбузарлик ёки ушбу шахсларни жиноят ёки бошқа ҳуқуқбузарлик содир этишга ундовчи ҳаракатлар содир этилганлиги ҳақидаги маълумотларни зудлик билан раҳбарига ёки ички хавфсизликни таъминлаш тармоқига маълум қилиш;

хизмат фаолиятига норасмий жамоатчи ёрдамчилар ва бошқа бегона шахсларни белгиланган тартибга зид равишда жалб қилмаслик, шунингдек, бундай ҳолатлар ҳақида раҳбарига маълум қилиш;

хизмат вазифалари билан боғлиқ ҳаракат ёки ҳаракатсизлик эвазига моддий қимматликлар олмаслик ёхуд мулкый (номулкий) наф қўрмаслик;

ҳамкасблари томонидан содир этилган ёки содир этишга тайёргарлик кўрилаётган қонун бузилишлари ҳақида раҳбари ёки ички хавфсизликни таъминлаш тармоқига зудлик билан хабар бериш.

Касб одобномасининг тўртинчи қисми прокуратура органлари раҳбар ходимларининг

мажбуриятларини белгилайди. Унга кўра прокуратура органлари раҳбар ходимлари қуйидагиларга мажбур:

- 1) буйсунувидаги ходимларга профессионализм, ҳалоллик, ҳолислик ва адолатлиликда ўрнак бўлиш;
- 2) жамоада соғлом маънавий муҳитни шакллантириш;
- 3) ходимларни қонунга хилоф хатти-ҳаракатларни амалга оширишга ундамаслик ҳамда улардан бундай ҳаракатларни бажаришни талаб қилмаслик;
- 4) кадрларни маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик, таниш-билишчилик ёки шахсий садоқат белгилари буйича танлаш ва тайинлашга йул қўймаслик;
- 5) гуруҳбозлик ва фаворитизм (айрим ходимларни яқин олиш ва куллаб-қувватлаш) кўринишларига йул қўймаслик, шунингдек, хизмат вазифаларини бажариш жараёнида бошқа салбий омилларнинг олдини олиш;
- 6) ходимлар ва уларнинг фаолиятига баҳо беришда қонуний, асосли ва адолатли қарорлар қабул қилиш;
- 7) ходимлар томонидан коррупция ва бошқа суиистеъмолчиликлар содир этилишининг олдини олиш чораларини кўриш;
- 8) буйсунувидаги ходимларни ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоя қилиш чораларини кўриш;
- 9) буйсунувидаги ходимлар уларга пора бериш ёки қонунга зид бошқа хатти-ҳаракатларни содир этишга оғдиришга қаратилган ҳар қандай ҳолатлар ҳақида хабар берган тақдирда, бу ҳақда раҳбариятни ёки ички хавфсизликни таъминлаш тармоқларини хабардор этиб, зарур қонуний чораларни кўриш.

Касб одобномасининг бешинчи қисми хизмат мобайнида манфаатлар тўқнашувини олдини олишга қаратилган.

Ходимлар мансаб ёки хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида манфаатлар тўқнашувига олиб келадиган ёки олиб келиши мумкин бўлган шахсий манфаатдорликка йул қўймаслиги керак.

Манфаатлар тўқнашуви юзага келган тақдирда ходимлар раҳбарини дарҳол хабардор қилиши шарт.

Манфаатлар тўқнашуви мавжудлиги туғрисида маълумотлар олган раҳбар бу тўқнашувнинг олдини олиш ёки уни бартараф этиш юзасидан ўз вақтида чоралар кўришга мажбурдир.

Касб одобномасининг олтинчи қисми ходимлар манфаатини ҳимоя қилишга қаратилган.

Ходимларни хизмат вазифаларини бажариш билан боғлиқ таҳдид, ҳақорат, тухмат ва қонунга хилоф бошқа хатти-ҳаракатлардан ҳимоя қилишга прокуратура органлари раҳбар ходимлари ва ички хавфсизликни таъминлаш тармоқлари масъулдир.

Жиноят ёки бошқа ҳуқуқбузарлик содир этишга оғдиришга қаратилган муурожаатлар, шунингдек, ҳамкасблари томонидан содир этилган ёки содир этишга тайёргарлик кўриладиган қонунбузилишлар ҳақида хабар берган ходимларни рағбатлантириш ҳамда хабар берилганлиги муносабати билан вужудга келиши мумкин бўлган таҳдид ва хавф-хатарлардан ҳимоя қилиш чоралари кўрилади.

Касб одобномасининг еттинчи қисми ходимларнинг Касб одобномасига амал қилмаганлиги учун жавобгарлиқ масалаларига қаратилган.

Хизматга қабул қилинган ходимлар Касб одобномаси билан имзо қўйдирган ҳолда таништирилади.

Ходим томонидан Касб одобномаси қоидаларига риоя қилиниши аҳволи уни аттестациядан ўтказишда, юқори лавозимларга тайинлаш ва кадрлар захирасини шакллантиришда ҳисобга олинади.

Касб одобномаси қоидаларини бузиш ҳолатлари бўйича хизмат текширувлари ўтказилади.

Хизмат текшируви хулосаси асосида тегишли раҳбарга ходимни жавобгарликка тортиш туғрисида таклиф киритилиши мумкин.

Касб одобномаси қоидаларининг бузилиши ходимни қонун ҳужжатларида белгиланган

тартибда жавобгарликка тортиш учун асос бўлади.

Бўйсунувидаги ходимлар томонидан прокуратура ходими деган номга доғ тушурувчи ножауя хатти-ҳаракат содир этилган тақдирда раҳбарнинг жавобгарлик масаласи кўриб чиқилиши шарт.

Ўзбекистон Республикаси прокуратураси органлари ходимлари томонидан Касб одобномаси талабларига риоя қилмаслик учун жавобгарлик Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 12 сентябрдаги ПҚ-2036-сонли қарори (08.05.2018 йилдаги ўзгартиришлар билан) билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси прокуратураси органлари ва муассасаларида хизматни ўташ тўғрисида Низомнинг V бобида белгиланган. Низомга биноан прокуратура органларининг ходимларига нисбатан интизомий жазолар ўз хизмат вазифаларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги, прокуратура ходими деган номга доғ туширадиган хатти-ҳаракат содир этганлиги учун қўлланилади.

Интизомий жазонинг қуйидаги турлари мавжуд:

хайфсан;

ўртача ойлик иш ҳақининг эллик фоизидан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима;

лавозимда пасайтириш;

даражали ёки ҳарбий унвонни бир поғонага пасайтириш;

хизмат вазифаларини мунтазам ёки бир марта қўпол равишда бузганлиги учун хизматдан бўшатиш.

Низомнинг 32 бандига асосан ходим **ножўя хатти-ҳаракат содир этганлиги учун прокуратура органларидан бўшатишда даражали унвон ёки ҳарбий унвондан маҳрум этилиши мумкин.**

Прокуратура органи ходими хизмат бурчини қўпол равишда бузганлиги ёки содир этган **номуносиб хатти-ҳаракати учун унинг даражали унвони ёки ҳарбий унвони пасайтирилиши мумкин.**

Қуйидагилар хизмат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузиш деб ҳисобланади:

узрли сабабларсиз прогул қилиш (шу жумладан иш куни давомида ишда уч соатдан ортиқ бўлмаслик);

хизматга маст ҳолда келиш, шунингдек, иш жойида спиртли ичимликлар истеъмол қилиш;

жиной жазоланадиган қилмиш ёки прокуратура органлари ходимига номуносиб ножўя хатти-ҳаракат содир этиш;

прокурорлар ва терговчиларнинг қасамёдини бузиш (43банд).

Низомнинг 44 бандига асосан Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори барча интизомий жазо турларини қўллашга ҳақлидир, Ўзбекистон Республикаси Президенти ёки Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси томонидан тайинланган ходимларни лавозимидан бўшатиш ёки Ўзбекистон Республикаси Президенти ёхуд Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазири томонидан берилган даражали ёки ҳарбий унвонларда пасайтириш бундан мустасно. Бундай ҳолларда Бош прокурор тегишли тақдимнома билан Ўзбекистон Республикаси Президентига, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесига ёки Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирига мурожаат қилиши мумкин.

Қорақалпоғистон Республикаси прокурори, вилоятлар, Тошкент шаҳар прокурорлари ва уларга тенглаштирилган прокурорлар ўзига бўйсунувчи ходимларга нисбатан мазкур Низомнинг 43-бандида назарда тутилган хайфсан ва жарима тарзидаги интизомий жазо турларини қўллашлари мумкин. Бундан ташқари, улар Ўзбекистон Республикасининг «Прокуратура тўғрисида»ги Қонунида назарда тутилган ҳолатлардаги келишиш тартибига риоя қилган ҳолда хизматга қабул қилиш ва тайинлаш ўз ваколатига кирувчи ходимларнинг лавозимини пасайтириши ёхуд хизматдан бўшатиши мумкин.

Туман, шаҳар прокурорлари ва уларга тенглаштирилган прокурорлар ўз ваколатлари доирасида бўйсунувчи ходимларни интизомий жавобгарликка тортиш ҳақида Қорақалпоғистон Республикаси прокурорига, вилоятлар, Тошкент шаҳар прокурорлари ва уларга тенглаштирилган прокурорларга тақдимнома киритадилар.

Қорақалпоғистон Республикаси прокурори, вилоятлар, Тошкент шаҳар прокурорлари ва уларга тенглаштирилган прокурорлар хизматга қабул қилиш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ваколатига кирадиган ходимларнинг лавозимини пасайтириш ёки хизматдан

бўшатиш, шунингдек, прокуратура органлари ходимларининг даражали унвонини пасайтириш ҳақида Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорига тақдимнома киритадилар.

Низомнинг 45 бандига асосан Интизомий жазо қўллаш масаласини ҳал этаётган **прокурор содир этилган хатти-ҳаракатни шахсан ўзи ўрганиб чиқиши шарт**. Зарур ҳолларда хизмат текшируви ўтказилиши мумкин.

Интизомий жазо қўллашдан аввал прокуратура органи ходимдан ёзма равишда тушунтириш хати талаб қилиб олинishi лозим. Прокуратура органи ходимининг тушунтириш хати беришдан бош тортиши унинг содир қилган ножўя хатти-ҳаракати учун жазо қўллашга тўсиқ бўла олмайди.

Ҳар бир ножўя хатти-ҳаракат учун фақат битта интизомий жазо қўлланиши мумкин.

Интизомий жазо бевосита ножўя хатти-ҳаракат аниқлангандан кейин, аммо бу хатти-ҳаракат аниқлангандан бошлаб, прокуратура органи ходимининг касал ёки таътилда бўлган вақтини ҳисобга олмаган ҳолда **узоғи билан бир ой ичида қўлланилади**.

Ножўя хатти-ҳаракат содир этилган кундан бошлаб олти ой ўтганидан, хизмат текшируви натижасида аниқланганда эса, - **содир этилган кундан бошлаб икки йил ўтганидан кейин жазони қўллаб бўлмайди**. Жиноят иши бўйича ўтказилган дастлабки тергов ва суд даври бу муддатга кирмайди.

Интизомий жазо буйруқ билан берилади ва у прокуратура органи ходимига маълум қилиниб, тилхат олинади ҳамда унинг шахсий йиғма жилдига қўшиб қўйилади. Интизомий жазо қўллаш ҳақидаги буйруқ мазкур прокуратура органи ходимларига, зарур ҳолларда эса прокуратура органларининг барча ходимларига ҳам эълон қилиниши мумкин.

Низомнинг 46 бандига асосан Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори интизомий жазони бекор қилиш, қаттиқроқ интизомий жазо қўллаш ёки уни енгиллаштириш ҳуқуқига эга. Агар интизомий жазо сифатида хизматдан асоссиз бўшатиш қўлланилган бўлса, Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори хизматдан бўшатишни асоссиз деб топиб, прокуратура органи ходимини илгариги лавозимига тиклаш ёки унга тенг бошқа лавозимга тайинлаш ва мажбурий прогул вақти учун, бироқ кўпи билан бир йилдан ортиқ бўлмаган даврга ҳақ тўланиши тўғрисида буйруқ чиқаради.

Низомнинг 47 бандига асосан «**Ўзбекистон Республикаси прокуратурасининг Фахрий ходими**» кўкрак нишони билан тақдирланган прокуратура органлари ходимларига **нисбатан хизматдан бўшатиш** тарзидаги интизомий жазо фақатгина Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг розилиги билан қўлланилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори томонидан лавозимга тайинланган прокуратура органи ходими интизомий жавобгарликка тортилган ҳолларда, интизомий жазо қўллаш ҳақидаги буйруқ нусхаси Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасига юборилади.

Низомнинг 49 бандига асосан прокуратура органи ходими интизомий жазо қўлланилган кундан бошлаб **бир йил мобайнида қайта интизомий жазога тортилмаса, у интизомий жазо олмаган деб ҳисобланади**.

Қўлланилган интизомий жазо бу ҳақдаги буйруқ қабул қилинган кундан **камида олти ой ўтгач, ушбу жазони қўллаган прокурор ёки юқори турувчи прокурор томонидан, ходим ўз хизмат вазифасини виждонан бажариб, хизматда ўрнатилган кўрсатса, муддатидан илгари олиб ташланиши мумкин**.

Интизомий жазо мавжудлиги прокуратура органи ходимининг лавозим бўйича юқори кўтарилишига ёки унга даражали унвон берилишига, шунингдек, раҳбарлик лавозимлари учун захирага киритилишига (бўлишига) тўсқинлик қилувчи ҳолат ҳисобланади.

Низомнинг 51 бандига асосан прокуратура органи ходими қўлланилган интизомий жазо устидан Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорига буйруқ эълон қилингандан кейин **икки ҳафталик муддатда шикоят қилиши мумкин**.

Шикоят келиб тушган кундан бошлаб ўн беш кун муддатда, қўшимча текширув ўтказиш зарур бўлган ҳолларда эса бир ойдан кечикмай кўриб чиқилади.

Шикоят билан мурожаат қилиниши интизомий жазо ижросини тўхтатиб қўймайди.

Низомнинг 52 бандига асосан Ўзбекистон Республикасининг Бош прокурори ўзига бўйсунувчи прокурорлар томонидан рағбатлантириш ва интизомий жазо қўлланишининг асослилиги ва қонунийлигини назорат қилиб боради ҳамда асоссиз ва ноқонуний буйруқларни бекор қилиш чораларини кўради.

Прокурор интизомий жазо қўллаш борасида ўзига берилган ваколат доирасидан четга чиқса ёки лозим бўлган ҳолларда жазо қўллама, интизомий жавобгарликка тортилади.

Ҳарбий прокуратура ходимлари мазкур Низом ҳамда Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг интизом Низомига мувофиқ интизомий жавобгарликка тортиладилар.

Ҳарбий прокуратура ходимларига ҳарбий интизомни бузганликлари ва хизматдаги ноҳўя қилмишлари учун интизомий жазо қўллаш ҳуқуқига ваколат доирасида фақат Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ҳамда Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий прокурори эгадир.

Низомнинг 54 бандига асосан Прокуратура органлари ходимлари давлат ҳимоясида бўлади.

Хизмат вазифасини бажариш вақтида прокуратура органлари ходимини ушлаб туришга, шахсий тинтув ўтказишга, унинг нарсаларини ва фойдаланаётган транспортини кўздан кечиришга йўл қўйилмайди, қонунда назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно.

Прокуратура органларининг ходимларига, шунингдек, прокуратура органларидан хизматдан бўшатишган шахсларга нисбатан уларнинг прокуратура органларида хизмат вазифаларини бажариш жараёнида содир этган қилмишлари учун жиноят иши қўзғатиш масаласи ҳамда прокуратура органлари ходимларининг маъмурий ҳуқуқбузарликлари учун жавобгарлик масаласи Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори, унинг ўринбосарлари, Қорақалпоғистон Республикаси прокурори, вилоятлар, Тошкент шаҳар прокурорлари ва уларга тенглаштирилган прокурорлар томонидан ваколатлари доирасида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳал этилади.

Прокуратура ходимларга нисбатан хизмат текшируви ўтказиш **Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2017 йил 6 ноябрдаги 158-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Ходимларга нисбатан хизмат текшируви ўтказиш ва уларни хизмат вазифаларини бажаришдан вақтинча озод қилиш тартиби тўғрисида”ги Йўриқнома асосида ўтказилади.**

2. Прокуратура органлари, муассасалари ва Департамент ходимларига нисбатан хизмат текширувлари улар томонидан хизмат ёки ижро интизомининг бузилиши, прокуратура ходимига номуносиб ҳаракат ёхуд прокуратура ходими деган номга доғ туширувчи ноҳўя хатти-ҳаракатлар содир этилиши ҳолатлари юзасидан ўтказилади.

Хизмат ёки ижро интизومي бузилиши – ходимлар томонидан ўзларига юклатилган хизмат вазифаларини бажармаслик ёки лозим даражада бажармасликда, уларни бажаришда белгиланган тартибларга риоя этмасликда ифодаланган қилмишлар.

Прокуратура ходимига номуносиб ҳаракатлар – ходимнинг ҳуқуқий мақомига ҳос бўлмаган ва умумэътироф этилган одоб-ахлоқ нормаларига зид, шунингдек, маъмурий жавобгарликка асос бўладиган қилмишлар.

Прокуратура ходими деган номга доғ туширувчи ноҳўя хатти-ҳаракатлар – ходимнинг жинсий жавобгарликка тортишга асос бўладиган қилмишлар.

§ 2.3. Суд этикаси моҳияти ва аҳамияти

Мамлакатимизда суд кадрларини тайёрлаш, уларнинг одил судлов соҳасидаги назарий ва амалий билимларини янада мустаҳкамлаш билан салоҳиятини юксак даражага кўтариш суд-ҳуқуқ соҳасидаги ислохотларнинг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади.

Маълумки, бизда суд кадрларини танлаш ва жой-жойига қўйишнинг замонавий демократик тамойилларга асосланган тизими шакллантирилган. Бу борада муайян ижобий тажриба тўпланган.

Айни пайта юртимизда шиддат билан ривожланаётган сиёсий-ҳуқуқий, иқтисодий-ижтимоий жараёнлар судьяларнинг касбий тайёргарлигига қўйилган талабларни қайта кўриб чиқишни тақозо қилмоқда. Бинобарин, **Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4850-сон Фармонида** ушбу соҳадаги ишларни халқаро стандартлар ҳамда ривожланган демократик давлатларнинг тажрибаси асосида тубдан яхшилаш вазифаси қўйилди.

Фармонда судьялик лавозимларига номзодларни қайта тайёрлаш, судьялар малакасини ошириш тизимини тубдан қайта кўриб чиқиш яхшилашга эътибор қаратилган. Бу борада хорижий амалиёт ва халқаро стандартлардан келиб чиққан ҳолда ўқиш ва амалиёт ўташ даврини узайтириш орқали судьяликка номзодларни тайёрлашга янги талабларни қўйиш кутилмоқда.

Шунингдек, судьяларни суд амалиётининг долзарб масалаларини муҳокама қилиш бўйича мунтазам равишда тадбирлар ўтказиш шаклида малакасини ошириш кузда тутилган. Мазкур Фармоннинг мақсади судлар фаолиятини ташкил этиш судья кадрларни танлаш, тайёрлаш ва лавозимга тавсия этишда янги механизмлар шакллантириш, суд-ҳуқуқ ислохотларини чуқурлаштириш, одил судлов самарадорлигини ошириш йўлидаги тўсиқлар ва мавжуд камчиликларни бартараф этишга қаратилганлиги билан аҳамиятлидир. Судьялар юқори салоҳиятга бўлса ва буни ўз фаолиятида намоён қила олсагина фуқароларнинг судга бўлган ишончи ортади.

Бугунги давр талаби айнан шу соҳада изчил ислохотларни амалга оширишни тақозо этмоқда. Хусусан, бўлажак судьяларни тайёрлаш курсида тингловчиларнинг одил судловни амалга ошириш соҳасидаги кўникмаларини шакллантириш, суд процесси иштирокчилари билан мулоқот олиб боришнинг самарали усуллари қўллаш, судьянинг ўз хизмат вазифасини бажариш жараёнида ўзини тутиши, шунингдек суд этикаси қоидаларини ўзлаштириб олишга эътибор қаратилади. Бу эса, ўз навбатида, аҳолининг одил судловга бўлган ишончини ошириш, жамиятда қонун устуворлигини таъминлаш ва қонунийликни мустаҳкамлашга хизма қилади.

Мамлакатимизда суд кадрларини танлаш ва жой-жойига қўйишнинг замонавий демократик тамойилларга асосланган тизими шакллантирилиб, судьяликка заҳирага олинган шахсларга қўйиладиган талаблар кучайтирилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 2 августдаги “Суд тизими ходимларини ижтимоий муҳофаза қилишни тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони суд ҳокимияти нуфузини оширишда ҳамда суд мустақиллигини мустаҳкамлашда муҳим аҳамият касб этади. Унинг мантиқий давоми сифатида эса, судлар фаолиятини ташкил этиш судья кадрларни танлаш, тайёрлаш ва лавозимга тавсия этишда янги механизмларни шакллантириш, суд-ҳуқуқ ислохотларини чуқурлаштириш, одил судлов самарадорлигини ошириш йўлидаги тўсиқлар ва мавжуд камчиликларни бартараф этиш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 30 ноябрдаги “Судлар фаолиятини янада такомиллаштиришга оид ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони қабул қилинди.

Суд этикасига оид халқаро стандартларни жорий этиш бўйича ривожланган давлатларнинг тажрибаси кўриб чиқиш бугунги кунда муҳим масала ҳисобланади.

Дунёнинг кўпчилиги мамлакатларида судьянинг фаолияти суд этикасининг кодекслари билан тартибга солинади, унга кўра ўзини тутишнинг тўғри усулини танлаш, суд тизимидаги тегишли тузилмаларга ёрдам сўраб мурожаат қилиш имконияти судьянинг ўзига берилади.

Юқори талабларга жавоб бериш нафақат давлат ва суд органларининг, балки қонунчиликка киритилган ўзгартиришларга бевосита алоқадор судьянинг ҳам мажбуриятидир.

Ўзбекистонда суд кадрларини тайёрлаш ва суд этикасининг қонунчилик асослари тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, “Судлар тўғрисида”ги Қонун судьяларнинг ҳуқуқий ваколатларини аниқлаб беради ва улар олдида давлат ҳокимиятини амалга ошириш, адолатни қарор топтиришда фуқаро ва ташкилотларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини, ҳамда давлат ва жамоат манфаатларини ҳимоя қилишдек махсус мақомига мувофиқ талабларни қўяди.

Судда иш кўриш тартибига апелляция, ярашув институтлари киритилди, судда иш кўриш тартибини энгиллаштириш учун чоралар қабул қилинди, шунингдек, суд ваколатларини кенгайтириш бўйича ҳамда суд тизимида янги ахборот технологиялари тадбиқ этиш бўйича чоралар кўрилмоқда. Буларни барча судьялардан ўз устида доимий ишлаб боришни талаб қилади.

Судьялар томонидан ўз касбий мажбуриятларини адолатли ва виждонан бажариши, уларнинг қарор қабул қилишдаги мустақиллиги ҳуқуқбузарликларни самарали бартараф этилиши, жамиятнинг адолатга бўлган ишончини мустаҳкамлашда, суднинг холислиги ва мустақиллигини кафолатлайди.

Мустақил суд ҳокимиятини кучайтириш, кадрлар билан ишлашда демократик асосни мустаҳкамлаш, суд корпусининг барқарорлигини таъминлаш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Судьяларни танлаш ва лавозимларига тавсия этиш бўйича олий малака комиссияси фаолият юритаётган бўлиб, улар суд ҳокимиятининг мустақиллиги тўғрисидаги халқаро ҳуқуқий тамойиллар ва умумэътироф этилган нормаларга мувофиқ келади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонларини амалиётга тадбиқ этиш мақсадида **2018 йил 29 январда Судьялар Олий кенгашининг № СОКҚ–490-III қарори билан Судьяларнинг одоб-ахлоқ Кодекси** қабул қилинган бўлиб у, судьялар учун хизмат вазифаларини бажараётганда ва хизматдан ташқари пайтдаги мажбурий қоидаларни тартибга солади. Мазкур ҳужжатнинг қабул қилиниши суд ҳокимиятининг мустаҳкамланишига ва судьяларнинг мустақиллигини таъминлашга, мазкур касб эгаларининг нуфузини кўтаришга ўзининг муносиб ҳиссасини қўшди.

Судьялар малакасини ошириш масаласи бугунги кунда ўта долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Чунки судьяларнинг касбий билимга эга эканлиги суд тизимини яратиш ва шакллантиришда асосий пойдевор бўлиб хизмат қилади, шу билан бирга адолат даражасини кўтаришда суд кадрларини тарбиялаш, уларнинг касбий маданиятини ошириш, улар томонидан суд этикасига риоя қилиш асосий омиллар ҳисобланади.

Мамлакатимизда ўтган давр мобайнида суд ҳокимияти нуфузини ошириш, уни ўтмишдаги жазоловчи органдан инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилувчи мустақил институтга айлантириш борасида кенг камровли ишлар амалга оширилди.

Президент Ш. Мирзиёевнинг бевосита ташаббуси билан суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш борасида қабул қилинган қонун ҳужжатлари ва кўрилган амалий тадбирлар мазкур соҳадаги давлат сиёсатини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтарди, суд ҳокимиятининг фуқаролар ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишдаги роли ва аҳамиятини тубдан оширди.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида суд ҳокимиятининг том маънода мустақиллигини таъминлаш, суд тизимини демократлаштириш ва такомиллаштириш, қонунийликни мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш ушбу соҳадаги ислохотларнинг энг асосий йўналишлари этиб белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонларига асосан фуқаролик, жиноий, маъмурий ва иқтисодий суд иш юритуви соҳасида суд ҳокимиятининг ягона олий органи – Ўзбекистон Республикаси Олий суди ташкил этилди, судлар томонидан жиноят ишларини кўшимча терговга қайтаришдек одил судловнинг мазмун-моҳиятига мутлақо тўғри келмайдиган амалиётга чек қўйилди.

Судьяликка номзодларни танлаш ва лавозимга тайинлаш тартиби тубдан такомиллаштирилиб, судьялар ҳамжамиятининг янги органи – Судьялар олий кенгаши таъсис этилди.

Судлар тизимининг амалдаги тузилмаси ва штат бирлиги қайта кўриб чиқилиб, судьяларнинг хизмат вазифаларини оқилона тақсимлаш имконини берадиган даражада, ҳозирги замон талабларини инобатга олган ҳолда такомиллаштирилди ва мақбуллаштирилди.

Бу ислохотларнинг самарали амалга оширилиши суд тизимида фаолият кўрсатаётган барча раҳбар ва масъул ходимларнинг ўз хизмат бурчини садоқат билан, адолатли ва масъулиятли бажаришига чамбарчас боғлиқдир.

2017 йилнинг 13 июнь куни Тошкент шаҳрида бўлиб ўтган тарихий учрашувда аниқ кўрсатиб ўтилган суд тизимидаги жиддий муаммо ва камчиликларни бартараф этиш ҳамда олдимизга қўйилган вазифаларни тўғри ҳал этиш учун ҳар биримиз ишга бўлган муносабатимизни тубдан қайта кўриб чиқишимиз, шахсий масъулиятимизни кескин оширишимиз зарур.

Шу муносабат билан 2017 й. 6 июль куни, Ҳаракатлар стратегияси ижросини самарали таъминлашда суд-ҳуқуқ соҳасидаги ислохотларнинг ўта муҳим аҳамиятини ва долзарблигини

тўлик англаган ҳолда, **Ўзбекистон Республикаси судьяларининг Ўзбекистон халқига мурожаати** қабул қилинди. Унда судьялар қуйидагиларни ўз зиммасига қабул қилдилар:

Биринчидан, кундалик фаолиятимизда халқ билан бевосита юзма-юз, очиқ мулоқот шакллари кенгайтирамыз, фуқароларнинг муаммоларини ҳал этишда яқиндан ёрдам бериш орқали уларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаймиз ва ҳақиқатни қарор топтирамыз.

Иккинчидан, фаолиятимизни яна бир бор қайтадан танқидий таҳлил қилиб, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ишончли ҳимоясини таъминлаймиз, одил судловни амалга оширишдаги ғов-тўсиқларни таг-томири билан бартараф этамыз, судни том маънода “Адолат кўрғони”га айлантиришда бор билим ва тажрибамизни сафарбар этамыз. Судга борган ҳар бир фуқаро фақат адолат топишига кафолат берамыз.

Учинчидан, судда ишларни судьялик бурчимиз ва виждонимиз буюрганидек беғараз, холис ва адолатли ҳолда кўрамыз, энг асосийси, қабул қилган ҳар бир қароримиз қонуний, асосли, одиллик ва инсонпарварлик тамойилларига таянган бўлиши учун барча масъулиятни ўз зиммамизга оламыз.

Ҳар бир инсоннинг тақдирини ҳал этишда онгимизда – адолат, тилимизда – ҳақиқат, дилимизда эса поклик устувор бўлади.

Тўртинчидан, Ҳаракатлар стратегиясида назарда тутилган барча ислохотларни амалга оширишга барчамиз жиддий масъулият ва ташаббускорлик билан ёндашамиз, энг асосийси, мамлакат тақдирига дахлдорлик ҳиссини кучайтирамыз.

Бешинчидан, ҳар қандай ҳолатда одил судловни таъминлаш ва адолатни қарор топтиришга кодир, мустаҳкам иродали, **ҳалол**, юксак маънавий ва касбий фазилатларга эга судьялар таркибини шакллантирамыз. Бунга барчамиз бирдек масъулмыз.

Олтинчидан, судьялик – бу машаққатли, шу билан бирга, шарафли касб ва юксак мақом эканлигини чуқур англаган ҳолда, **судьялик шаънига доғ туширадиган ҳар бир ғайриқонуний хатти-ҳаракатга “фавқулодда ҳолат” сифатида қараймиз, адолатга хиёнат қилган ходимларга нисбатан мурасасиз курашамиз ва сафларимиз софлигини таъминлаймиз.**

Еттинчидан, судьялар касбий тайёргарлигини ошириш, судлар фаолиятига ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш орқали иш юритиш тартибини соддалаштирамыз ва фуқаролар оворагарчилигининг олдини олиш борасида кечиктириб бўлмайдиган чораларни кўрамыз.

Саккизинчидан, суд амалиётини доимий таҳлил қилиб бориш асосида тизимли қонун бузилишларни аниқлаймиз ҳамда ушбу соҳадаги камчиликларни қонунчилик ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш йўли билан бартараф этишга қаратилган кенг қамровли чоратadbирларни амалга оширамыз.

Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик кундалик қоидамыз, фаолиятимизнинг асосий мезони бўлади.

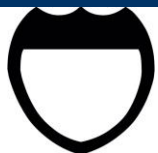
Зиммамизга юклатилган масъулиятли вазифаларни сидқидилдан, ҳалол ва виждонан бажаришга, одил судловни фақат қонунга бўйсунган ҳолда амалга оширишга, халқимиз ва Президентимиз олдида берган қасамёдимизга ҳамиша содиқ қолишга ваъда берамыз!

Суд этикаси – суд процесси иштирокчилари ва бошқа шахслар ўртасидаги муносабатларни тартибга солувчи процессуал нормаларга риоя қилишга оид судьянинг профессионал фаолиятига асосланади.

Судьялар одоб ахлоқининг Банголор принциплари. Ҳар бир шахсга унинг ҳуқуқлари ва бурчларини белгилаш, шунингдек жиноят содир этишдаги айби масаласи билан боғлиқ иши очиқ суд мажлиси шароитида, мустақил суд томонидан адолат ва холислик асосида кўриб чиқилиши ҳуқуқи тенг меъёردа берилиши, барча фуқароларнинг суд олдида тенглигини, шунингдек ҳар бир шахснинг унга қўйилаётган ҳар қандай жиноий айблов кўриб чиқилаётганда ёки бирор-бир

фуқаролик жараёнида ҳуқуқлари ва бурчларини белгилаш, шунингдек жиноят содир этишдаги айби масаласи билан боғлиқ иши белгиланган суд тартибида, очиқ суд мажлисида нуфузли ва мустақил суд томонидан адолат ва ҳолислик асосида ўз вақтида кўриб чиқилиши ҳуқуқини кафолатловчи халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларда кафолатланган.

Судьялик этикаси – бу судьянинг хизмат ва хизматдан ташқари фаолиятига оид ахлоқ қоидаларидир.

Мазкур принциплар инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ва минтақавий ҳужжатларда, давлатларнинг конституцияларида ҳам тан олинган.

Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масаласида судлов органларининг билимдонлиги, мустақиллиги ва ҳолислиги муҳим аҳамиятга эга.

Ҳуқуқ-тартиботни сақлаб туришда судлар ўз ролларини мукамал бажаришларида уларнинг мустақиллиги ва ҳолислиги катта аҳамиятга эгадир.

Жамиятнинг суд тизимига, шунингдек судлов органларининг ахлоқ, ҳалоллик ва поклик (порага учмаслик) масалаларида суд тизимининг обрў-эътиборига ишончи замонавий демократик жамиятда муҳим роль ўйнайди.

Судьялар жамиятнинг уларга кўрсатаётган ишончи даражасини тушунган кўйи, яқка ҳолда ҳам, жамоа бўлиб ҳам ўз лавозимларига иззат-икром ва эҳтиромга лойиқ вазифа тариқасида муносабатда бўлиши ҳамда суд тизимига бўлган ишончни сақлаб туриш ва янада мустақамлаш учун бор куч-ғайрат ва саъй-ҳаракатларини сафарбар этиши талаб этилади.

Судьяларнинг одоб-ахлоқи ва юриш-туришининг юксак стандартларини рағбатлантириш ва қўллаб-қувватлаш ҳар бир давлат судлов органларининг бевосита мажбурияти эканлигини эътиборга олиб Судьяларнинг одоб ахлоқига оид Банголор тамойиллари ишлаб чиқилган.

Банголор принциплар судьяларнинг одоб-ахлоқ стандартларини белгилаш мақсадини кўзлайди. Бу принциплар судьяларга қўлланма сифатида фойдаланиш учун, шунингдек судлов органларига судьяларнинг одоб-ахлоқи ва юриш-туришини тартибга солишнинг таянч принциплари сифатида ишлатиш учун йўналтирилган.

Бундан ташқари улар одил судловнинг амалга оширилиш жараёни ижро этувчи ва қонун чиқарувчи ҳокимият вакиллари, адвокатлар ва умуман жамият томонидан яхшироқ тушуниб олиниши ва қўллаб-қувватланишида кўмакдош бўлади.

Мазкур принциплар судьялар ўз хулқ-атвор ва одоб-ахлоқи бобида судлов стандартларини қўллаб-қувватлаб туриши учун таъсис этилган, ҳолислик асосида ва мустақил тарзда фаолият олиб борадиган, судьяларга дахлдор мавжуд ҳуқуқий нормалар ва хулқ-атвор қоидаларининг аҳамиятини камайтириш эмас, аксинча, ошириш мақсадини кўзлайдиган тегишли органларга ҳисобдорлигини назарда тутди.

Банголор принциплари қуйидагиларни ўз ичига олади: **мустақиллик, ҳолислик, ҳалоллик ва порга учмаслик, одоб нормаларига риоя қилиш, тенглик ва компетентлик ва интилувчанлик.**

Мазкур принципларни батафсил кўриб чиқамиз.

Мустақиллик принципи

Суд органларининг мустақиллиги ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш омили ва судда ишларни адолатли ҳал қилишнинг асосий кафолати ҳисобланади. Бинобарин судья судлов органларининг мустақиллиги принципини ҳимоя қилиши ҳамда уни индивидуал ва институционал жиҳатдан ҳаётга татбиқ эта бориши керак.

Судья судлов борасидаги вазифасини, ҳар қандай тараф томонидан бевосита ва билвосита содир этиладиган ва ҳар қанақа мақсадни кўзловчи ҳар қандай чет таъсирдан, ният-истакдан, босимдан, таҳдид ёки аралашидан қатъи назар, фақат фактларни баҳолашдан келиб чиққан ҳолда, ҳуқуқни онгли тушунишга монанд тарзда амалга ошириши керак.

Судья умумун жамиятга нисбатан ва хусусан судья тариқасида ўзи қарор чиқариши лозим бўлган суд ишининг муайян тарафларига нисбатан мустақил позицияда туради.

Судья ўз лавозимига мувофиқ бўлмаган ҳар қандай муносабатларга ёхуд ҳокимиятнинг ижро этувчи ва қонун чиқарувчи тармоқлари томонидан ўзига таъсир ўтказилишига йўл қўймайди, бу

чет кузатувчига ҳам аниқ-равшан аён бўладиган тарзда амалга оширилади.

Судья иш бўйича қарорини мустақил қабул қилиши лозим бўлган ҳолларда, у суд таркибидаги бошқа ҳамкасабаларининг фикрларига мутлақо боғланиб қолмаган тарзда иш тутади.

Судья судьяларнинг институционал ва тезкор мустақиллигини сақлаб туриш ва ошириб бориш мақсадида улар ўз мажбуриятларини бажариши кафолатларини ҳимоя қилади ва қўллаб-қувватлайди.

Судья судлов органларига бўлган ижтимоий ишончни мустаҳкамлаш мақсадида судьялар одоб-ахлоқи ва юриш-туришининг юксак намуналарини намоён этади ва рағбатлантириб боради, бу эса судлов органларининг мустақиллигини сақлаб туришда бағоят муҳим аҳамиятга эга.

Ҳолислик принципи

Судьянинг холислиги унинг ўз бурчлари ва мажбуриятларини лозим даражада бажаришининг мажбурий шарти ҳисобланади. Бундай холислик чиқариладиган қарорнинг мазмунидагина эмас, балки уни қабул қилиш билан биргаликда кечадиган барча процессуал ҳаракатларда намоён бўлади.

Ўз вазифаларини бажаришда судья муайян тарафни афзал кўришдан, муайян тарафга олдиндан инониб хулоса чиқаришдан ёки муайян тараф ҳақида олдиндан янглиш фикрга боришдан батамом холи бўлади.

Судьянинг одоб-ахлоқи суд мажлисларида ва суд биносидан ташқарида жамиятнинг, юридик касб соҳибларининг ҳамда суд процесси тарафларининг судьялар ва судлов органлари холислигига бўлган ишончини сақлаб туришда ва ошириб боришда кўмакдош бўлиши керак.

Судья уни суд мажлисларида иштирок этиш ва суд ишлари бўйича қарор қабул қилиш ҳуқуқидан маҳрум этилишига асос бўлиб хизмат қилиши мумкин бўлган ҳаракатлар содир этишдан иложи борича ўзини тийиши керак.

Олдиндан маълум ёки фақат тахмин қилинаётган ишни кўриш бошлангунга қадар судья вазиятга оқилона баҳо бериш талабидан келиб чиқиб, мазкур ишнинг натижасига бирон бир тарзда таъсир қиладиган ёки процесс адолатли амалга оширилишини шубҳа остига қўядиган ҳар қандай шарҳдан тийилади. Судья омма олдида ёки бошқа йўсинда шарҳ беришдан тийилади, чунки бундай шарҳ бериши ишни бирор-бир шахс ёки масалага нисбатан олдиндан инониб хулоса чиқариш асосида кўриш ҳолларининг олди олинисига монелик қилиши мумкин.

Судья, агар муайян иш бўйича холислик билан қарор чиқариш имконсиз бўлса ёхуд чет кузатувчида судьянинг холислигига шубҳа келиб чиқадиган ҳолларда ишни кўришда қатнашишдан ўзини ўзи рад этиши хусусида арз қилади. Қуйида бундай ҳолларга оид айрим мисоллар шунчаки санаб ўтилади:

a) судьяда тарафларнинг бирортасига нисбатан олдиндан инониб хулоса чиқарилган ёки янглиш фикр шаклланган бўлса, ёхуд кўриладиган ишга дахлдор қандайдир далилий фактлар судьяга ўзининг шахсий манбаларидан маълум бўлиб қолган бўлса;

b) илгари худди шу низо предмети кўрилганда судья ишда адвокат сифатида иштирок этган бўлса ёки у бу ишга муҳим гувоҳ сифатида жалб қилинган бўлса;

c) судья ёки унинг оила аъзолари кўриладиган ишнинг натижаларидан моддий манфаатдор бўлса;

d) ишни кўриш учун бошқа ҳеч бир суд тайинланиши мумкин бўлмаганлиги ёхуд ишнинг хусусияти тез ҳал қилинишини тақозо этаётганлиги туфайли, ишни ҳал этишда сусткашлик қилиш жиддий суд хатосига олиб келадиган бўлганлиги боис судьяни мазкур ишни кўришда иштирок этишдан четлатишнинг иложи бўлмаса.

Ҳалоллик ва поклик (порага учмаслик) принципи

Ҳалоллик ва поклик (порага учмаслик) принципи судьялар ўз мажбуриятларини лозим даражада бажаришининг зарур шарти ҳисобланади.

Судья ҳатто чет кузатувчинининг назарида ҳам нуқсонли бўлмаган одоб-ахлоқ намоён этади.

Судьянинг ҳаракат тарзи, юриш-туриши ва одоб-ахлоқи жамиятнинг судлов органларининг ҳалоллигига ва поклигига (порага учмаслигига) бўлган ишончини сақлаб туриши ҳамда қўллаб-қувватлаши керак. Одил судловни шунчаки амалга оширишнинг ўзи етарли эмас, бу иш жамият учун очик ва ошкора тарзда содир этилмоғи лозим.

Одоб нормаларига риоя қилиш принципи

Одоб нормаларига риоя қилиш, одоб нормаларига чинакам риоя қилаётганлигини намоён этиш судьялар фаолиятининг ажралмас қисми ҳисобланади.

Судья ўз лавозими билан боғлиқ ҳар қандай ҳаракатни амалга оширишда ножўя хулқ-атвор кўринишлари зоҳир бўлишига йўл қўймаган ҳолда одоб нормаларига қатъий риоя қилади.

Жамоатчиликнинг доимий эътибори судьяга бир қатор чекловларни зиммасига олиш мажбуриятини юклайди; мазкур чекловлар оддий фуқарога оғир юк-ташвиш бўлиб туюлса-да, судья уларни ўз хоҳиши билан, бажонидил қабул қилади. Хусусан судьянинг одоб-ахлоқи ўз лавозимининг юқори мақомига мутаносиб бўлиши керак.

Мазкур судья иш кўрилатган судда доимий амалиёт билан банд бўладиган адвокатлар билан ўзаро шахсий муносабатларида судьянинг ўзида асослантирилган шубҳа-гумон келтириб чиқарадиган ёхуд бирор тарафни афзал кўриш ёки бирор тараф ҳақида олдиндан инониб хулоса чиқариш кўринишларини юзага келтирадиган ҳолатлардан ўзини батамом четга олади.

Судья муайян ишни кўришда, агар оиласи аъзоларидан кимдир судда тарафлардан бирининг вакили сифатида қатнашаётган ёхуд ишга бошқа қандайдир шаклда алоқадор бўлса, иштирок этмайди.

Судья ўзининг яшаш жойини бошқа адвокатларга мижозларни қабул қилишлари ёхуд ҳамкасабалари билан учрашишлари учун бериб қўймайди.

Ҳар қандай фуқаро каби судьяга ҳам сўз, эътиқод, йиғилиш ва уюшмаларда қатнашиш эркинлиги кафолатланади, аммо бу ҳуқуқларни амалга ошириш жараёнида судья ҳамиша судьялик лавозимини юқори мақомда сақлаб туришни ўйлайди ҳамда судлов органларининг холислиги ва мустақиллигига тўғри келмайдиган ҳаракатларга йўл қўймайди.

Судья оиласи аъзоларининг махфийлик хусусиятидаги шахсий ва моддий манфаатларидан хабардор бўлиши ҳамда уларнинг моддий манфаатлари тўғрисида маълумот олиб туриш мақсадида оқилона чоралар кўриши керак.

Судьялик вазифаларини амалга ошириши билан боғлиқ фаолиятига ҳамда суд қарорларини қабул қилишига судья ўз оиласи аъзоларининг ижтимоий ва бошқа хил муносабатлари лозим бўлмаган тарзда таъсир қилишига йўл бермаслиги керак.

Судья ўзининг, оила аъзоларининг ёки бошқа ҳар қандай шахсларнинг шахсий манфаатларини кўзлаб ўз лавозимининг обрў-эътиборидан фойдаланишга ёки фойдаланилишига йўл қўйиб беришга ҳақли эмас. Судья судьялик ваколатларини амалга оширишига кимдир лозим бўлмаган тарзда таъсир ўтказмоқда деган хулосага келиш мумкин бўлган йўсинда, ҳаракат қилмаслиги ёки бошқа шахслар шундай ҳаракат қилишига йўл қўйиб бермаслиги керак.

Судьяга лавозим мавқеи туфайли маълум бўлиб қолган махфий маълумотлар судьялик мажбуриятларини бажариш билан боғлиқ бўлмаган бошқа ҳар қандай мақсадда унинг ўзи томонидан фойдаланилиши ёхуд кимгадир ошкор қилиниши мумкин эмас.

Судья ўз мажбуриятларини лозим даражада адо этган тақдирда куйидаги ҳуқуқларга эга:

а) адабий, педагогик фаолият билан шуғулланиш, маърузалар ўқиш, ҳуқуқ, қонунчилик, одил судловни амалга ошириш ва шунга ўхшаш бошқа масалалар билан боғлиқ фаолиятда иштирок этиш;

б) ишларни оммавий эшитишда ҳуқуқ, қонунчилик, одил судловни амалга ошириш ва шунга ўхшаш соҳалар билан боғлиқ масалалар юзасидан расмий орган олдида сўзга чиқиш;

с) башарти судьянинг холислигича қолишига ва сиёсий жиҳатдан бетарафлик позициясини сақлашига имкон берадиган бўлса, расмий орган, ҳукумат кўмитаси, комиссияси, маслаҳат кенгаши аъзоси бўлиш;

д) судьялик лавозимининг юқори мақомига тўғри келадиган бўлса ҳамда судьялик вазифаларини бажаришга қандайдир даражада тўсқинлик қилмайдиган бўлса, бошқа фаолият билан шуғулланиш.

Судья судьялик лавозимини эгаллаб турган даврда юридик амалиёт билан шуғулланишга ҳақли эмас.

Судья судьялар манфаатини кўзлайдиган уюшма, ташкилот таъсис этишга, судьялар уюшмаси ёки ташкилотлари сафига киришга ҳақли.

Судья ва унинг оила аъзолари, башарти судьялик мажбуриятларини бажариши билан боғлиқ бўладиган, судьянинг содир этган, содир этмоқчи бўлган ҳаракатлари ёки ҳаракатсизлиги оқибатида келиб чиқадиган бўлса, ҳар қандай совғалар, ссудалар, васиятномалар ёки бошқа

шаклда ёрдам талаб қилишга ёки олишга ҳақли эмас.

Судья суд ходимларига, шунингдек ўзининг таъсири остидаги, унинг бўйсунувидаги ёки унинг раҳбарлиги остида ишлайдиган бошқа шахсларга, башарти судьяга улар лавозим мажбуриятларини бажариши билан боғлиқ бўладиган, судьянинг содир этган, содир этмоқчи бўлган ҳаракатлари ёки ҳаракатсизлиги оқибатида келиб чиқиши олдиндан маълум бўлса, совғалар, ссудалар, васиятномалар ёки бошқа шаклда ёрдам талаб қилишларига ёки олишларига йўл қўйишга ҳақли эмас.

Қонунда оммавий фош этиш билан боғлиқ тақиқлар ёки бошқа қонуний чекловлар бўлмаса, судьянинг ўз судьялик вазифасини бажаришига қандайдир тарзда таъсир ўтказиш нияти ёхуд бошқа ғаразли ният англашилмаса, муайян муносабат билан судья эсдалик совғаси, мукофот ёки имтиёз олишга ҳақли.

Тенглик принципи

Суд мажлисларида барча тарафлар учун тенг муомала ва муносабат таъминланиши судья ўз мажбуриятларини лозим даражада амалга оширишида муҳим аҳамиятга эга.

Судья жамиятнинг хилма-хиллигини ва кўплаб манбалардан, шу жумладан ирқий мансублиги, терисининг ранги, жинси, дини, миллий келиб чиқиши, табақаси, меҳнатга лаёқатли-лаёқатсизлиги, ёши, оилавий аҳволи, шахвоний мойиллиги, ижтимоий ва иқтисодий мавқеи ҳамда шунга ўхшаш бошқа сабаблардан (ишга тегишли бўлмаган асослардан) келиб чиқадиган тафовутни чуқур англаши ва тушуниши керак.

Судьялик мажбуриятларини бажараётганда судья ишга тегишли бўлмаган сабабларга амал қилиб, ўз сўзи ва хулқи-атвори билан ҳар қандай шахсга ёки шахслар гуруҳига нисбатан ғаразғўйлик ёхуд олдиндан инониб хулоса чиқариш ҳолларини намоён этмаслиги керак.

Судья судлов вазифаларини барча шахсларнинг, шу жумладан судлов ишидаги тарафларнинг, гувоҳларнинг, адвокатларнинг, суд ходимларининг ва суд таркиби бўйича ҳамкасабаларининг манфаатларини талаб даражасида инобатга олган ҳолда, ишга алоқаси бўлмаган, судлов вазифаларини лозим даражада амалга ошириш учун аҳамиятсизроқ асослардан келиб чиққан ҳолда - тафовутга бормай адо этади.

Судья суд ходимлари ёки судьянинг таъсири остидаги, унинг бўйсунувидаги ёки унинг назоратидаги бошқа шахслар суд томонидан кўрилатган иш бўйича, мазкур шахсларга тааллуқли бўлмаган ҳар қандай асосларда табақалашган (дифференциал) тарзда ёндашувда бўлишларига онгли равишда йўл қўймаслиги лозим.

Судья суд муҳокамасида иштирок этаётган адвокатлардан ишга тегишли бўлмаган асослардан келиб чиқиб ўз сўзи ёки хулқи-атвори билан ғаразғўйлик ёки олдиндан инониб хулоса чиқариш ҳолларини намоён этишдан тийилишни талаб қилади, бундан суд муҳокамаси предмети учун ҳуқуқий аҳамиятга молик ва қонунан оқланиши мумкин бўлган ҳоллар мустасно.

Компетентлик ва интилувчанлик принципи

Компетентлик ва интилувчанлик судьяларнинг ўз мажбуриятларини бажаришларининг зарурий шarti ҳисобланади.

Судьянинг судьялик вазифалари унинг бошқа барча фаолият турларидан устувор саналади.

Судья ўзининг профессионал фаолиятини судлов вазифаларини бажаришга бағишлайди, булар суд муҳокамасида судлов ва лавозим вазифаларини бажариш ҳамда қарорлар қабул қилишдан ташқари судья лавозимига ва судлов фаолиятига дахлдор бошқа вазифалар бажарилишини ҳам ўз ичига олади.

Судья судьялик вазифалари ва мажбуриятларини лозим даражада бажариш учун зарур бўлган билимлари доирасини мустаҳкамлаш ва кенгайтириш, амалий тажриба ва фазилатларини мукаммаллаштириш мақсадида суд назорати шароитида, судьялар учун мақбул бўладиган таълим воситалари ва бошқа имкониятлардан фойдаланган ҳолда оқилона чоралар кўради.

Судья халқаро қонун ҳужжатларидаги тегишли янгиликлардан, шу жумладан инсон ҳуқуқлари борасида амал қилувчи нормаларни белгилайдиган халқаро конвенциялар ва бошқа ҳужжатлардан мунтазам равишда хабардар бўлиб турмоғи керак.

Судья судьялик вазифаларининг барчасини бажариши, шу жумладан кечиктирилган қарорларни оқилона, адолатли ва етарлича жадаллик билан қабул қилиши керак.

Бутун суд муҳокамалари давомида судья тартибни сақлайди ва одоб қоидаларига риоя қилади, у суд мажлисининг тарафларига, ҳакамларга, гувоҳларга, адвокатларга ва ўзининг расмий

макомида муомалада бўладиган бошқа шахсларга муносабатда ўзини оғир-вазмин, иззат-хурмат ва назокат доирасида тутиши керак.

Судья тарафларнинг қонуний вакилларидан, суд ходимлари ҳамда судьянинг таъсири остидаги, унинг бўйсунувидаги ёки унинг назоратидаги бошқа шахслардан ҳам худди шундай хулқ-атвор, шундай муносабат талаб қилиши керак.

Судья судлов вазифаларини сидқидилдан, интилувчанлик билан бажаришига монанд бўлмаган фаолият билан шуғулланмаслиги даркор.

§ 2.4. Ўзбекистон Республикаси Судьялар Олий кенгашининг 2018 йил 29 январдаги СОКҚ–490-III-сонли қарори билан Судьяларнинг Одоб-ахлоқ кодекси мазмуни ва моҳияти

Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳамда қонуний манфаатларини суд орқали ишончли ҳимоя қилишга суд ҳокимияти ва судьяларнинг мустақиллиги, одил судловни амалга оширишда конституциявий нормалар ва қонунларга қатъий риоя этилишини таъминлаш орқали эришилади.

Таъкидлаш зарурки судьяларнинг одоб-ахлоқига оид меёрлар турли кўринишда тартибга солинади. Масалан Германия, Англия и Францияда суд этика кодекслари қабул қилинмаган. Суд этикасига оид талаблар аввало судьялар тўғрисидаги қонунларда ва давлат хизматчилари тўғрисидаги қонунларда (ГФР) ёки ҳамда Магистратлар уставида (Франция) ўз ифодасини топган.

Қуйидаги давлатларда эса суд этика кодекслари қабул қилинган:

АҚШ, Россия, Ҳиндистон, Италия, Озарбайжон, Қозоғистон, Канада, Литва, Молдова, Словакия, Словения, Украина, Эстония и Япония ва бошқа африка давлатларида.

Италияда судьяларга қўйиладиган талаблар 1946 й. 31 майдаги №511 Қонуннинг 18 моддасида ҳамда 1994 й. 7 майдаги “Магистратлар (Судьялар) этика кодекс”ида ўз ифодасини топган.

1994 й. 7 майдаги Италия Суд этикаси кодекси судьялар одоб ахлоқ қоидаларига оид дастлабки ҳужжат ҳисобланади.

Италиянинг Суд этикаси кодексида қуйидаги масалалар ўз ифодасини топган:

судьяларнинг жамият билан алоқалари;

суд фаолияти учун ажратилган маблағлардан мақсадли фойдаланиш;

судьялик мажбурияти;

ОАВ билан алоқалар;

ҳолислик ва мустақиллик талабларига амал қилиш ва бошқа ҳолатлар.

АҚШ Федерал судьялар хулқ-атвор кодекси

АҚШ Федерал судьялар хулқ атвор кодекси қуйидаги 7 тамойилдан ташкил топган:

1. Судья суд корпусини мустақиллиги ва ҳаллолигини қўллаб-қувватлаш мажбуриятини олади.

2. Судья касбий этика нормаларини реал бузилишини шунингдек бундай ҳуқуқбузарлик содир этилишида шубҳа туғилишини олдини олиш мажбуриятини олади.

3. Судья ўз мажбуриятларини ҳолис ва ҳар томонлама тўлиқ бажаришни ўз зиммасига олади.

4. Судья қонунчиликни, суд тизимини ва судловни юритишни такомиллаштириш бўйича жараёнларда иштирок этиши мумкин.

5. Судья ўзининг асосий мажбуриятлари билан зиддиятга йўл қўймаслик мақсадида суддан ташқаридаги фаолиятини назорат қилиб бориши керак.

6. Судья судьялик ва суддан ташқаридаги фаолияти учун олган маблағлари ҳақида систематик равишда ҳисобот бериб бориши керак.

7. Судья сиёсий фаолият оли боришдан тийилиши керак.

Одил судловни амалга оширишда ҳар бир судьянинг Судьялар одоб-ахлоқ кодекси қоидаларига сўзсиз риоя этиши, ўз хизмат вазифасини ҳалол ва виждонан бажариши, ўзининг ишчанлик обрўси, шаъни, кадр-қимматини ва суднинг нуфузини етарли даражада саклаши муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Судьялар одоб-ахлоқ кодекси Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, “Судлар тўғрисида”ги, “Ўзбекистон Республикасининг Судьялар олий кенгаши тўғрисида”ги ва бошқа қонунлар, шунингдек, халқаро ҳуқуқнинг судьялар одоб-ахлоқини тартибга солувчи умум эътироф этилган тамойилларига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Кодекс 4 бобдан иборат.

Кодекснинг 1-моддасида унинг предмети, тартибга солиш соҳаси ва амал қилиш доираси

белгиланган.

Кодекс Ўзбекистон Республикасининг барча судлари судьяларига нисбатан тадбиқ этилади ва судьялар учун касбий фаолиятда ва хизматдан ташқари вақтда мажбурий одоб-ахлоқ қоидаларини белгилайди.

Кодекс судьянинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари билан кафолатланган ҳуқуқ ва эркинликларни чекламайди.

Судьялар одоб-ахлоқининг айрим масалалари ушбу Кодекс билан тартибга солинмаган тақдирда, судьялар жамиятдаги одоб-ахлоқ умумий тамойиллари, шунингдек, халқаро ҳуқуқнинг судьялар одоб-ахлоқини тартибга солувчи умум эътироф этилган тамойилларига амал қиладилар.

Кодекснинг 2-моддасида судьянинг одоб-ахлоқ кодексига риоя қилиш мажбурияти белгиланган.

Судьялар одоб-ахлоқ меъёрларига қатъий риоя қилишлари, ишчанлик ва одил судловнинг обрўсига, судьянинг кадр-қимматига, суднинг нуфузига салбий таъсир кўрсатиши ва путур етказиши ёки унинг ҳолислигига, мустақиллиги ва бегаразлигига шубҳа туғдириши мумкин бўлган хатти-ҳаракатлардан ўзларини тийишга мажбурдирлар.

Судья ўз қасамёдига содиқ бўлиши, Кодекс нормаларига сўзсиз риоя қилиши ҳдмда жамиятда юксак судьялик мақомига лойиқ бўлиши лозим.

Судья эркин фикрлаш ҳуқуқини амалга оширишда одил судловнинг обрўси ва нуфузига путур етказмаслиги шарт.

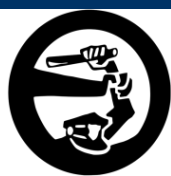
Судья жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқишда адолатлилик ва ҳолисликни намоён этиб, бу борада сансоларликка йўл қўймаслиги лозим.

Судья доимо Ўзбекистон Республикасида суд Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва бошқа қонунларида, инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро ҳужжатларда эълон қилинган фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, шунингдек ташкилотларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонун билан кўриқланадиган манфаатларини суд йўли билан ҳимоя қилиш ва суднинг фаолияти қонун устуворлигини, ижтимоий адолатни, фуқаролар тинчлиги ва тотувлигини таъминлашга қаратилганлигини ёдда тутиши лозим.

Кодекснинг 3-моддасида белгиланганидек: Судьянинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолияти устувор бўлиб, у сенатор, депутат, сиёсий партияларга аъзо бўлиши, сиёсий ҳаракатларда иштирок этиши, шунингдек, илмий ва педагогик фаолиятдан ташқари ҳақ тўланадиган бошқа бирон-бир турдаги фаолият билан шугулланиши мумкин эмас. Судья судьялар жамоат бирлашмаларида ҳақ тўланмайдиган лавозимларни эгаллаб туриши мумкин.

Судья суд ишлари, ариза, илтимоснома ва шикоятларни кўриб чиқиш, шунингдек, суд амалиётини ўрганиш ва умумлаштириш борасидаги ишларда қатнашади.

Кодекснинг 4-моддасида судьянинг одоб-ахлоқига қўйиладиган умумий талаблар белгиланган.

Судья ҳар қандай вазиятда ўз шаъни ҳамда кадр-қимматини сақлаши, одоб-ахлоқ меъёрларига риоя қилиши, камтар, хушмуомала бўлиши ва қўпол муомалада бўлмаслиги шарт.

Судья ўз мақомидан ўзи учун, қариндошлари ва бошқа шахслар учун бирон-бир манфаат, хизмат, тижорат ёки бошқа фойда олиш мақсадида фойдаланмаслиги, шахсий масалалар юзасидан турли давлат органлари, жамоат бирлашмалари, корхона, муассаса ва ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ўзаро муносабатларда ўз мавқеидан фойдаланмаслиги шарт.

Судья суд аппарати ходимлари, суд процесси иштирокчилари томонидан қонун ҳужжатлари талаблари ва одоб-ахлоқ меъёрлари бузилган ҳолларда тегишли чоралар кўриши шарт.

Судья хизмат мавқеини суиистеъмол қилганлиги, ишни кўришнинг якунидан гаразли ёки ўзгача манфаатдор эканлиги ҳақидаги ўзига нисбатан ошқора айбловларга нисбатан тегишли чоралар кўриши лозим.

Судья дуст ва танишлар танлашда эҳтиёткор бўлиши, суд ва ўзининг номига доғ тушириши

мумкин бўлган алоқалардан тийилиши керак.

Агар судьянинг муайян ҳаракати унинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига ҳамда одоб-ахлоқи таъсир қилиш ёки қилмаслигини аниқлашда қийинчиликка олиб келса, судья ўзининг мустақиллиги ва холислигини сақдаган ҳолда, ушбу масалада тушунтириш бериш юзасидан Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашига тегишли сўровнома билан ёзма, оғзаки ва электрон шаклда мурожаат қилиши мумкин.

Кодекснинг **II боби Судьянинг касбий фаолиятини амалга ошириш борасидаги одоб-ахлоқи қоидаларини** белгилайди.

Кодекснинг 6-моддасига асосан: Судьяларнинг мустақиллиги улар фақат қонунга бўйсунishi, белгиланган тартибда лавозимга тайинланиши (сайланиши), одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига бирон-бир тарзда аралашишга йўл қўйилмаслиги ва бундай аралашish қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлиши давлат томонидан кафолатланган.

Судья одил судловни амалга оширишда Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонун ҳужжатларига сўзсиз риоя этиши, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, шаъни, кадр-қиммати ва мол-мулки, қорхона, муассаса ва ташкилотларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлайди.

Судья одил судловни амалга оширишда суд процесси барча иштирокчиларининг процессуал ҳуқуқларини ҳурмат қилган ҳолда, ҳар қандай мақсадларни кўзлайдиган, бевосита ёки билвосита ташқи таъсир, хоҳиш, тазйиқ, таҳдид ёки арапашувлардан қатъи назар, қонунга ва ҳуқуқий онга асосланиб, фақат фактларни баҳолашдан келиб чиққан ҳолда **ички ишончига мувофиқ мустақил ҳаракат қилиши лозим.**

Судья ўз мажбуриятларини бирон-бир афзаллик, ноҳолислик ёки олдиндан пайдо бўлган нотўғри фикрларга таянмай, холислик, мустақиллик ва бегаразликни намоён этиб, суд процесси иштирокчиларининг жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, қарашлари, шахсий ва жамиятдаги мавқеидан қағъи назар, уларнинг барчасига бир хил муносабатда бўлган ҳолда бажариши шарт.

Судья суд ҳужжатини қабул қилаётганида суд процессининг барча иштирокчиларига нисбатан холис мустақил фикрини сақлаб қолиши шарт.

Судья ўзининг одоб-ахлоқи билан суд процесси иштирокчиларининг ишончини қозонишга, жамият ишончининг ошишига ва қўллаб-қувватланишига, судьянинг холислигига бўлган ишончининг мустаҳкамланишига эришиши зарур.

Судья қонунда назарда тутилган ҳолларда ўзини ўзи рад этиши унинг бегаразлиги ва холислигини таъминловчи муҳим омилдир.

Судья холислик ва бегаразлик тамойилларига риоя этган ҳолда, судда иштирок этаётган шахслар ва (ёки) уларнинг вакиллари билан суд процессидан ташқари алоҳида учрашмаслиги, улар томонидан ташкил этилган тушлик ва зиёфатларда қатнашмаслиги ҳамда улардан совғалар олмаслиги шарт. **(7- модда. Судьянинг холислиги)**

Судья ўз вазифаларини одилона, тезкор, виждонан ва юқори профессионал даражада бажариши шарт.

Судья суд мажлисларини ташкил этиш ва ўтказишда пухта тайёргарлик кўриши, суд процесси иштирокчиларига ўз фикр-мулоҳазаларини эркин баён қилишлари учун тенг имконият яратиб бериши, ишларни қонунда белгиланган процессуал муддатларда кўриб чиқиши, ишни кўриб чиқишни асоссиз ва сурункали қолдиришга йўл қўймаслиги, адолатли ва қонуний қарорлар қабул қилиши ва уларни манфаатдор шахсларга ўз вақтида юборилишини таъминлаши шарт. **(8-модда. Судьянинг одиллиги)**

Ҳалоллик ва поклик судьянинг ўз вазифаларини лозим даражада бажаришининг зарур шартларидан ҳисобланади.

Судьянинг ҳалоллиги ва поклиги ўзига юклатилган вазифаларни виждонан бажариши, тўғри сўз бўлиши, номақбул ҳаракатлардан ўзини тийиши, бенуқсон обрў-эътиборга эга бўлишида ифодаланади.

Судьянинг хатти-ҳаракати ва одоб-ахлоқи жамиятда судьяларнинг ҳалоллиги ва поклигига

бўлган ишончни қувватлаб туриши лозим.

Судья ўзининг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига ўтказилган тазйиқ ва аралашувлар, шунингдек, муайян ҳаракатларни бажариш ёки бажармасликни талаб (ҳақ эвазига) қилинганлиги тўғрисида белгиланган тартибда судьялар малака ҳайъатига ёки Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашига хабар бериши лозим. **(9-модда. Судьянинг ҳалоллиги ва поклиги)**

Судья ўз малакаси ва назарий билимларини доимий равишда ошириб бориши, амалий кўникмаларини такомиллаштириб борниши ҳамда малака ошириш тадбирларида фаол иштирок этиши лозим.

Тажрибали судьялар тажриба ва билимини устоз-шогирд анъаналарини қўллаб-қувватлаган ҳолда илк бор тайинланган судьяларга ўргатишлари лозим. **(10-модда. Судьянинг муносиблиги)**

Кодекснинг 11-моддасида судьянинг ҳамкасблар ва бўйсунувидаги ходимлар билан ўзаро муносабат масалалари белгиланган.

Судья ҳамкасбларига нисбатан хушмуомала ва вазмин, танқидга нисбатан сабр-тоқатли бўлиши, унга нисбатан танқидий муносабат учун бевосита ёки билвосита таъқибга йўл қўймаслиги, бошқа судьянинг иш юритувида бўлган ишларнинг кўрилишига аралашмаслиги зарур.

Судларнинг раислари бошқа судьялар ўз вазифаларини самарали бажаришларини таъминлаш учун барча зарур чораларни кўришлари, суд аппарата ходимларини лавозимга шаффоф танлов асосида тайинлашлари ва бунда ошна-оғайнигарчилик, уруғ-аймоқчилик, маҳаллийчилик ва раҳнамолик каби ҳолатларга йўл қўймасликлари шарт.

Судларнинг раислари судья ва суд аппарати ходимларининг ишга бўлган муносабатини доимий равишда таҳдил қилиб боришлари ва уларни эгаллаб турган лавозимларига номутаносибларига нисбатан тегишли чораларни кўришлари лозим.

Судларнинг раислари судьялар ва суд аппарати ходимлари ўртасида хизмат вазифаларини белгиланган тартибда ва адолатли тақсимланишини таъминлашлари шарт. **Раҳнамолик** (асоссиз рағбатлантириш ва лавозимини кўтариш), шунингдек, **ножўя ишларга бепарволик** (фаолиятдаги камчиликлар учун чора кўрмаслик, ҳуқуққа зид ҳаракатларга эътибор бермаслик) ҳолатларига йўл қўйилиши мумкин эмас.

Судьялик лавозимига номзодда судьяда йўқ шахсий хислатларни бор деб малака ҳайъати ва Кенгашга фикрнома бермасликлари шарт.

Кодекснинг III боби Судьянинг хизматдан ташқари вақтда судьянинг одоб-ахлоқи қоидаларига бағишланган.

Кодекснинг 12-моддасига биноан: Судья хизматдан ташқари вақтда қонунда белгиланган чекловлар доирасидан четга чиқадиган ҳамда суднинг **обрўсига**, судьянинг **холислиги**, **мустақиллиги** ва **беғаразлигига салбий таъсир кўрсатиши**, судьяни **рад этиш ҳақида аризалар берилиши** ёки судьянинг ўзини ўзи **рад этиши** ёхуд судьянинг дахлсизлигини бузилишига олиб келиши мумкин бўлган фаолият билан шуғулланмаслиги лозим.

Судья зўравонлик, шафқатсизлик, миллатчилик, сиёсий ва диний руҳдаги митинглар, йиғилишлар, намойишлар шаклидаги оммавий тадбирларда иштирок этмаслиги керак.

Судья суд ресурсларидан шахсий мақсадда фойдаланмаслиги ва ходимларига шахсий ишларини буюрмаслиги лозим.

Судья муайян ишни ҳал қилишда бирон-бир кишига маслаҳат беришга ва ўз фикрини билдиришга ҳақли эмас.

Кодекснинг 13-моддасига биноан: Судья бевосита ўзи ёки ишончли шахслар орқали **тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланишга**, жумладан, **тижорат ташкилотини**

бошқаришда иштирок этишга ҳақли эмас.

Тижорат ташкилотларининг устав фондларидаги улуш, шунингдек, уларни бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқини берадиган қимматли қоғозлар ҳада қилинган ёки мерос бўйича олинган ҳолларда судья бу ҳақда Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашига маълумот тақдим этиши ва уларни бошқаришни бошқаларга топшириш чорапарини зудлик билан кўриши зарур.

Судья ўзи, турмуш ўртоғи ва вояга етмаган фарзандлари олаётган даромадлари ҳамда уларнинг манбалари, мулк ҳуқуқи ва ашёвий ҳуқуқ асосида эгалигида бўлган мол-мулклари ва мулкӣй характердаги мажбуриятлари ҳақида маълумотга эга бўлиши ва бу ҳақда белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси Олий судига, Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашига маълумот тақдим этиши лозим.

Судья ҳар қандай ташкилот фойдасига маблағлар йиғишда иштирок этмаслиги, бирон-бир шахсни маблағлар йиғишда иштирок этишга даъват қилмаслиги, шунингдек, ушбу мақсадлар учун судьялик обрўсидан фойдаланмаслиги ёки бошқа шахслар ва оила аъзоларининг фойдаланишига йўл қўймаслиги керак.

Кодекснинг 14-моддисида биноан: Судья суднинг иш юритувида бўлган ишлар бўйича қабул қилинган суд ҳужжатлари қонуний кучга киргунга қадар **улар юзасидан оммавий ахборот воситаларида чиқишлар қилишга ҳақли эмас.** Судья қонуний кучга кирган суд ҳужжатларига ошқора шубҳа билдирмаслиги, бошқа судьяларнинг касбий ҳаракатлари ва шахсини танқид қилмаслиги лозим.

Судьянинг фаолияти ноҳолис ёритилган ҳолларда у сабр-тоқатли бўлиши, холислиги, мустақиллиги, бегаразлигини сақлаши, оммавий ахборот воситалари билан ҳар қандай қарама-қаршиликдан ўзини тийган ҳолда қонун ҳужжатларида назарда тутилган чораларни кўриши шарт.

Судья оммавий ахборот воситаларининг фаолиятига тўсқинлик қилмаслиги зарур.

Судья ижтимоий тармоқларда, интернет-форумларда ва интернет тармоғидаги бошқа шаклдаги мулоқотларда қатнашиши мумкин, бироқ суд ҳокимияти, давлат органлари ва бошқа шахсларнинг шаъни ва кадр-қимматида путур етказадиган маълумотларни тарқатмаслиги лозим.

Кодекснинг 15-моддисида биноан: Судья ўз фаолиятида **қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимият органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари** билан ҳамкорлик қилади. Бунда у мансабдор шахслар томонидан унга таъсир кўрсатилишига, шунингдек, унинг холислиги, мустақиллиги ва бегаразлигига шубҳа туғдириши мумкин бўлган ҳолатларга йўл қўймаслиги лозим.

Судья давлат органлари фаолиятини оммавий танқид қилишдан, у ҳада мулоҳаза билдириш ва унга баҳо беришдан ўзини тийиши шарт.

Судьянинг давлат органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан тузилган қўмита ва комиссияларда иштирок этиши унинг судьялик касбий вазифаларини бажаришига тўсқинлик қилса, жамиятнинг суд ҳокимияти обрўсига бўлган ишончига путур етказса ёки одил судловнинг холислиги, мустақиллиги ва бегаразлигига шубҳа тугдирса, судья уларнинг фаолиятида қатнашмаслиги керак.

Кодекснинг 16-моддисида биноан: Судья **суд процессининг барча иштирокчилари билан шахсий муносабатларида** унинг холислиги, мустақиллиги ва бегаразлигини шубҳа остига қўядиган, шунингдек бирон-бир афзаллик ва ноҳолис муносабат мавжуд деган тасаввурни ҳосил қилиши мумкин бўлган ҳолатлардан ўзини тийиши шарт.

Судья ўзининг мансаб мавқеи туфайли маълум бўлган сир сақланадиган маълумотдан касби билан боғлиқ бўлмаган фаолиятида фойдаланиши ёки уни ошқор қилиши мумкин эмас.

Кодекснинг 17-моддисида биноан: **Турмушда одоб-ахлоқ меъёрларига риоя этиш** судья одоб-ахлоқининг таркибий қисми ҳисобланади.

Судья ўзининг ташқи кўриниши, камтарлиги ва оддийлиги билан бошқаларга ўрнак бўлиши лозим. Судья эътиборни ҳаддан ташқари жалб этадиган даражада кийинмаслиги, тақинчоқ ва бошқа безаклардан фойдаланмаслиги керак.

Судья ўз оила аъзолари, суд аппарати ходимларининг одоб-ахлоқ меъёрларига риоя этишларини назорат қилиши, бирон-бир шахсга нисбатан судьянинг обрўсига зарар етказиши мумкин бўлган қўпол муомалада бўлинишига йўл қўймаслиги лозим.

Судья ўз оила аъзолари, қариндошлари ва бошқа шахслар томонидан унинг одил судловни амалга ошириш билан боғлиқ ҳаракатларига, шунингдек, суд ҳужжатларини қабул қилишига таъсир кўрсатилишига йўл қўймаслиги шарт.

Кодекснинг 18-моддисида биноан: Судьянинг **илмий ва педагогик фаолияти** одил судловнинг манфаатларига зарар етказмаган ҳолда амалга оширилиши лозим.

Судья оммавий маърузалар ва лекциялар билан чиқиши, мақола ва китоблар ёзиши, илмий анжуман ва конференцияларда, шунингдек, қонун ҳужжатларини такомиллаштириш, суд тизими ва одил судловни ривожлантиришга қаратилган тадбирларда иштирок этиши мумкин.

Судья давлат томонидан молиялаштирилладиган ва бошқа тақиқланмаган илмий, амалий, фундаментал лойиҳаларда иштирок этишга ҳақли.

Кодекснинг 19-моддисида биноан: **Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши Судьялар дахлсизлигини таъминлаш бўйича суд инспекцияси ва тегишли судьялар малака хайъатлари** Кодексда белгиланган қоидаларни бузилишининг олдини олиш юзасидан **чоралар кўради ва уларга риоя қилиниши устидан назоратни амалга оширади.**

Суд инспекцияси ўз зиммасига юклатилган вазифаларни амалга ошириш чоғида судьялар малака хайъатлари билан ҳамкорлик қилади.

Суд инспекцияси Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашига ушбу Кодекснинг бузилишига йўл қўйган судьяга нисбатан тегишли чораларни кўриш ҳақида таклифлар киритади.

Кодекснинг 20-моддисида **Кодекс қоидалари бузилганлиги ҳақида хабар бериш тартиби белгиланган.** Ҳар бир судья ўз ҳамкасбининг ушбу Кодексда белгиланган қоидаларни бузаётганини аниқласа, унга ушбу Кодекс қоидаларини эслатиб қўйиши, бундай хулқ-атворга чек қўйишини таъкидлаши шарт. Зарур вазиятда, Кодекс қоидаларининг бузилиши ҳолати юзасидан тегишли судьялар малака хайъатига ёки Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашига муурожаат қилиши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши Судьялар дахлсизлигини таъминлаш бўйича суд инспекцияси ва тегишли судьялар малака хайъатлари ушбу Кодексда белгиланган қоидаларни бузилишининг олдини олиш юзасидан чоралар кўради ва уларга риоя қилиниши устидан назоратни амалга оширади.

Кодексда белгиланган қоидаларни бузиш қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади.

§ 2.5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг “Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ намунавий қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2016 йил 2 март куни қабул қилинган 62-сонли қарори талаблари

Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимлари одоб-ахлоқининг ягона принциплари ва қоидаларини белгилаш, уларнинг ўз хизмат вазифаларини виждонан ва самарали бажаришлари учун шарт-шароитлар яратиш, давлат хизматида суиистеъмолликларнинг олдини олиш мақсадида, Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 2 мартдаги 62-сон қарори қабул қилиниб, у билан Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ Намунавий қоидалари тасдиқланди.

Ушбу Намунавий қоидаларнинг қабул қилиниши натижасида, барча давлат органлари тизимида касб этикасининг ўзига хос намунавий қоидалари яратилди.

Мазкур норматив-ҳуқуқий ҳужжат давлат хизматчилари томонидан ҳуқуқбузарликнинг олдини олишга, улар содир этилишининг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этишга, давлат хизматчиларини юксак ҳуқуқий онг, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонунлари ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларига, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига қатъий риоя қилиш руҳида тарбиялашга йўналтирилган бўлиб, унда давлат хизматчиларининг хизматдаги хулқ-атворининг асосий принциплари ва қоидалари, Одоб-ахлоқ қоидаларини бузганлик учун жавобгарлик масалалари белгилаб берилди.

Шу билан бирга, кўрсатиб ўтилган Одоб-ахлоқ қоидаларида ҳар бир давлат органларида Одоб-ахлоқ комиссияларининг ташкил этилиши ҳамда уларнинг вазифлари ва функцияларининг белгиланиши назарда тутилиб, бунда давлат органлари хизматчилари олдида ўз хизмат вазифаларини бажаришда давлат принциплари ва талабларига қатъий риоя этиш, ўз хизмат вазифаларини виждонан, юксак касбий даражада бажариш, юқори давлат органлари ва мансабдор шахсларининг ўз ваколатлари доирасида қабул қилган қарорларини ўз вақтида ва сифатли бажариш, ўз хизмат вазифаларини бажаришда бирор-бир шахслар, гуруҳлар ёки ташкилотларга ён босмаслик ва устунлик бермаслик, уларнинг таъсиридан мустақил бўлиш, фуқароларнинг ҳуқуқлари, мажбуриятлари ва қонуний манфаатларини ҳисобга олиш, камситиш ҳолатларига йўл қўймаслик, хизмат мавқеидан давлат органлари, бошқа ташкилотлар, уларнинг мансабдор шахслари, шунингдек фуқаролар фаолиятига ноқонуний таъсир кўрсатиш учун фойдаланмаслик, давлат органида хабарларни ва хизмат ахборотларини тақдим қилишнинг белгиланган қоидаларига риоя этиш ва шу каби бир қатор мажбуриятларни бажариш билан боғлиқ тартиб-таомиллар белгиланди.

Ушбу вазифаларни ҳар бир давлат органи тизимида бажарилишини таъминлаш мақсадида, вазирлик ва идораларда ўз фаолияти хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, Одоб-ахлоқ қоидалари асосида марказий аппарат, ҳудудий ва таркибий бўлинмалар ходимлари учун мажбурий бўлган ходимларнинг идоравий одоб-ахлоқ қоидалари ишлаб чиқилди, шунингдек уларда Одоб-ахлоқ комиссияси тўғрисидаги низом ва унинг шахсий таркиби тасдиқланди.

Таъкидлаш лозимки, Қоидаларга мувофиқ, давлат органларида Одоб-ахлоқ қоидаларининг бузилиши ҳолатларини махсус таркибий бўлинма ёки Одоб-ахлоқ комиссияси томонидан кўриб чиқиш натижалари бўйича интизомий ёки бошқача тарздаги қоида бузилишларининг мавжудлиги (мавжуд эмаслиги) тўғрисида хулоса чиқарилиши, айтилган вақтда давлат органи раҳбарининг кўриб чиқишига қоидалар бузилишини содир этган давлат хизматчисини жавобгарликка тортиш тўғрисида таклиф киритиши, йўл қўйилган қоида бузилишининг характерини ҳисобга олган ҳолда, Одоб-ахлоқ комиссияси давлат хизматчисига нисбатан Одоб-ахлоқ қоидаларининг бузилишига йўл қўймаслик тўғрисидаги огоҳлантириш билан чекланиши мумкинлиги қоидалари белгиланди.

Шунингдек, қонун ҳужжатида давлат хизматчилари ўзлари йўл қўйган қоида бузилиши, қоида бузилишининг кўриб чиқилиши жараёни ҳақида ахборотни олиш ва ўзини ҳимоя қилиш учун далилларни тақдим этиш, шу билан бирга давлат органининг қарорлари юзасидан белгиланган тартибда шикоят қилиш ҳуқуқига эга эканлиги масалалари ҳам ёритиб берилди.

Бундан ташқари, Намунавий қоидаларга мувофиқ, давлат хизматчилари ҳушмуомала, илтифотли, одобли, эътиборли, фуқаролар ва ҳамкасблари билан муносабатда сабр-тоқатли бўлиши, уларни ҳурмат қилиши шартлиги, давлат хизматчилари ўзига бўйсунувчиларга ва фуқароларга нисбатан қўполлик қилмаслиги, одамларнинг шаъни ва қадр-қимматини камситмаслиги, уларга асоссиз психологик ва жисмоний таъсир кўрсатиш ҳолатларига йўл қўймаслиги кераклиги белгиланди.

Давлат хизматчилари ўз касбий фаолиятини қуйидаги принциплар асосида амалга оширишлари керак:

қонунийлик;
фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг устуворлиги;
ватанпарварлик ва хизмат бурчига фидоийлик;
давлат ва жамият манфаатларига содиқлик;
адолатлилик, ҳалоллик ва холислик;
манфаатлар тўқнашувига йўл қўймаслик.

Давлат хизматчилари қуйидагиларга мажбур:

хизмат вазифаларини бажаришда давлат принциплари ва талабларига қатъий риоя этиш;
ўз хизмат вазифаларини виждонан, юксак касбий даражада бажариш;
юқори давлат органлари ва мансабдор шахсларининг ўз ваколатлари доирасида қабул қилган (берган) қарорларини (топшириқларини) ўз вақтида ва сифатли бажариш;
ўз фаолиятини қонун ҳужжатларида ва ички ҳужжатларида белгиланган лавозим ваколатлари доирасида амалга ошириш;
ўз хизмат вазифаларини бажаришда бирор-бир шахслар, гуруҳлар ёки ташкилотларга ён босмаслик ва устунлик бермаслик, уларнинг таъсиридан мустақил бўлиш, фуқароларнинг ҳуқуқлари, мажбуриятлари ва қонуний манфаатларини ҳисобга олиш, камситиш ҳолатларига йўл қўймаслик;
ўз хизмат вазифаларини бажаришига тўсқинлик қилувчи бирор-бир шахсий, мулкӣ ва бошқа манфаатларнинг таъсири билан боғлиқ бўлган хатти-ҳаракатларга барҳам бериш;
норматив-ҳуқуқӣ ҳужжат ва идоравӣ ҳужжатларда белгиланган чеклашлар ва тақиқларга риоя қилиш, ўз хизмат вазифаларини оғишмай бажариш;
ўз хизмат фаолиятига бирор-бир таъсир кўрсатиш имкониятига барҳам бериш;
Ўзбекистон Республикаси ва бошқа давлатлар халқларининг урф-одатлари ва анъаналарини ҳурмат қилиш, турли этник, ижтимоӣ гуруҳлар ва конфессияларнинг маданий ҳамда бошқа хусусиятларини ҳисобга олиш, ижтимоӣ барқарорликка, миллатлараро ва конфессиялараро тотувликка кўмаклашиш;
ўзларининг хизмат вазифаларини виждонан бажаришда шубҳа пайдо қилиши мумкин бўлган хулқ-атвордан ўзини тийиш, шунингдек ўз обрўсига ёки давлат органининг нуфузига зарар етказишга қодир бўлган вазиятларга йўл қўймаслик;
хизмат мавқеидан давлат органлари, бошқа ташкилотлар, уларнинг мансабдор шахслари, шунингдек фуқаролар фаолиятига ноқонуний таъсир кўрсатиш учун фойдаланмаслик;
давлат органида хабарларни ва хизмат ахборотларини тақдим қилишнинг белгиланган қоидаларига риоя этиш.

Раҳбар кадрларни қариндошлик, ҳамшаҳарлик ёки шахсий садоқат белгилари бўйича танлаш ва жой-жойига қўйиш ҳолатларига йўл қўймаслиги керак. У гуруҳбозлик, маҳаллийчилик, фаворитизм кўринишларининг, шунингдек ўз хизмат вазифаларини бажариш жараёнида бошқа салбий омилларнинг қатъий равишда олдини олиши лозим.

Раҳбар:

манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш ва уларни тартибга солиш юзасидан ўз вақтида чора-тадбирлар кўриши;
коррупциянинг олдини олиш чораларини кўриши;
ходимларни самарали бошқариши, ўзига ишониб топширилган мулкка ва молиявий маблағларга эҳтиёткорлик ва тежамкорлик билан муносабатда бўлиши шарт. Раҳбар ўзига бўйсунувчи, хизматдаги хулқ-атвори принциплари ва қоидаларини бузаётган ходимларнинг хатти-ҳаракатларига (ҳаракатсизлигига) йўл қўйилмаслиги чораларини кўрмаганлиги учун жавоб беради.
Давлат хизматчилари ўз хизмат вазифаларини бажаришда манфаатлар тўқнашувига сабаб бўладиган шахсий манфаатдорлик ҳолатларига йўл қўймасликлари керак.

Манфаатлар тўқнашуви давлат хизматчиларининг шахсий манфаатлари уларнинг ўз хизмат вазифаларини холисона ва беғараз бажаришига таъсир кўрсатадиган ёки таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳолатларда пайдо бўлади.

Давлат хизматчиларининг шахсий манфаатдорлиги уларнинг шахсан ўзи ёки яқин қариндошлари, шунингдек улар яқин ёки ишбилармонлик муносабатларида бўладиган бошқа шахслар учун ҳар қандай наф кўриш ёки афзалликларга эга бўлишни ўз ичига олади.

Манфаатлар тўқнашуви юзага келган тақдирда давлат хизматчилари ўз раҳбарини дарҳол хабардор қилиши керак.

Манфаатлар тўқнашуви мавжудлиги тўғрисидаги маълумотни олган раҳбар уни тартибга келтириш бўйича ўз вақтида чоралар кўриши шарт.

Давлат хизматчиларининг тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиши тақиқланади.

Давлат хизматчилари ўзларининг ўз хизмат вазифаларини зарур даражада бажаришига ёки уларга зарар етказиши мумкин бўлган фаолиятни амалга оширмаслиги, шунингдек лавозимни эгалламаслиги керак.

Давлат хизматчиси ҳар қандай ҳолатларда ҳам ўз хизмат мавқеидан мумкин бўлмаган шахсий фойдани олиши мумкин эмас.

Давлат хизматчилари ўз раҳбарини манфаатлар тўқнашувига йўл қўймаслик бўйича чоралар кўриш мақсадида тижорат ташкилотларининг устав капиталида иштирок этиши тўғрисида хабардор қилиши шарт.

Давлат хизматчиси лавозимга тайинланаётганда ва хизмат вазифаларини бажараётганда ўзининг хизмат вазифаларини зарур даражада бажаришига таъсир кўрсатадиган ёки таъсир кўрсатиши мумкин бўлган шахсий манфаатдорлигининг мавжудлиги ёки мавжуд бўлиши имконияти тўғрисида маълум қилиши шарт.

Давлат хизматчиси томонидан Одоб-ахлоқ қоидаларининг бузилиши уни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жавобгарликка тортиш учун асос бўлиши мумкин.

Давлат хизматчиси томонидан Одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этилиши аттестациялар ўтказишда, юқори ва бошқа лавозимларга тайинлаш учун кадрлар захирасини шакллантиришда ҳисобга олинади.

Одоб-ахлоқ қоидалари нормаларининг бузилишлари махсус таркибий бўлинма ёки Одоб-ахлоқ комиссияси томонидан кўриб чиқилади.

Одоб-ахлоқ комиссияси, махсус таркибий бўлинма мавжуд бўлмаган тақдирда, давлат органи ходимларидан камида 5 кишидан иборат таркибда тузилади. Одоб-ахлоқ комиссиясининг мақсади, вазифалари, функциялари, ҳуқуқлари, жавобгарлиги ва унинг фаолиятини ташкил этишнинг бошқа масалалари давлат органи томонидан тасдиқланган Одоб-ахлоқ комиссияси тўғрисидаги Низомда белгиланади.

Одоб-ахлоқ қоидаларининг бузилиши ҳолатларини махсус таркибий бўлинма ёки Одоб-ахлоқ комиссияси томонидан кўриб чиқиш натижалари бўйича интизомий ёки бошқача тарздаги қоида бузилишларининг мавжудлиги (мавжуд эмаслиги) тўғрисида хулоса чиқарилади. Айни вақтда давлат органи раҳбарининг кўриб чиқишига қоидалар бузилишини содир этган давлат хизматчисини жавобгарликка тортиш тўғрисида таклиф киритилади. Йўл қўйилган қоида бузилишининг характерини ҳисобга олган ҳолда, Одоб-ахлоқ комиссияси давлат хизматчисига нисбатан Одоб-ахлоқ қоидаларининг бузилишига йўл қўймаслик тўғрисидаги огоҳлантириш билан чекланиши мумкин.

Давлат хизматчилари ўзлари йўл қўйган қоида бузилиши, қоида бузилишининг кўриб чиқилиши жараёни ҳақида ахборотни олиш ва ўзини ҳимоя қилиш учун далилларни тақдим этиш, шунингдек давлат органининг қарорлари юзасидан белгиланган тартибда шикоят қилиш ҳуқуқига эга.

§ 2.6. Ўзбекистон Республикаси Адлия органлари ва муассасалари ходимларининг касб этикаси қоидалари мазмуни ва моҳияти

Мамлакатимиз мустақил давлат сифатида эълон қилингандан сўнг, бу даврда демократик тамойиллар, мақсад ва вазифалар асосида мамлакатимизни модернизация қилиш, демократик ислохотларни чуқурлаштириш, ҳаётимизнинг барча жабҳалари, чунончи, қонунчилик, ижро ва суд-ҳуқуқ тизимини либераллаштиришга жиддий эътибор қаратилди. Натижада ҳуқуқий демократик давлат ва эркин фуқаролик жамияти барпо этишдек эзгу мақсадга эришиш, юртимизда тинч, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этиш, халқимиз турмуш тарзини юксалтириш борасидаги кенг кўламли саъй-ҳаракатларимиз жаҳон ҳамжамияти томонидан алоҳида эътироф этилмоқда.

Эришган муваффақиятларимиз билан кифояланиб қолмай, жамиятимизни сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий ва маданий жиҳатдан янада ривожлантириш борасида изчил чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларнинг муваффақиятли кечиши, улуғвор мақсадимиз бўлган ҳуқуқий демократик давлат қурилиши, жамиятда қонун устуворлигини таъминлашда халқимизнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш муҳим сҳамият касб этади. Эътироф этиш жоизки, истиқлол йилларида мустақил юртимиз кишиларининг тафаккур даражаси, дунёқараши, мамлакатимиз ва жаҳоннинг тараққиёт жараёнларига, ҳар бир воқелик, ўзгаришларга муносабати тубдан ўзгарди. Жамият ҳар бир аъзосининг эркин фикрлаши, ўз кадр-қиммати, ҳуқуқларини билиши унинг шу жамият ҳаётида фаол иштирок этишига замин яратади. Инсон ҳуқуқлари ва манфаатлари олий кадрият даражасига кўтарилган мустақил мамлакатимизда буларнинг барчаси учун мустаҳкам ҳуқуқий асослар яратилган. Жамият ҳаётида ёрқин ифодасини топаётган Бош қомусимиз, инсонпарвар қонунларимизнинг амалиётга татбиқ этилиши, уларнинг инсон манфаатлари учун хизмат қилиши аҳолининг ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданияти қай даражада ривожланганлиги билан узвий боғлиқдир.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг **98-моддасида** Вазирлар Маҳкамаси ижро этувчи ҳокимиятни амалга оширади. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикаси Бош вазири, унинг ўринбосарлари, вазирлар, давлат қўмиталарининг раисларидан иборат. Қорақалпоғистон Республикаси ҳукуматининг бошлиғи Вазирлар Маҳкамаси таркибига ўз лавозими бўйича қиради деб белгиланган. Ушбу нормадан келиб чиқиб Адлия вазирлиги ҳам ижро ҳокимияти таркибига қирувчи орган ҳисобланади.

Вазирлар Маҳкамаси иқтисодиётнинг, ижтимоий ва маънавий соҳанинг самарали фаолиятига раҳбарликни, Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Олий Мажлис қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари ижросини таъминлайди.

Вазирлар Маҳкамаси амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудидаги барча органлар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар томонидан бажарилиши мажбурий бўлган қарорлар ва фармойишлар чиқаради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 23 августдаги ПҚ-1602-сон қарори билан Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги тўғрисида НИЗОМ тасдиқланган.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги давлат бошқаруви органи ҳисобланаиб, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазири ўз мақомига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси таркибига қиради.

Адлия вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига, қонун ҳужжатларида назарда тутилган фаолиятнинг алоҳида масалалари бўйича - бевосита Ўзбекистон Республикаси Президентига бўйсунди.

Вазирлик тизимига Вазирлик марказий аппарати, Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш департаменти, бошқа адлия органлари ва муассасалари қиради (кейинги ўринларда матнда адлия органлари ва муассасалари деб юритилади).

Адлия органлари ва муассасалари маҳаллий давлат ҳокимияти органларидан мустақилдир ва бевосита Вазирликка бўйсунди.

Вазирлик ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига, шунингдек мазкур Низомга амал қилади.

Адлия органлари ва муассасаларини моддий-техник таъминлаш Вазирликка ажратиладиган маблағлар доирасида Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети ва Судлар ва адлия органларини ривожлантириш жамғармаси маблағлари, шунингдек қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа маблағлар ҳисобидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг марказий аппарати, Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги ва вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳар адлия бошқармаларининг бошқарув ходимлари меҳнатига ҳақ тўлаш Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 23 августдаги ПҚ–1602-сон қарори билан Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги тўғрисида Низомда белгиланганидек куйидагилар Вазирликнинг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари ҳисобланади:

фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилишни, қонун устуворлигини таъминлашга йўналтирилган жамият ва давлат қурилиши соҳасида норма ижодкорлиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти соҳасида ягона давлат сиёсатини изчил амалга ошириш;

давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат тузилмаларининг норма ижодкорлиги фаолиятини тизимли таҳлил қилишни ташкиллаштириш, улар томонидан киритиладиган ёки қабул қилинадиган қонун ҳужжатлари ва бошқа ҳужжатлар лойиҳаларининг Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонун ҳужжатларига, мамлакатда олиб борилаётган ислохотларнинг мақсад ва вазифаларига, шунингдек қонунчилик техникаси қоидаларига мувофиқлигини аниқлаш юзасидан ҳар томонлама экспертизани амалга ошириш; амалдаги қонун ҳужжатларида «оқ доғлар»ни, шунингдек давлат ҳокимияти ва бошқаруви тизимида коррупциянинг келиб чиқишига, бошқа ҳуқуқбузарликлар содир этилишига шароит яратаётган қоидалар ва нормаларни аниқлаш;

фуқаролик жамияти институтларининг ҳар томонлама ривожланишини, уларнинг аҳолининг турли қатламлари ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилишда, мамлакатни демократик янгилаш ва модернизациялашда фаол иштирокини ҳуқуқий таъминлашга йўналтирилган чора-тадбирларни амалга ошириш; Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонунлари ва халқаро шартномаларида мустаҳкамланган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишни таъминлаш;

нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолият кўрсатишининг қонунийлигини, ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришни таъминлаш; мамлакатда рўйхатдан ўтган халқаро ва хорижий нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятида қонун ҳужжатлари талабларига риоя этилиши устидан тизимли мониторинг ўтказиш;

жамиятда аҳолининг ҳуқуқий онгини, ҳуқуқий маданиятни оширишга ва қонунийликни мустаҳкамлашга йўналтирилган давлат органлари, жамоат бирлашмаларининг ҳуқуқий тарғибот ва маърифат соҳасидаги ишларини самарали мувофиқлаштиришни амалга ошириш;

судлар фаолиятини ҳар томонлама моддий-техникавий ва молиявий таъминлаш, суд ҳужжатларининг сўзсиз ижро этилишига, суд ҳокимиятининг мустақиллигини янада мустаҳкамлашга йўналтирилган давлат сиёсатини, ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирларни амалга ошириш;

нотариат, адвокатура, ФХДЁ органлари ҳамда фуқаролар ва юридик шахсларга ҳуқуқий хизмат кўрсатувчи бошқа тузилмалар фаолиятининг самарадорлигини оширишга йўналтирилган давлат томонидан тартибга солиш тизимини изчил такомиллаштириб бориш;

бозор ислохотларини чуқурлаштиришнинг норматив-ҳуқуқий базасини янада такомиллаштириш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш, кичик бизнес, хусусий тадбиркорлик субъектларининг, хорижий инвесторлар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилинишини таъминлаш, бу соҳада бюрократик тўсиқ ва ғовларни яратишга йўл қўймастик;

шартномавий-ҳуқуқий интизомни мустаҳкамлаш, шартномаларни, энг аввало қишлоқ

хўжалиги ишлаб чиқариш соҳасида шартномаларни тузиш ва бажаришда хўжалик юритувчи субъектларга амалий ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш бўйича комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

тегишли давлат органлари билан биргаликда халқаро-ҳуқуқий муносабатлар соҳасида Ўзбекистон Республикаси манфаатларининг самарали ҳуқуқий ҳимоя қилинишини таъминлаш;

давлат ва жамият қурилиши соҳасини демократлаштиришнинг замонавий талаблари ва жараёнларини ҳисобга олган ҳолда ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш, уларнинг малакасини ошириш бўйича фаолиятни назорат қилиш ва мувофиқлаштириш;

Вазирлик ўзига юклатилган вазифа ва функцияларни бевосита, шунингдек адлия органлари ва муассасалари орқали амалга оширади.

2018 йил 7 июнда “Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирининг 185-ум -сонли буйруғи билан “Ўзбекистон Республикаси Адлия органлари ва муассасалари ходимларининг касб ахлоқ қоидалари” қабул қилинган.

Ҳужжатнинг Умумий қоидалари белгилангандек:

1. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ходимларининг Одоб-ахлоқ қоидалари эгаллаб турган лавозимидан қатъий назар Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги марказий аппарати, Ҳуқуқий сиёсат тадқиқот институти, Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари, туман (шаҳар) адлия бўлимлари, давлат нотариал идоралари ва нотариал архивлар, Адлия вазирлиги ҳўзуридаги Давлат хизматлари агентлиги ва агентликнинг таркибий бўлинмалари, Тошкент давлат юридик университети, Х.Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси маркази, Юристар малакасини ошириш маркази, Адлия вазирлиги юридик коллежлари, Тошкент давлат юридик университети ҳўзуридаги академик лицей, “Адолат” ҳуқуқий ахборот маркази” ДУК, “Адлия органлари ва муассасаларида ахборот-коммуникация технологияларнинг ривожлантириш маркази ДУК, “Инсон ва қонун” газетаси таҳририяти” ДУК (бундан буён матнда адлия органлари ва муассасалари деб юритилади) ходимларининг касбий одоб-ахлоқининг умумий принциплари ва хизматдаги ҳулқ-атворининг асосий қоидалари йигиндисидан иборат.

2. Одоб-ахлоқ қоидалари ҳуқуқбузарликнинг олдини олишга, улар содир этилишининг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этишга, адлия органлари ва муассасалари ходимларида юксак ҳуқуқий онгни шакллантириш, уларни Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонунлари ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларига, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига қатъий риоя қилиш руҳида тарбиялашга йуналтирилган.

3. Ходимнинг Одоб-ахлоқ қоидаларига амал қилиш мажбурияти унинг адлия органи ёки муассасасига ишга қабул қилинган кундан эътиборан келиб чиқади.

Адлия органи ёки муассасасига ишга қираётган шахс Одоб-ахлоқ қоидалари билан имзо қўйдирган ҳолда таништирилади.

4. Адлия органлари ва муассасалари ходимлари қонун ҳужжатлари ҳамда Одоб-ахлоқ қоидалари талабларига риоя этишлари шарт.

Одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этиш адлия органлари ва муассасалари ходимларининг касбий фаолиятини ва хизматдаги ҳулқ-атворини бахшаш мезонларидан бири ҳисобланади.

2-боб. Адлия органлари ва муассасалари ходимларининг хизматдаги ҳулқ-атворининг асосий принциплари ва қоидалари

5. Адлия органлари ва муассасалари ходимлари уз касбий фаолиятини қуйидаги принциплар асосида амалга оширишлари керак:

қонунийлик;

фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг устуворлиги;

ватанпарварлик ва хизмат бурчига фидоийлик;

давлат ва амият манфаатларига содиклик; адолатлилик, ҳалоллик ва

ҳолислик; манфаатлар тукнашувига йул қўймаслик.

Адлия органлари ходимларининг **қасбий бурчларига** қуйидагилар қиради:

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига, Ўзбекистон Республикаси

Олий Мажлиси палаталарининг қарорлари ва бошқа ҳужжатларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига, Адлия вазирлиги Ҳайъати қарорларига, буйруқлари ва кўрсатмаларига ҳамда мазкур Касб этикаси қоидаларига амал қилиш;

юксак маънавий ва ахлоқий фазилатлар соҳиби бўлиб, юриш-туриш, кийиниш ва муомалада бошқаларга ижобий томондан ўрناق бўлиш;

қонун ҳужжатлари билан зиммасига юклатилган ҳар қандай вазифаларни амалга оширишда қонунийлик, ҳалоллик, ҳолислик, одиллик, мустақиллик ва масъулиятни ҳис қилишга таянган ҳолда муросасиз бўлиш;

адлия органларига юклатилган вазифаларни амалга ошириш жараёнида берилган ваколатларни қонун ҳужжатлари доирасида қатъий равишда амалга ошириш, сансалорлик ва кўзбўямачилик ҳолатларига йўл қўймаслик;

ўз ҳамкасблари ва фуқароларга хушмуомалада бўлиш, уларнинг кадр-қимматини ва ҳурматини сақлаш;

ишониб топширилган хизмат хоналари, давлат мулкани асраб-авайлаб, моддий-техника жиҳозлари ва материалларидан тежаб оқилона фойдаланиш;

умумэътироф этилган ахлоқ қоидаларига риоя қилиш, миллий

урф-одатлар, қадриятлар ва халқ анъаналарини ҳурмат қилиш;

Ўзбекистон Республикаси шаънини эъозлаш, мамлакатимиз эришган ютуқларини ҳурмат қилиш, уларни мустаҳкамлашга ўз ҳиссасини қўшиш ҳамда Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустаҳкамланган тамойилларга ва конституциявий тузумга содиқ бўлиш.

Адлия органлари ва муассасалари ходимлари куйидагиларга мажбур: хизмат вазифаларини бажаришда давлат принциплари ва талабларига қатъий риоя этиш;

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига, Адлия вазирлиги Ҳайъати қарорларига, адлия вазирининг буйруқлари ва курсатмаларига ҳамда мазкур Одоб-ахлоқ қоидаларига амал қилиш;

уз хизмат вазифаларини виждонан, юксак касбий даражада бажариш;

юқори давлат органлари ва мансабдор шахсларининг уз ваколатлари доирасида қабул қилган (берган) қарорларини (топшириқларини) уз вақтида ва сифатли бажариш;

уз фаолиятини донун ҳужжатларида ва ички ҳужжатларда белгиланган лавозим ваколатлари доирасида амалга ошириш;

норматив-ҳуқуқий ҳужжат ва идоравий ҳужжатларда белгиланган чеклашлар ва тақиқларга риоя қилиш, уз хизмат вазифаларини огишмай бажариш;

уз хизмат вазифаларини бажаришда бирор-бир шахс, гуруҳ ёки ташкилотларга ён босмаслик ва устунлик бермаслик, уларнинг таъсиридан мустақил булиш, фуқароларнинг ҳуқуқлари, мажбуриятлари ва қонуний манфаатларини ҳисобга олиш, камситиш ҳолатларига йўл қўймаслик;

уз хизмат вазифаларини бажаришига тускинлик қилувчи ёки хизмат вазифаларини амалга ошириши жараёнида қонун талабларига зид булган бирор-бир шахсий, мулкӣ ва бошқа манфаатларнинг таъсири билан боғлиқ булган хатти-ҳаракатлардан тийилиш, шунингдек уз хизмат фаолиятига бирор-бир таъсир қурсатиш имкониятига бардам бериш;

хизмат вазифаларини самарали бажариш учун зарур булган билим ва малакага эга булиш ҳамда касб-маҳоратини доимий равишда ошириб бориш;

адлия органлари ва муассасаларига юклатилган вазифаларни амалга ошириш жараёнида берилган ваколатларни қонун ҳужжатлари доирасида амалга ошириш, сансалорлик ва қузбўямачилик ҳолатларига йўл қўймаслик;

хизмат мавқеидан давлат органлари, бошқа ташкилотлар, уларнинг мансабдор шахслари фаолиятига қонуний таъсир қурсатиш мақсадида фойдаланмаслик;

Ўзбекистон Республикаси ва бошқа давлатлар халқларининг урф-одатлари ва анъаналарини ҳурмат қилиш, турли этник, ижтимоий гуруҳлар ва конфессияларнинг маданий ҳамда бошқа хусусиятларини ҳисобга олиш, ижтимоий барқарорликка, миллатлараро ва конфессиялараро тотувликка қумаклашиш;

умумэътироф этилган ахлоқ қоидаларига риоя қилиш, миллий анъаналар, урф-одатлар ва

кадриятларни хурмат килиш;

узларининг хизмат вазифаларини виждонан бажаришда шубҳа пайдо килиши мумкин булган хулк-атвордан узини тийиш, шунингдек уз обрусига ёки адлия органлари ва муассасаларининг нуфузига зарар етказишга кодир булган вазиятларга йул куймаслик;

юксак маънавий ва ахлокий фазилатларга эга булиш, шу жумладан юриш-туриш, кийиниш ва муомалада уз хдмасбларига ижобий томондан уртак булиш;

ишониб топширилган хизмат хоналаридан, давлат мулки, моддий- техника жихозлари ва материалларидан окилона фойдаланиш;

адлия органи ёки муассасасида хабарларни ва хизмат ахборотларини такдим килишнинг белгиланган коидаларига риоя этиш, иш жойи ва вақтидан ташҳари хизмат масалаларини мухокама килмаслик;

шахсий манфаатдорлиги муносабати билан хизмат вазифаларини холисона бажаришига тускдалик килиши ёки таъсир килиши мумкин булган хрлатлар хдкида уз рахбарига зудлик билан маълум килиш;

адлия органлари ёки муассасаларининг бошка ходимларига ҳамда ишга янги кабул килинган ходимларга зарур амалий ва услубий ёрдам курсатиш.

6. Сиёсий, иктисодий жиҳатдан максадга мувофиклик, шунингдек шахсий важлар ва бошка субъектив сабаблар ходимнинг конун хужжатлари талабларини ҳамда Одоб-ахлоқ коидаларини бузиши учун асос була олмайди.

7. Агар конун хужжатларида бошкача тартиб назарда тутилмаган булса, ходимга уз хизмат вазифаларини бажариши муносабати билан бирор- бир моддий бойликларни олиш ёхуд жисмоний ёки юридик шахслардан бошкача наф куриш тақикланади.

8. Адлия органлари ва муассасалари ходимлари коррупция холатларига карши курашиши ва уларнинг профилактикасига фаол кумаклашиши шарт.

Ходимга уз хизмат мавкеидан фойдаланган холда жисмоний ва юридик шахслардан уларнинг манфаатларини кузлаган холда муайян хдракатни бажариши ёки бажармаслиги эвазига бевосита узи ёки воситачи оркали пул, кимматли коғозлар, моддий бойликлар, совгалар, ссудалар, мулкий мохиятга молик булган хизматлар (шу жумладан, транспорт воситасидан фойдаланиш, даволаниш ва бошкалар) каби тақлифлар билан мурожаат килинган тақдирда, у ноконуний хатти-харакатларни тухтатишни талаб килиши ва тақлиф килган шахсни тегишли жавобгарлик тугрисида огохлантириши лозим.

Бунда ходим порага мойиллик сифатида бахоланиши мумкин булган хдр кандай хатти-харакатларга ва сузларга йул куймасдиги, мазкур ходах буйича, шунингдек унга бонща давлат хизматчилари томонидан хукукбузарлик содир этилганлиги маълум булган хрлатларда зудлик билан тегишли таркибий булинма рахбарларини ёзма тарзда хабардор килиши, бунинг имконияти булмаган х,олатларда эса, телефон орқали хабар бериши ёки тегишли хукукни мухофаза килувчи органларга дарх,ол мурожаат этиши лозим.

Адлия органлари ва муассасалари рахбарлари конун хужжатлари талабларининг бузилиши факти тугрисида мурожаат килганлиги муносабати билан ёхуд билдирилган фикр ва мурожаатдаги танкиди учун, худди шунингдек бошкача шаклда танкид килганлиги учун ходимларнинг ишдан бушатилишига ёки бонщача шаклда таъкиб цилинишига йул куйил мае лишни таъминлаши керак.

9. Ходим касбий фаолияти давомида узига маълум булган ахборотнинг сакланишини ва махфийлигини таъминлаш юзасидан барча чораларни куриши шарт.

10. Адлия органлари ва муассасалари рахбарлари уз буйсунувидаги ходимларга нисбатан юцори профессионализм, софлик ва адолатда уртак булиши, адлия органи ва муассасасида ёки унинг таркибий булинмасида маънавий-психологик мухит шаклланишига кумаклашиши, шунингдек уз буйсунувидаги ходимлардан уларнинг хизмат вазифалари доирасидан чикиб кетадиган топшириҳарни бажаришини талаб цилмаслиги, бошка конунга хилоф хатти-харакатларни содир этишга ундамаслиги керак.

Рахбар кариндошлик, хамшахарлик ёки шахсий садокат белгилари буйича ходимларни танлаш ва жой-жойига куйиш ҳолатларига йул цуймаслиги, гуруҳбозлик, мах,аллийчилик, фаворитизм курунишларининг, шунингдек уз хизмат вазифаларини бажариш жараёнида бошка салбий омилларнинг катый равишда олдини олиши лозим.

Рахбар:

манфаатлар тукнашувининг олдини олиш ва уларни тартибга солиш юзасидан уз вақтида чора-тадбирлар куриши;

коррупциянинг олдини олиш, шунингдек тизимда коррупцияга карши курашишда яқиндан ёрдам бераётган ходимларни турли тазйиклардан ҳимоялаш ва уларни рағбатлантириш чораларини куриши;

уз буйсунувидаги ходимларнинг иш ҳажми ва вазифалар таҳсимотини улар эгаллаб турган лавозимидан келиб чиккан холда аник; белгилаш, уларга хизмат вазифаларидан ташкарига чикувчи топширикларни бермаслиги;

уз буйсунувидаги ходимларга рахнамолик (асоссиз рағбатлантириш, лавозимини кутариш ва хоказо) ёки уларнинг нокуя ишларига бепарволик (фаолиятидаги камчиликлар учун тегишли чора курмаслик, хукукка зид хатти-ҳаракатларига эътибор бермаслик), шунингдек интизомий жазо чораси куллаш борасида узига берилган ваколат доирасидан четга чициш ёки лозим булган холларда жазо чораси кулламаслик ҳолатларига йул к;уймаслиги;

ишга булган муносабати ва ижобий хислатлари билан жамоада соғлом ва ахил маънавий мухитни шакллантириш чораларини куриши;

ходимларни самарали бошкариши, узига ишониб топширилган мулкка ва молиявий маблагларга эҳтиёткорлик ва тежамкорлик билан муносабатда булиши шарт.

Рахбар узига буйсунувчи, хизматдаги хулк-атвори принциплари ва коидаларини бузаётган ходимларнинг хатти-ҳаракатларига (ҳаракатсизлигига) йул купил мае лиги чораларини курмаганлиги учун жавоб беради.

11. Адлия органлари ва муассасалари ходимлари узларининг хизматдаги хулк-атвори билан жамоада бошча ходимлар билан узаро ишчанлик ва амалий хамкорлик карор топишига даъват этилган.

Ходим хушмуомала, илтифотли, одобли, эътиборли, фукаролар ва хамкасблари билан муносабатда сабр-токатли булиши, уларни хурмат килиши шарт. Ходим узига буйсунувчиларга ва фукароларга нисбатан куполлик килмаслиги, одамларнинг шаъни ва қадр кимматини камситмаслиги, уларга асоссиз психологик ва жисмоний таъсир кўрсатиш ҳолатларига йул куймаслиги керак.

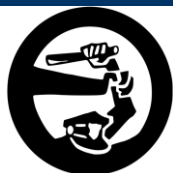
Хизмат вазифаларини бажариш чогида иш шароитлари ва хизмат тадбирларининг шаклига боглик холда ходимнинг ташк;и куруниши фукароларнинг давлат органига нисбатан хурмат билан муносабатда булишига ёрдам бериши, умумий кабул килинган иш услубига мувофик булиши, улар расмийлиги, вазминлиги ва тартиблилиги билан бошкалардан ажралиб туриши керак.

Ходимлар хизматдан ташкари вақтда умумий кабул килинган одоб- ахлоқ нормаларига риоя этишлари, гайриижтимоий хатти-ҳаракатларга йул куймаслиги керак.

Адлия органлари ходимлари томонидан одоб-ахлоқ коидаларини бузганлик учун жавобгарлик ўрнатилган.

Ходим томонидан Одоб-ахлоқ коидаларининг бузилиши уни конун хужжатларида белгиланган тартибда жавобгарликка тортиш учун асос булиши мумкин.

Ходим томонидан Одоб-ахлоқ коидаларига риоя этилиши аттестациялар утказишда, юкори ва бошка лавозимларга тайинлаш учун кадрлар захирасини шакллантиришда хисобга олинади.

Одоб-ахлоқ коидалари нормаларининг бузилишлари адлия органлари ва муассасаларидаги Одоб-ахлоқ комиссияси томонидан кўриб чикилади. Одоб-ахлоқ комиссияси, тегишли адлия органи ёки муассасаси ходимларидан камида 5 кишидан иборат таркибда тузилади.

Одоб-ахлоқ комиссиясининг мақсади, вазифалари, функциялари, хуку клари, жавобгарлиги ва

унинг фаолиятини ташкил этишнинг бошка масалалари тегишли адлия органи ёки муассасаси томонидан тасдиқланган Одоб-ахлоқ комиссияси тугрисидаги Низомда белгиланади.

Одоб-ахлоқ комиссияси Одоб-ахлоқ коидаларининг бузилиши билан боғлиқ масалалар юзасидан утказилган хизмат текшируви хулосаларини урганиб чиқади ва Одоб-ахлоқ коидаларининг бузилиши мавжуд ёки мавжуд эмас лиги тугрисида тегишли хулоса қабул қилади.

Одоб-ахлоқ коидалари бузилган деб топилган ҳолатлар юзасидан тегишли адлия органи ёки муассасаси раҳбарига интизомий жазо чораси қўллаш тугрисида таклиф киритади ёхуд йул қўйилган коидабузилишнинг хусусияти, қай даражада оғир эканлиги, шу хатти-ҳаракат содир этилган вазият, ходимнинг олдинги иши ва ҳулқ-атворини ҳисобга олган ҳолда унга нисбатан қўлғусида Одоб-ахлоқ коидаларини бузиш ҳолатларига йул қўймаслиги тугрисида оғохлантириш билан чекланади.

Ходим узи йул қўйган коида бузилиши, коида бузилишининг қўриб чиқилиши жараёни ҳақида ахборотни олиш ва узини ҳимоя қилиш учун далилларни тақдим этиш, шунингдек тегишли раҳбарнинг қарорлари юзасидан белгиланган тартибда шикоят қилиш ҳуқуқига эга.

2017 йил 14 март куни “Назорат қилувчи органлар томонидан яққа тартибдаги тадбиркорлар фаолиятидаги текширишларни мувофиқлаштириш ва ўтказиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги Назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи республика Кенгашининг 1-сон Қарори қабул қилинган. Хужжатга қўра яққа тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини текширишлар назорат қилувчи органлар томонидан уларнинг қонунчиликда белгиланган ваколатлари доирасида режадан ташқари қисқа муддатли текшириш ёки назорат тартибида текшириш шаклида амалга оширилиши мумкин.

Яққа тартибдаги тадбиркорлар фаолиятида текширишлар **бир кун** давомида амалга оширилиши белгиланган.

2017 йил 31 майда Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг 150-ум-сон “Адлия органлари ва муассасалари ходимлари томонидан коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиш тартиби тўғрисидаги низоми тасдиқлаш ҳақида”ги буйруғи қабул қилинди.

Низом Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши қўрашиш тўғрисида”ги Қонуни ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 23 августдаги ПҚ-1602-сон қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги тўғрисида низомга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги марказий аппарати, Қўрақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бопшармалари, Юристлар малақасини ошириш маркази, Х.Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси маркази, Тошкент давлат юридик университети, Тошкент юридик коллежи, Тошкент давлат юридик университети ҳузуридаги академик лицей, “Адолат” нашриёти, “Инсон ва қонун” газетаси таҳририяти, Ҳуқуқий ахборот билан таъминлаш маркази ходимларининг коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этишининг олдини олиш тартибини белгилайди.

Низом 9- бобдан иборат: Умумий масалар (1 боб), Ўз хизмат вазифасини бажаришда ходимнинг бурчлари (2-боб.), Манфаатлар тўқнашуви (3 боб), . Ходимлар томонидан коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиш чоралари (4-боб.), Ўрганишлар (текширишлар) ўтказиш вақтида ва хизмат сафарлари давомида ходимлар томонидан коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик содир этилишининг олдини олиш чоралари (5-боб), Давлат нотариал идоралари, нотариал архивлар, ФХДЁ органлари ва “ягона дарча” ходимлари томонидан коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиш чоралари (6-боб), Ходимлар билан ҳуқуқбузарликларни олдини олиш буйича профилактик суҳбат утказиш тартиби (7-боб), Коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида келиб тушган мурожаатлар, хат ва хабарлар, маълумотларни қўриб чиқиш тартиби (8-боб) ва Яққуний коидалар (9-боб).

Низомнинг 12 бандига асосан: “Адлия органлари ва муассасалари ходимлари коррупция ҳолатларига қарши қўрашиши ва уларнинг профилактиқасига фаол қўмақлашиши шарт.

Ходимни коррупция фактлари ҳақида ишончли хабар берганлиги учун моддий рағбатлантириш мақсадида муқофот берилиши мумкин.

Муқофот ходимга коррупцияга қарши қўрашиш ҳамда унинг олдини олишда фаоллик қўрсатгани, шунингдек ижтимоий ва хизмат бурчини намунали бажарганлиги муносабати

билан берилади”.

Низомнинг 15 бандига асосан: “Ходимларнинг тадбиркорлик фаолияти билан шугулланиши таъкикланади”.

Низомнинг 18 бандига асосан: “Адлия органлари ва муассасаларида ўзаро яқин қариндош ёки қудда-анда бўлган шахсларнинг (ота-оналар, ака-укалар, опа-сингиллар, уғил ва қизлар, эр-хотинлар, шунингдек эр-хотинларнинг ота-оналари, ака-укалари, опа-сингиллари ва болалари), **башарти улардан бири иккинчисига бевосита бўйсуниб ёки унинг назорати остида хизмат қиладиган бўлса, бир адлия органи ёки муассасида бирга хизмат қилишлари таъкикланади”.**

Низомнинг 28 бандига асосан: “Давлат нотариал идораси, нотариал архив, ФХДЁ органи ва “ягона дарча” маркази ходимлари хизмат хоналарида ва ёнларида энг кам иш ҳақининг ярим бараваридан кўп миқдорда шахсий пул маблағларини сақлашлари таъкикланади”.

Низомнинг 37 бандига асосан: “Коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик юзасидан ходимга нисбатан утказилган хизмат текшируви натижасида унга тухмат қилинганлиги ҳақида ҳулосага келинса, мурожаат қилган шахсни жавобгарлик масаласини ҳал қилиш учун тегишли органларга материаллар юборилиши лозим”.

§ 2.7. Ички ишлар органлари ходимларининг касб этикасига оид талаблар

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ходимлари, ўз навбатида, тарбиячи ходимлар, яъни жинойт ҳамда бошқа ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қилиш, вояга етмаганлар билан ишлаш, жамиятга зарар етказувчи бошқа ҳарқандай ҳуқуқбузарлар билан тарбиявий ишларни олиб бориш кундалик иш фаолиятининг ажралмас қисми ҳисобланади. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг касбий анъаналари ва урф-одатлари, хизмат хусусиятлари, меъёрий ҳужжатлар ва жамоатчилик фикри улар касбий маданиятининг асосий манбалари бўлиб хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги ПФ-5005-сон «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонига мувофиқ, шунингдек ички ишлар органларида хизматни ташкил этишни тубдан такомиллаштириш мақсадида 2017 йил 29 ноябрь куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3413-сон қарори қабул қилинди.

Қарорга биноан Ички ишлар вазирлиги тизимида хизматни ташкил этишни такомиллаштиришнинг қуйидаги устувор йўналишлари энг муҳим вазифаси деб ҳисоблансин:

биринчидан — ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикасида тезкорликни, жинойтлар ҳақидаги хабарларни ўз вақтида ҳисобга олиш ва кўриб чиқишни таъминлайдиган, амалга оширилаётган ислохотлар шароитида ички ишлар органларининг мавжуд куч ва воситаларини бошқариш ҳамда ҳамкорликни ташкил этишнинг самарали тизимини яратиш;

иккинчидан — ички ишлар органларининг барча даражадаги раҳбарларнинг шахсий, ишбилармонлик ва касбий фазилатларига эга кадрлар танланиши, уларнинг мақсадли жойлаштирилиши ҳамда «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» ўз хизмат бурчини сўзсиз бажариш руҳида тизимли равишда тарбиялаш учун шахсий жавобгарлигини белгилаш;

учинчидан — бўш лавозимларни жамлаш ва кадрлар захирасини, биринчи навбатда, ўз касбий фазилатлари, ахлоқий кўриниши, ҳулқ-атвори ва маданият даражаси билан намуна бўлган истиқболли бошқарув таркибини шакллантиришнинг таъсирчан механизминини жорий этиш;

тўртинчидан — хизмат ўташни қатъи назорат қилиш ва тарбиявий жараённи таъминлаш соҳасида мувофиқлаштириш, таҳлилий ва услубий ишларни кучайтириш бўйича фаолиятни ташкил қилишнинг сифат жиҳатдан янги тартибни белгилаш;

бешинчидан — иш тажрибасининг ворисийлигини, ёш ходимларнинг хизматга амалий мослашишини, касбий шаклланиш жараёнини тезлаштириш ҳамда уларда хизмат вазифаси бўйича зиммасига юклатилган тезкор-хизмат вазифаларни мустақил бажариш қобилиятини

ривожлантиришни таъминловчи самарали мураббийлик тизимимни жорий этиш;

олтинчидан — ички ишлар органларининг барқарор профессионал кадрлар таркибини шакллантириш, кадрлар қўнимсизлигини пасайтириш, ходимларнинг узоқ муддатли хизматини рағбатлантириш, шунингдек шахсий таркибни унинг касбий малакаси, шахсий фазилатлар ва қобилиятларини инобатга олган ҳолда лавозимларга оптимал тақсимлаш;

еттинчидан — қўйилган вазифаларни виждонан ва ташаббускорлик билан бажарувчи ходимларни рағбатлантириш, шунингдек масъулиятсиз ходимларга нисбатан хизматдан бўшатишгача бўлган интизомий жазо тайинлаш бўйича чораларни ўз вақтида ва ҳолисона кўриш орқали ички ишлар органларида мустаҳкам хизмат интизомини таъминлаш;

саккизинчидан — ички ишлар органларида ижро интизомини, жумладан бошқарув қарорлари ҳар бир бевосита ижрочиға ўз вақтида етказилишига ва тизимли узлуксиз назоратни таъминланишига имкон берадиган замонавий ахборот-коммуникацион технологияларини кенг жорий этиш орқали таъминлаш механизмини тубдан қайта кўриб чиқиш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-3413-сон қарори билан Ички ишлар органларининг Интизом Устави тасдиқланди. Унга кўра: “Ички ишлар органларида хизмат интизومي ҳар бир ходимнинг юксак даражада англашига ва хизмат бурчини ҳамда қўйилган вазифа учун шахсий жавобгарлигини чуқур тушунишига асосланади”.

Хизмат интизومي ҳар бир ходимни қуйидагиларга мажбур қилади:

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармон, қарор ва фармойишлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарор ва фармойишлари ҳамда бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга амал қилиш, Ўзбекистон Республикаси ИИВ ҳайъати қарорларида белгиланган талабларни, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг буйруқ, фармойиш ва кўрсатмаларни қатъий бажариш;

ички ишлар органи ходимининг қасамёдига содиқ бўлиш, «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» деган ўзининг хизмат бурчини сўзсиз бажариш;

фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси йўлида фидоийлик билан хизмат қилиш;

ишониб топширилган табель куроли, мол-мулк ва техникани асраб-авайлаш;

хушёр бўлиш, давлат ва хизмат сирини қатъий сақлаш;

ходимлар ўртасида ўзаро муносабатлар қоидаларига амал қилиш, бошлиқлар ва ҳамкасбларни ҳурмат қилиш;

доимий равишда ўз билим ва касбий кўникмаларини такомиллаштириб бориш, малака ва ҳуқуқий маданиятини ошириш;

хизматдан ташқари ҳолатларда ўзини муносиб равишда тутиш, жамоат тартиби ва одоб-ахлоқ қоидаларига амал қилишда намуна бўлиш.

Ички ишлар органларида юксак хизмат интизомуға:

ходимларда юксак маънавий-ахлоқий ва ишчанлик хусусиятларини, хизмат бурчини бажаришга нисбатан онгли муносабатни шакллантириш;

ҳар бир ходимнинг ўз хизмат бурчини бажаришга нисбатан шахсий масъулияти, ички тартиб ва хизмат кийимини кийиш қоидаларига қатъий риоя этиш;

бошлиқларнинг қўл остидаги ходимларга нисбатан кунлик талабчанлиги, уларга доимий ғамхўрлиги, шаъни ва қадр-қимматини ҳурмат қилиш, рағбатлантириш ва интизомий жазо чораларини оқилона уйғунлаштирган ҳолда ва асосли қўллаш;

ички ишлар органлари бўлинмаларида зарур моддий-маиший шароитларни яратиш орқали эришилади.

Ички ишлар органларининг Интизом Уставининг 2-боби Ходимларнинг одоб-ахлоқ қоидаларини белгилаб берди. Унга кўра: “Одоб-ахлоқ қоидалари қайси лавозимни

эгаллашидан қатъи назар, ходимларнинг касб одоби ва хизматда ўзини тутишнинг асосий қоидалари умумий принциплари мажмуини ўз ичига олади”.

Ички ишлар органлари сафига қабул қилинган кундан эътиборан ҳар бир ходим одоб-ахлоқ қоидаларига амал қилишга мажбур.

Одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этиш ходимнинг касбий фаолияти самарадорлиги ва хизматда ўзини тутишини баҳолашнинг мезонларидан бири ҳисобланади.

Ходим томонидан одоб-ахлоқ қоидаларининг асосий талабларига амал қилиш куйидагиларни назарда тутати:

фуқаролар билан мулоқотда хушмуомала, камтар ва босиқ бўлиш, уларнинг мавқеидан қатъи назар ҳеч бир шахс, гуруҳ ёки ташкилотларнинг камситилиши ёки афзал кўрилиши ҳолатларига йўл қўймаслик;

Ўзбекистон Республикаси ва бошқа давлатлар халқларининг урф-одат ва анъаналарини ҳурмат қилиш, турли этник, ижтимоий гуруҳ ҳамда конфессияларнинг маданий ва бошқа хусусиятларини инобатга олиш, ижтимоий барқарорлик, миллатлараро ва динлараро ҳамжиҳатликка кўмаклашиш;

жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини ўз вақтида, беғараз ва қонуний кўриб чиқиш;

ходимнинг ўз хизмат бурчини виждонан бажаришига нисбатан фуқарода шубҳа уйғотувчи хатти-ҳаракатдан тийилиш, шунингдек ички ишлар органлари обрўсига салбий таъсир кўрсатувчи низоли вазиятларни юзага келтирмаслик (7 б.).

Шахсий ваз ва бошқа субъектив сабаблар ходимлар томонидан қонунчилик талаблари ва одоб-ахлоқ қоидалари бузилишига асос бўла олмайди (8 б.).

Ходимлар коррупциянинг ҳар қандай кўринишига қарши курашиши ва фаоллик билан унинг профилактикасига кўмаклашиши шарт (9 б.).

Ходимлар ўз бошлиғи ёки ваколатли органларга ўзларини бошқа шахслар ҳуқуқбузарлик содир этишга ундаб мурожаат қилган ҳар бир ҳолат, шунингдек бошқа ходимлар томонидан содир этилган ҳар қандай ўзига маълум бўлган ҳуқуқбузарликлар ҳақида хабар бериши зарур.

Ходим оиласида юзага келган низоларни қонунчилик талабларига қатъий амал қилган ҳолда ҳал этади.

Ходимнинг оила аъзолари ва яқин қариндошларига нисбатан тергов ҳаракатлари олиб борилганда, унга ўз ваколатлардан фойдаланиб, аралашиб тақиқланади (10 б.).

Ходимлар хайрихоҳ, хушмуомала ва эътиборли бўлиши, фуқаролар ва ҳамкасбларига сабр-тоқат ва ҳурмат билан муносабатда бўлиши зарур.

Ходимлар фуқароларга нисбатан қўполлик қилмаслиги, шахснинг шаъни ва қадр-қимматини камситиш, асоссиз руҳий ва жисмоний таъсир ўтказиш ҳолатларига йўл қўймаслиги керак (11 б.).

Хизмат вазифаларини бажариш вақтида ходимларнинг ташқи кўриниши иш шароити ва хизмат тадбири турини инобатга олган ҳолда, аҳолида ички ишлар органларига нисбатан ҳурмат уйғотиши, тоза ва ораста бўлиши зарур.

Ходимларга хизмат пайтида алкоголь ичимликлар истеъмол қилиш тақиқланади.

Ходимлар хизматдан ташқари пайтда умумий одоб-ахлоқ қоидаларига амал қилиши, ғайриижтимоий ҳаракатлар содир этилишига йўл қўймаслиги зарур (14 б.).

Ички ишлар органларининг Интизом Уставининг 3-боби бошлиқлар ва ходимларнинг ўзаро муносабатларини тартибга солиди.

Ходим хизмат вазифасини бажариш пайтида бевосита ва тўғридан-тўғри бошлиққа бўйсунди.

Ходимлар хизмат бўйича бўйсунадиган, шу жумладан вақтинча бўйсунадиган раҳбарлар тўғридан-тўғри бошлиқлар деб ҳисобланади.

Ходимга энг яқин бўлган тўғридан-тўғри раҳбар бевосита бошлиқ ҳисобланади.

Бошлиқ ўзи раҳбарлик қилаётган ички ишлар органи бўлинмасида хизмат интизомига риоя этилиши учун шахсан жавобгар ҳисобланади.

Бошлиқ унга бўйсунувчи ходимлар томонидан Уставга амал қилинишига талабчан бўлиши, уларга юксак касбий маҳорат, қонунийлик талаблари ҳамда қасамёдга риоя этиш борасида доимий равишда намуна кўрсатиши, уларни хизмат бурчи ҳиссини кучайтириш ва

қўллаб-қувватлаши, ташаббус, интилиш ва хизматларини рағбатлантириши, шунингдек хизмат интизоми бузилган ҳолатларда жазо қўлланилишини таъминлаши зарур.

Буйруқ ва топшириқлар бўйсуниб тартибида берилади. Юқори турувчи бошлиқ зарур ҳолларда ходимга бевосита бошлиғини хабардор қилмасдан буйруқ ёки топшириқ беришга ҳақли. Бундай ҳолларда ходим ўзининг бевосита бошлиғини бундан хабардор қилиши зарур.

Ноқонунийлиги яққол кўришиб турган ва хизмат фаолиятига алоқаси бўлмаган буйруқ ва топшириқлар берилишига йўл қўйилмайди. Бошлиқ қўл остидаги ходимлардан уларнинг хизмат бурчи доирасидан чиқувчи топшириқларни бажаришни, шунингдек ғайриқонуний ҳаракатлар содир этишни талаб қилишга ҳақли эмас.

Ходим яққол қонунга зид бўлган (хизмат фаолиятига алоқадор бўлмаган) буйруқ ёки топшириқ олганда зудлик билан юқори турувчи раҳбарият ёки хизматни ўташ жойидаги ўз хавфсизлиги бўлинмасига зудлик билан хабар беради.

Ходим юқори турувчи раҳбарият ёки ўз хавфсизлиги бўлинмасига хабар бериш имконияти бўлмаган тақдирда қонунчилик талабларига риоя этган ҳолда ғайриқонуний буйруқ ва топшириқларни бажаришдан бош тортишга ҳақли, имкон пайдо бўлиши билан уларни хабардор қилиши лозим.

Бошлиқнинг буйруқ ва топшириқлари (яққол қонунга зид бўлганлари бундан мустасно) сўзсиз, аниқ ва ўз вақтида бажарилиши шарт. Буйруқ ва топшириқларни муҳокама этишга, шунингдек уларни танқид қилишга йўл қўйилмайди.

Ходим буйруқ ёки топшириқнинг бажарилгани тўғрисида буйруқ ёки топшириқ берган бошлиққа, шунингдек, бевосита бошлиғига ахборот беради.

Буйруқ ёки топшириқни бажариш имконияти бўлмаган тақдирда, ходим зудлик билан бу ҳақда буйруқ ёки топшириқ берган бошлиқни хабардор этиши шарт.

Бошлиқ ходимларни қариндош-уруғчилик, ошна-оғайнигарчилик, маҳаллийчилик ёки шахсий садоқат белгилари бўйича танлаш ва жой-жойига қўйиш ҳолатларига йўл қўймаслиги лозим. У ўз хизмат бурчини ўташ пайтида маҳаллийчилик ва таниш-билишчилик, шунингдек, бошқа салбий омилларнинг намоён этилишига барҳам бериши керак (21 б.).

Бошлиқ қуйидагиларга мажбур:

манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш ва ҳал қилиш, ходимлар учун қулай ва муносиб меҳнат шароитларни яратиш ўз вақтида чораларини кўриш;

коррупция ва ўз ваколатларини суиистеъмол қилиш ҳолатларининг олдини олиш, ходимларнинг шаъни ва қадр-қимматини камситувчи ҳаракатларга чек қўйиш чораларини кўриш;

шахсий таркибни самарали бошқариш, ходимларнинг хизмат фаолиятини холисона баҳолаш;

ўзига топширилган мол-мулк ва молиявий маблағларга нисбатан эҳтиёткорона муносабатда бўлиш;

ходимларнинг индивидуал хусусиятларини ўрганиш, улар билан ўзаро яқин муносабат ўрнатиш, жамоани бирлаштириш, ходимлар томонидан содир этилган ножўя хатти-ҳаракатларнинг сабабини ўз вақтида аниқлаш ва уларнинг олдини олиш, хизмат интизоми бузилишига муросасиз муносабатда бўлиш бўйича чораларни кўриш;

ходимларнинг, уларнинг оила аъзоларининг талаб ва эҳтиёжларини ўрганиш, уларни ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимоя қилиш, ижтимоий адолат принципларига амал қилиш чораларини кўриш, юқори турувчи раҳбариятга қўл остидаги ходимларнинг ҳуқуқларини таъминлаш бўйича таклифлар киритиш.

§ 2.8. Давлат органлари ва ташкилотлари юридик хизмат ходимлари касб этикаси талаблари

Ўтган давр мобайнида мамлакатимизда давлат органлари, хўжалик бошқаруви органлари, давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари фаолиятида қонун устуворлиги ва қонунийликни таъминлаш юзасидан комплекс чора-тадбирлар амалга оширилди.

Қонунчиликка риоя этишда давлат органлари ва ташкилотларининг норма ижодкорлиги, шартномавий-ҳуқуқий ва талабнома-даъво ишларини амалга оширадиган юридик хизматлари кўмаклашади.

Давлат органлари ва ташкилотлари фаолиятида қонунийликни янада мустаҳкамлаш, демократик ва ҳуқуқий ислоҳотларни амалга оширишда юридик хизматларнинг роли ва жавобгарлигини изчиллик билан кучайтириш мақсадида **Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 19 январь куни “Юридик хизмат фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2733-сон қарори қабул қилинди.**

Қарор билан давлат органлари ва ташкилотлари юридик хизматлари фаолиятининг асосий йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланди:

давлат органлари ва ташкилотларининг ҳуқуқни қўллаш фаолиятида қонун устуворлиги ва қонунийликни таъминлашни ташкил этиш;

давлат органлари ва ташкилотлари томонидан ишлаб чиқиладиган (қабул қилинадиган) норматив-ҳуқуқий ва бошқа ҳужжатлар лойиҳаларининг қонунчиликка мувофиқлиги устидан назоратни олиб бориш;

давлат органлари ва ташкилотларининг норма ижодкорлиги фаолиятида иштирок этиш, қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклифларни тайёрлаш масалаларида уларнинг таркибий тузилмалари ишини мувофиқлаштириш;

давлат органлари ва ташкилотлари ходимларининг ҳуқуқий маданияти ва ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, уларга қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг мазмун-моҳиятини, шу жумладан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари орқали етказишда иштирок этиш;

шартномавий-ҳуқуқий ва талабнома-даъво ишларини юритиш, давлат органлари ва ташкилотларининг мулкӣ ва бошқа манфаатларини ишончли ҳимоя қилинишини таъминлаш.

Қарорда белгиланганидек:

давлат органлари ва ташкилотларида, шу жумладан уларнинг ҳудудий тузилмаларида, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланадиган энг кам меъёр ва мезонларга асосан, мажбурий тартибда юридик хизматлар ташкил этилади. Бунда юридик хизматнинг мавжуд штат бирликларини қисқартирилишига йўл қўйилмайди;

давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизматлари ходимларига адлия органлари ходимларига белгиланган мартаба даражаларини бериш, кўп йиллик хизмат учун устамаларни тўлаш тартиби татбиқ этилади. Бунда харажатлар давлат органлари ва ташкилотларининг маблағлари ҳисобидан қопланади;

юридик хизмат ходими сифатидаги меҳнат стажи ходим бошқа давлат органлари, шу жумладан ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларига ишга ўтганда мартаба даражалари ва кўп йиллик хизмат устамаларини тўлаш учун мўлжалланган меҳнат стажи ҳисобига олинадиган;

давлат органлари ва ташкилотлари томонидан юридик хизмат ходимларига қонун ҳужжатларида назарда тутилмаган функциялар юклатилишига йўл қўйилмайди;

давлат органлари ва ташкилотлари юридик хизматларининг мазкур мутахассислик бўйича уч йиллик стажига эга бўлган ходимлари, лицензия олиш учун адвокат мақомига эга бўлишга талабгор шахс сифатида малака имтиҳонида тегишли стажировка ўтмасдан иштирок этиш ҳуқуқига эга;

давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизматлари ходимларининг малакасини ошириш ҳар уч йилда камида бир марта амалга оширилади;

давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизматлари ходимлари тегишли равишда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида ва унинг ҳудудий органларида ҳар уч йилда бир марта аттестациядан ўтадилар;

давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизматлари тизимли равишда тегишли соҳа фаолиятидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг коррупцияга қарши экспертизасининг амалга оширилишини ташкил этади;

давлат органлари ва ташкилотлари юридик хизмат фаолиятига шартномавий-ҳуқуқий асосда адвокатларни жалб этиш ҳуқуқига эга.

Давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизматларининг ваколатлари кенгайтирилди. Энди давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизматлари мазкур органлар ва ташкилотлар иштирокида вужудга келадиган низоларни судгача ҳал этиш юзасидан мажбурий тартибда чораларни кўрадилар;

бўйруқлар, фармойишлар, шартномалар ва юридик хусусиятга эга бўлган бошқа ҳужжатларнинг лойиҳалари ҳуқуқий экспертизани амалга ошириш учун мажбурий тартибда юридик хизматга тақдим этилади;

жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишга таъсир этадиган давлат органлари ва ташкилотларининг қарорлари юзасидан мажбурий тартибда юридик хизматнинг ҳулосаси олиниши лозим;

давлат органлари ва ташкилотларининг қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги юзасидан берилган шикоятлар мажбурий тартибда давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизматлари томонидан ҳам кўриб чиқилади;

давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизматлари ходимларини лавозимга тайинлаш ва лавозимдан озод этиш масалалари мажбурий тартибда адлия органлари билан келишилади;

адлия органлари юридик хизмат фаолиятини тартибга солувчи қонунчилик талабларини бузган давлат органлари ва ташкилотларининг раҳбарлари ҳамда юридик хизматлари ходимларига нисбатан интизомий иш юритишни кўзғатиш ташаббуси билан чиқиш ҳуқуқига эга;

давлат органлари ва ташкилотларида ҳар йили юридик хизматларнинг мазкур давлат органлари ва ташкилотлари фаолиятида қонун устуворлиги ва қонунийлик таъминланиши аҳволи тўғрисидаги ҳисоботи эшитилади;

юридик хизмат ходимлари ҳар чоракда судгача ва суд тартибида давлат органи ва ташкилоти фойдасига ҳал қилинган низолар юзасидан ундирилган сумманинг 5 фоизи, бироқ энг кам ойлик иш ҳақининг 50 баробаридан кўп бўлмаган миқдорда мукофотланади.

Қарор билан Давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизмати тўғрисида Низом тасдиқланган. Унга кўра Юридик хизмат — давлат органи ва ташкилоти фаолиятини ҳуқуқий таъминлаш мақсадида қонунчиликда белгиланган меъёр ва мезонларга мувофиқ мажбурий тартибда ташкил этиладиган ёки жорий қилинадиган мустақил таркибий тузилма ёхуд лавозим.

Қуйидагилар юридик хизмат фаолиятининг асосий йўналишлари ҳисобланади:

давлат органи ва ташкилотининг ҳуқуқни қўллаш фаолиятида қонун устуворлиги ва қонунийликни таъминлашни ташкил этиш;

давлат органи ва ташкилоти томонидан ишлаб чиқиладиган (қабул қилинаётган) норматив-ҳуқуқий ва бошқа ҳужжатлар лойиҳаларининг қонунчиликка мувофиқлиги устидан назоратни олиб бориш;

давлат органи ва ташкилотининг қонун ижодкорлиги фаолиятида иштирок этиш, қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклифларни тайёрлаш масалаларида уларнинг тузилмалари ишини мувофиқлаштириш;

давлат органлари ва ташкилоти ходимларининг ҳуқуқий маданияти ва ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, уларга қабул қилинаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг мазмун ва аҳамиятини, шу жумладан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари орқали етказишда иштирок этиш;

шартномавий-ҳуқуқий ва талабнома-даъво ишларини юритиш, давлат органи ва ташкилотининг мулкӣ ва бошқа манфаатларини ишончли ҳимоя қилинишини таъминлаш.

Юридик хизмат ходими қуйидаги ҳуқуқларга эга:

давлат органи ва ташкилотига келиб тушаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни танишиш, хизматда фойдаланиш ва уларнинг тизимлаштирилган ҳисобини юритиш учун биринчи навбатда олиш;

давлат органи ва ташкилоти, шунингдек унинг тизимида қирадиган тузилмаларнинг мансабдор шахсларидан юридик хизматга юкланган вазифалар ва функцияларни бажариш учун зарур бўлган ҳужжатлар ва маълумотларни олиш;

раҳбарият томонидан қақриладиган ҳуқуқий масалаларга тегишли йиғилишлар, кенгашлар ва мажлисларда иштирок этиш;

раҳбарият топшириғига кўра ёки тегишли тузилма раҳбарининг розилиги билан уларнинг ходимларини норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва бошқа ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш учун,

ҳуқуқий ишларни амалга ошириш билан боғлиқ бошқа тадбирларга жалб қилиш;

қонунчиликка зид бўлган, қонунчилик техникаси талабларига жавоб бермайдиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва бошқа ҳужжатлар лойиҳаларини ижрочиларига пухта ишлаш учун қайтариш, ўз эътирозларини асослаган ҳолда, аниқланган камчиликларни бартараф этиш тўғрисида ҳуқуқий хулосалар бериш, раҳбарият топшириғига кўра ёки ўз ташаббуси билан бошқа тузилмалар билан биргаликда ушбу лойиҳаларни пухта ишланишида иштирок этиш;

давлат органи ва ташкилоти тизимига кирадиган тузилмаларда давлат органи ва ташкилоти ваколатига кирадиган масалалар бўйича қонун ҳужжатларига риоя қилиниши масалаларини ўрганиш;

давлат органи ва ташкилоти, шунингдек унинг тизимига кирадиган тузилмаларнинг қонун ҳужжатлари бажарилишини таъминламаётган ёхуд уларни бузаётган раҳбарлари ва ходимларини жавобгарликка тортиш ҳақида раҳбариятга таклифлар киритиш;

давлат органи ва ташкилотида, шунингдек унинг тизимига кирадиган тузилмаларда ёки давлат органи ва ташкилоти томонидан ўтказиладиган текширишлар, тафтишлар ва хатловларда, шунингдек уларнинг яқунлари бўйича ҳужжатларни кўриб чиқишда иштирок этиш ҳамда аниқланган ҳуқуқбузарликлар юзасидан ҳуқуқий хулосалар бериш.

Юридик хизмат ходими:

унга ушбу Низом ва бошқа қонун ҳужжатлари билан юкланган функцияларни зарур даражада ва самарали бажариши;

давлат органи ва ташкилотида, шунингдек унинг тизимига кирадиган тузилмаларда қонун бузилиши ҳолатлари аниқланганлиги тўғрисида зудлик билан тўғридан-тўғри юқори турувчи органга, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига ва бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар бериши.

Адлия органлари ўз ваколатлари доирасида ушбу Низом ва юридик хизматлар фаолиятини тартибга солувчи бошқа қонун ҳужжатлари талабларининг юридик хизмат ходимлари ва бошқа мансабдор шахслар томонидан бузилишининг аниқланган ҳолатларини бартараф этишга, шунингдек айбдор шахсларни қонун ҳужжатларида белгиланган жавобгарликка тортишга йўналтирилган чораларни кўради.

Адлия органлари юридик хизмат фаолиятига тегишли ҳужжатларни ва бошқа маълумотларни давлат органлари ва ташкилотларидан сўраб олиш ҳуқуқига эга.

ХУЛОСА

Юрист касб этика меъёрларининг пухта тизим сифатида шаклланиши пировард оқибатда мамлакатимизда фуқаролик жамиятини барпо этишга хизмат қилади. Зеро, ахлоқ-одоб қадриятлари бир оёғи билан қонунга, иккинчи оёғи билан эса миллий ахлоқ-одоб қадриятларига таянган ҳолда мажбурийликдан қўра ихтиёрийлик принципига амал қилади. Онгли ихтиёрийлик эса фуқаролик жамиятининг энг бирламчи шарти, аломати ҳисобланади.

Тўғри, бу улуғ мақсадга ўз-ўзидан ёки қисқа муддатларда эришиш мумкин эмас. Фуқаролик жамияти босқичма-босқич ислоҳотлар, жамиятдаги янгилашлар орқали барпо этилади. Фуқаролик жамиятининг пойдеворига ҳар бир соҳа вакиллари биринчи навбатда ўз соҳалари доирасида замин яратадилар. Журналистикада ўзини-ўзи бошқариш тизимини яратишнинг энг муҳим омили эса журналистнинг касб одоби билан боғлиқ.

Юрист касб этика ўқ илдизи касбимиз психологиясидан бошланади. Фуқаролик жамиятида ҳар қандай муносабатларга юксак онглилик нуқтаи назарларидан ёндошиш шахснинг ҳам, жамиятнинг ҳам бирламчи хусусиятига айланганидек, ўзини-ўзи бошқариш тизимини яратишга эришиш соҳа эгаларининг, яъни касб одоби нормалари нечоғли пухта ишлаб чиқилганига боғлиқ бўлади. Бунинг механизмини ҳаётга жорий этиш учун эса зарур ташкилий шарт-шароитлар йўлга қўйилмоғи керак. Чунончи, таъсирчан касб кодексини яратиш, уни амалдаги ижросини назорат этувчи нуфузли жамоатчилик кенгаши фаолиятини йўлга қўйиш, ушбу йўналишдаги ишларни мунтазам ва кенг тарғиб қилиш, глобаллашув жараёнларининг ҳосиласи сифатида вужудга келаётган янги-янги муаммоларга ўз вақтида ечимлар топиш шулардан иборатдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

I. Норматив ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. "Ўзбекистон" 2017.-356
2. Ўзбекистон Республикасининг қонуни "Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш муносабати билан Ўзбекистон республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида" (Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 й., 38-сон, 433-модда)
3. «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига хусусий мулкни, тадбиркорлик субъектларини ишончли ҳимоя қилишни янада кучайтиришга, уларни жадал ривожлантириш йўлидаги тўсиқларни бартараф этишга қаратилган ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни 2015 йил 20 август, ЎРҚ-391-сон// «Халқ сўзи» газетасининг 2015 йил 21 августдаги 164 (6347)-сони
4. "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни 2014 йил 14 май, ЎРҚ-371-сон //(Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й., 20-сон, 221-модда)
5. "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни 2016 йил 3 январь // «Халқ сўзи» газетаси
6. "Ўзбекистон Республикасининг Халқаро шартномалари тўғрисида"ги 22.12.1995й. Қонуни //Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1995 й., 12-сон, 262– модда
7. "Адвокатура тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг 27.12.1996й. Қонуни //Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 2-сон, 48–модда
8. "Адвокатлик фаолиятининг кафолатлари ва адвокатларнинг ижтимоий ҳимояси тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг 25.12.1998й. Қонуни //Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1999 й., 1-сон, 12–модда
9. "Судлар тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг 14.12.2000й. Қонуни (янги таҳрири). //Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001 й., 1-2-сон, 10–модда
10. "Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши тўғрисида"ги 2017 йил 6 апрельдаги Қонуни//Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 14-сон, 214-модда
11. "Прокуратура тўғрисида" Ўзбекистон Республикасининг 29.08.2001й. Қонуни (янги таҳрири) //Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001 й., 9-10-сон, 168–модда
12. "Ички ишлар органлари тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни 2016 йил 16 сентябрь//«Халқ сўзи» газетасининг 2016 йил 17 сентябрдаги 184 (6619)-сони
13. "Парламент назорати тўғрисида" Ўзбекистон Республикасининг 11.04.2016 й. Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2016 й. 4-сон, 123-модда
14. Юридик хизмат фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори 2017 йил 19 январь, ПҚ-2733-сон //«Халқ сўзи» газетасининг 2017 йил 20 январдаги 15 (6709)-сонда эълон қилинган.
15. «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори 2017 йил 2 февраль, ПҚ-2752-сон// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 5-сон, 62-модда
16. "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида" Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони 2017 йил 7 февраль, ПФ-4947-сон//Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда
17. "Ўзбекистон Республикасида Маъмурий ислохотлар концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони ПФ-5185-сон// 8 сентябрь 2017 йил
18. "Тадбиркорлик субъектларига давлат хизматларини кўрсатиш механизмларини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори 2017 йил 1 февраль, ПҚ-2750-сон //Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 5-сон, 61-модда

19. «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февраль, ПФ-4966-сон Фармони

20. «Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакили институтини таъсис этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони 2017 йил 5 май, ПФ-5037-сон

21. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида 2016 йил 21 октябрьдаги ПФ-4850-сонли Фармони”//«Халқ сўзи» газетаси, 22.10.2016 й., 209 (6644)-сон,)

22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 19 январдаги “Юридик хизмат фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2733-сон Қарори

23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрьдаги «Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3413-сон қарори //Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.11.2017 й., 07/17/3413/0334-сон

24. “Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи орган ёки муассасаларнинг мансабдор шахслари томонидан чиқариладиган расмий огоҳлантириш шаклини ҳамда уни чиқариш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори 2017 йил 7 февраль, 60-сон (Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 79-модда)

25. Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг 2017 йил 31 майдаги 150-ум-сон “Адлия органлари ва муассасалари ходимлари томонидан коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги буйруғи

26. Умумий юрисдикция судларида кадрлар билан ишлаш ҳолати ва судьялар томонидан судьялик қасамёдига риоя этилиши масалалари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг Қарори 2007 йил 14 декабрь, 19-сон

27. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 2 март куни 62-сонли қарори “Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ намунавий қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида” //Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 9-сон, 94-модда.

28. “Ўзбекистон Республикаси адлия органлари ва муассасалари ходимларининг одоб-ахлоқ қоидалари” Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирининг 55-ум -сонли буйруғи билан 2016 йил 30 мартда тасдиқланган.

29. 2017 йил 31 майда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг 150-ум-сон “Адлия органлари ва муассасалари ходимлари томонидан коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги буйруғи.

II. Рахбарий адабиётлар

1. O‘zbekiston Respublikasining saylangan Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24-yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi” ma’ruzasi 07.12.2016й.

2. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг йигирма олти йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи <http://www.press-service.uz/uz/lists/view/981/31.08.2017>

3. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир рахбар фаолиятининг кундалиқ қоидаси бўлиши керак//Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузаси/15 Январь 2017

4. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис палаталари, сиёсий партиялар ҳамда Ўзбекистон Экологик ҳаракати вакиллари билан видеоселектор йиғилишидаги маърузаси/13 Июль 2017

5. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг йигирма олти йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи/31.08.2017

6. Президент Ш. Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 25 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси/07.12.2017

7. Ўзбекистон Республикаси судьяларининг Ўзбекистон халқига мурожаати. // Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Ахборотномаси. 2017. №3 Б.2-3

III. Халқаро ҳужжатлар

1. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига оид халқаро ҳужжатлар: тўплам /Масъул муҳаррир А.Х.Саидов. –Т.: «Адолат», 2004. – 212 б.

2. Халқаро Меҳнат Ташкилотининг асосий конвенциялари ва тавсиялари /Ўзбекча нашрининг масъул муҳаррири А.Х.Саидов. – Т., 2008. – 240 б.

3. Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилотининг инсонийлик мезонлари бўйича ҳужжатлари. – Т., 2012.

4. Сборник международных документов и законодательства Республики Узбекистан в сфере борьбы с коррупцией. – Т.: Адолат, 2013.-496с.

5. Сборник международно-правовых документов ООН в области прав человека и борьбы с преступностью. - Т., 2009. – 369 с.

6. Сборник материалов по противодействию торговле людьми. - Ташкент: Baktria Press, 2015. – 272 с.

7. Сборник международных стандартов и национального законодательства, касающихся предварительного заключения. Управление Верховного комиссара по правам человека. – ООН, ЮНОДК, 2012. - 211с.

8. Дастлабки қамоққа олишга тааллуқли халқаро стандартлар ва миллий қонунчилик тўплами. БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари бошқармаси. - БМТ, ЮНОДК. 2012. – 215 б.

9. Кексалар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид халқаро шартномалар ва Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. - Т.: Адолат, 2015. - 216 б.

10. Аёллар ва болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид халқаро шартномалар ва Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами - Т.: Адолат, 2016. - 500 б.

11. Сборник международных актов по судебной этике - Т.: ЦПКЮ, 2016. - 248 б.

IV. Даврий адабиётлар

1. Амиров З. Одил судлов: ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда муҳим ўрин тутди. // -Т.: ЎР Олий судининг Ахборотномаси. 2016. № 3 –Б 8-9

2. Аҳолини ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш тизими янада мустаҳкамланмоқда.// Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Ахборотномаси. 2014. №2. Б. 17-21

3. Гадоев Э. Давлат солиқ хизмати органларида ҳуқуқий маданиятни шакллантириш ва коррупцияга қарши курашишнинг айрим масалалари. // Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Олий ўқув курслари Ахборотномаси. 2016. №3 Б.6-7

4. Журакулов Ф. Внедрение и укрепление демократических ценностей в сознании людей как долгосрочная и стратегическая задача. // Гражданское общество. 2014. №2. С.70-73.

5. Жўраев Н. Инсон манфаатлари, ҳуқуқ ва эркинликларни таъминлаш – суд-ҳуқуқ тизимини ислох этишининг бош мақсади. // ЎЗР Олий судининг ахборотномаси. 2015. №1. Б.2-4.

6. Исоқов Ҳ. Суд жараёнида адвокатлик этикаси. // -Т.: Адвокат. 2016. №4 -С 10-13

7. Исмаилов Б.И. Становление морально-этических стандартов государственной службы в зарубежных странах. Методическое пособие. /-Т.Центр повышения квалификации юристов.2017.- 128.

8. Исмаилов Б.И. Формирование международной и национальных систем противодействия коррупции./-Т.ЦПКЮ.2017. -93с.

9. Қонун ва адолат устуворлигини таъминлаш – барча эзгу мақсадларимизга эришишнинг энг муҳим шарт. // Ҳуқуқ ва бурч. 2017. №6 Б.2-4

10. Кўчқаров Ш. Тадбиркорлар ҳуқуқлари ҳимоясида. Адлия органларининг асосий вазифаларидан бири// Инсон ва қонун 2016.№11 -Б.28-30

11. Мамедов А. Этическая сторона деятельности адвоката. // Адвокат. 2015 №2. С. 37-38.
12. Матибаев Т. Демократик ислохотлар: уларни чуқурлаштириш шароитида давлат ва фуқаролик жамиятининг ҳамкорлиги. // Ҳуқуқ ва бурч. 2014. №7. Б.56-59
13. Махкамов О., Эрматов Ғ., Мансабдор сохтакорлиги ёки ҳужжатларни қалбакилаштириш: солиқларни тўлашдан бўйин товлаш усули сифатида. // Адвокат. 2015 №1. Б. 28-30.
14. Ниёзов Ж. Юридик кадрлар; уларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш давлат ва жамият тараққиётининг муҳим шартлари. // Ҳуқуқ ва бурч. 2014. №7. Б.40-43
15. Очилов А. Юксак ҳуқуқий тафаккур орзу-умидларимиз рўёбига хизмат қилади. // Ҳуқуқ ва бурч. 2014. №7. Б.7-9
16. Очилов Ф. Коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги айрим хорижий давлатлар ва миллий қонун ҳужжатларининг қиёсий-ҳуқуқий таҳлили. // Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Олий ўқув курслари Ахборотномаси. 2017. №2 Б.10-13
17. Пирназаров А. Ахлоқсизлик жаҳолатга етакланади. // Ҳуқуқ ва бурч. 2014. №6. Б. 44-45
18. Пулатов Ю.С., Алимов Ғ.А. Квалификация и предупреждение коррупционных преступлений: Монография.-Т.: ЦПКЮ.2016.-148с.
19. Рахимов А. Ҳуқуқий маданиятни юксалтириш ҳуқуқий демократик давлат барпо этишининг муҳим шартидир. // -Т.: Ҳуқуқ ва бурч. 2016 №8 –Б 32-35
20. Саидов Б. Суд-ҳуқуқ тизими: уни ислоҳ қилиш одил судлов фаолиятини янада такомиллаштиришга замин яратади. // -Т.Нуқуқ ва бурч.2013.№ 9.Б.-52-55.
21. Сафаров Ж. Янги қонун, янги тамойиллар қонун устуворлигини таъминлашга қаратилган. // Ҳуқуқ ва бурч. 2014. №7. Б.26-28
22. Тожибоев М. Калонов И. Ички ишлар органлари ходимларининг маънавий-ахлоқий фазилатлари. // Қалқон. 2017 №5 Б.38-39
23. Тоғаев Қ. Мустақил суд ҳокимияти – инсон ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоясининг кафолати. // Ҳуқуқ ва бурч. 2015 №5. Б.7-11.
24. Тоғоев Қ. Жисмоний ва юридик шахслар муурожаатлари. // -Т.: ЎР Олий судининг Ахборотномаси. 2016. № 5 –Б 10-12
25. Тўраев Ж. Мансабдорлик жинойтлари улар учун жиноий жавобгарликни такомиллаштириш тенденциялари. // Ҳуқуқ ва бурч. 2015 №3. Б.62-63.
26. Узаков Н. Суд этикаси кодекси лойиҳасининг асосий қоидалари // Олий хўжалик суди ахборотномаси 2011 йил 3-сон
27. Халмухамедов К., Назаров Ш. Тадбиркорлик субъектларини фаолиятини назорат қилишни эркинлаштириш: қонунчилик ва суд-ҳуқуқ амалиёти. // -Т.: Адвокат. 2016. №5 -Б 24-31
28. Хайдархонов Л. Суд тизими унда кадрлар сиёсатининг устувор йўналишлари. // Ҳуқуқ ва бурч. 2014. №3. Б. 54-55
29. Ҳамроқулов Б. Маънавий зарар уни қоплаш билан боғлиқ низоларни судловга тааллуқлиги. // Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Ахборотномаси. 2014. №1. Б. 20-23
30. Худойбердиев Х. Тортишув тамойили одил судлов самарадорлигини оширишнинг муҳим омилidir. // Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Ахборотномаси. 2014. №2. Б. 25-26
31. Холиқулов У. Қонун ижодкорлигида одиллик принципини таъминлаш. // -Т.: ЎР Олий судининг Ахборотномаси. 2016. № 3 –Б 18-20
32. Юрист касб этикаси – Т.: ТДЮИ нашриёти, 2013.-89б.

Ҳ. Интернет манзиллари

1. Ўзбекистон Республикаси Ҳуқумат портали: www.gov.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси сайти: www.parliament.gov.uz
3. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати сайти: www.senate.gov.uz
4. Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди сайти www.ksu.uz
5. Ўзбекистон Республикаси Олий суди сайти: www.supcourt.uz
6. Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди сайти: www.economical-court.uz
7. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги сайти: www.minjust.uz
8. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги Юристар малакасини ошириш маркази сайти: www.uzmarkaz.uz

9. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги сайти: www.mvd.uz
10. Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси сайти: genprok.gov.uz
11. Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази сайти: www.nhrc.uz
12. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман) сайти: www.ombudsman.uz
13. Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги сайти: www.mfa.uz
14. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти: www.un.org
15. Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилоти сайти: www.osce.org
16. Европа Кенгаши сайти: www.coe.int
17. Инсон ҳуқуқлари бўйича Европа суди сайти: www.echr.coe.int
18. Халқаро меҳнат ташкилоти сайти: www.ilo.org

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг 2016 йил 2 мартдаги “Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ намунавий қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 62-сонли

**Қарори бўйича
ТЕСТ САВОЛЛАРИ**

1. Қандай ҳолатларда манфаатлар тўқнашуви пайдо бўлади ?

а) давлат хизматчиларининг шахсий касбий манфаатлари уларнинг муассаса вазифаларини холисона ва беғараз бажаришига таъсир кўрсатадиган ёки таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳолатларда пайдо бўлади. Давлат хизматчиларининг муассаса манфаатдорлиги уларнинг шахсан ўзи ёки яқин қариндошлари, шунингдек улар яқин ёки ишбилармонлик муносабатларида бўладиган бошқа шахслар учун ҳар қандай наф кўриш ёки афзалликларга эга бўлишни ўз ичига олади

б) давлат хизматчиларининг ойлавий манфаатдорлиги уларнинг шахсан ўзи ёки яқин қариндошлари, шунингдек улар яқин ёки ишбилармонлик муносабатларида бўладиган бошқа шахслар учун ҳар қандай наф кўриш ёки афзалликларга эга бўлишни ўз ичига олади

в) давлат хизматчиларининг шахсий манфаатлари уларнинг ўз хизмат вазифаларини ўз вақтида ва сифатли бажаришига таъсир кўрсатадиган ёки таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳолатларда пайдо бўлади

г) давлат хизматчиларининг шахсий манфаатлари уларнинг ўз хизмат вазифаларини холисона ва беғараз бажаришига таъсир кўрсатадиган ёки таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳолатларда пайдо бўлади. Давлат хизматчиларининг шахсий манфаатдорлиги уларнинг шахсан ўзи ёки яқин қариндошлари, шунингдек улар яқин ёки ишбилармонлик муносабатларида бўладиган бошқа шахслар учун ҳар қандай наф кўриш ёки афзалликларга эга бўлишни ўз ичига олади.

2. Манфаатлар тўқнашуви юзага келган тақдирда давлат хизматчилари кимни дарҳол хабардор қилиши керак ?

а) тегишли ҳуқуқни муҳофаза этувчи органни

б) ўз раҳбарини

в) одоб-ахлоқ комиссияси раҳбарини

г) кадрлар бўлимини.

3. Давлат хизматчиларининг қайси фаолият билан шуғулланиши тақиқланади ?

а) тижорат фаолияти билан

б) сиёсий фаолият билан

в) тадбиркорлик фаолияти билан

г) даромад келтирувчи фаолият билан.

4. Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ қоидалари нормаларининг бузилишлари ким томонидан кўриб чиқилади ?

а) махсус таркибий бўлинма ёки Одоб-ахлоқ комиссияси томонидан кўриб чиқилади

б) прокуратура органлари томонидан

в) юқори турувчи ташкилот томонидан

г) касб этикаси бўйича кенгаш томонидан

5. Давлат хизматчилари хизматдан ташқари вақтда қандай хатти-ҳаракатларга йўл қўймаслиги керак ?

а) махсус қабул қилинган одоб-ахлоқ нормаларига ва баҳсли хатти-ҳаракатларга йўл қўймаслиги керак

б) умумий қабул қилинган одоб-ахлоқ нормаларига риоя этишлари, ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга

в) касбий талаблар ҳамда юқори турувчи ташкилот томонидан ўрнатилган меёрларга

г) шубҳали хатти-ҳаракатларга ҳамда корпоратив талабларга

6. Раҳбар кадрларни қайси белгилари бўйича танлаш ва жой-жойига қўйиш ҳолатларига йўл қўймаслиги керак ?

- а) гуруҳийлик, жисмоний кўрсаткичлари, саломатлиги ва мавқеи бўйича
- б) маҳаллийчилик, жинси, уруғ-аймоқчилик белгилари ва сиёсий қарашлари бўйича
- в) қариндошлик, ҳамшаҳарлик ёки шахсий садоқат белгилари бўйича
- г) миллати, табақаси, ижтимоий келиб чиқиши ҳамда касбий белгилари бўйича

7. Давлат хизматчилари касбий фаолияти давомида ўзларига маълум бўлган ахборотнинг сақланишини ва махфийлигини таъминлаш юзасидан қандай чораларни кўришлари шарт ?

- а) керакли
- б) етарли
- в) тегишли
- г) барча

8. Давлат хизматчиларига ўз хизмат вазифаларини бажариши муносабати билан нималар тақиқланади ?

а) бирор-бир моддий бойликларни олиш ёхуд жисмоний ёки юридик шахслардан бошқача наф кўриш.

- б) биронта жисмоний ёки юридик шахслардан манфаатдор бўлиш.
- в) моддий ва номоддий бойликларни жамлаш, улардан фойдаланиш ҳамда муассаса манфаатларини инобатга олмаслик
- г) маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимлари билан қариндошчилик муносабатларига киришиш ҳамда ундан фойдаланиш

9. Қандай сабаблар давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ қоидаларини бузиши учун асос бўла олмайди ?

а) объектив ва фавқулотда ўзгаришлар, форс мажор ҳолати, сиёсий зарурат, иқтисодий вазият, мулкӣ шароит

б) Сиёсий, иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқлик, шунингдек шахсий важлар ва бошқа субъектив сабаблар.

- в) Руҳий вазият, беморлик, ногиронлик, қаровчисини юқотиш
- г) Жиноий жавобгарликка тортилганлик, фавқулотдаги вазият, синов муддатини тўла ўтмаганлиги

10. Одоб-ахлоқ қоидаларининг бузилиши ҳолатларини махсус таркибий бўлинма ёки Одоб-ахлоқ комиссияси томонидан кўриб чиқиш натижалари бўйича интизомий ёки бошқача тарздаги қоида бузилишларининг мавжудлиги (мавжуд эмаслиги) тўғрисида

- а) хулоса чиқарилади.
- б) текшириш ўтказилади
- в) хизмат суриштирувини амалга оширади
- г) баённома тузади.

“Коррупцияга қарши халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларини миллий қонунчиликка тадбиқ этилиши” ўқув курси бўйича казуслар

Казус 1. Совға

Мансабдор шахс “А” тўғилган кунини ўтказганда унга ходимлари “Б”, “С” ва “Д” “1 000 000 сумлик совға беришди. Бу ҳақдаги маълумот ташкилотнинг Одоб – ахлоқ комиссиясида кўриб чиқилиб “А”га огоҳлантириш эълон қилинди. “А” комиссия ҳаракатларидан норози бўлиб судга мурожаат қилди.

Савол:

1. Мансабдор шахс “А”нинг ҳаракатлари комиссия томонидан тўғри кўриб чиқилганми ?
2. Мансабдор шахс томонидан совға олиш мумкинми ва унинг тартиби қандай ?

Казус 2. Тўйяна

Мансабдор шахс “Б” тўғилган кунини ўтказганда қариндошлари “А” ва “С” томонидан 1 000 000 сумлик тўйяна беришди. Бу ҳақдаги маълумот ташкилотнинг Одоб – ахлоқ комиссиясида кўриб чиқилиб “Б”га огоҳлантириш эълон қилинди. “Б” комиссия ҳаракатларидан норози бўлиб судга мурожаат қилди.

Савол:

1. Мансабдор шахс “Б”нинг ҳаракатлари комиссия томонидан тўғри кўриб чиқилганми ?
2. Мансабдор шахс томонидан тўйяна олиш мумкинми ва унинг тартиби қандай ?

Казус 3. Илтимос

Мансабдор шахс “С” қариндошини ишга олиш тўғрисида илимос билан бўйсунувидаги ташкилот раҳбарига илтимос қилди. Бу ҳақдаги маълумот ташкилотнинг Одоб – ахлоқ комиссиясида кўриб чиқилиб “С”га огоҳлантириш эълон қилинди. “С” комиссия ҳаракатларидан норози бўлиб судга мурожаат қилди.

Савол:

1. Мансабдор шахс “С”нинг ҳаракатлари комиссия томонидан тўғри кўриб чиқилганми ?
2. Мансабдор шахс бўйсунувидаги ташкилот раҳбаридан илтимос қилиши мумкинми ?

Казус 4. Оқсаққол

Маҳалла райиси “Г” фуқаро “Р” томиндан пора талаб қилганлиги учун туман суди ҳукмига кўра мансабдор шахс сифатида жиноий жавобгарликка тортилди. “Г” вилоят судига у мансабдор шахс эмаслиги ва шундан келиб чиқиб жиноий жавобгарликка тортилиши мумкин эмаслиги тўғрисидаги мурожаат қилди.

Савол:

1. Маҳалла райиси мансабдор шахс ҳисобланадими ?
2. Мансабдор шахс тушунчаси миллий қонунчиликда қаерда берилган ?

Казус 5. Аноним

Ташкилот “ишонч телефонида” аноним шахс томонидан мансабдор шахс “Л” томонидан пора талаб қилиниши тўғрисида маълумот тушади. Бу маълумот асосида ташкилотда хизмат текшуриви ўтказилади. Унга кўра мансабдор шахс ишдан бўшатилади.

Мансабдор шахс “Л” уни асоссиз аноним маълумот асосида ишдан бўшатирилганлиги тўғрисида судга мурожаат қилади.

Савол:

1. Аноним шахслар томонидан берилган маълумот асосида хизмат текшуриви ўтказилиши мумкинми ?
2. Фикрингизча суд нима қарорга келади ?

6. БМТ конвенцияси

Судьяларнинг одоб-ахлоқи масалалари миллий ҳужжатлар билан тартибга солинмаган тақдирда, судьялар жамиятдаги одоб ва ҳуқ-атворнинг умумий тамойиллари, шунингдек халқаро ҳуқуқнинг судьялар одоб-ахлоқини тартибга солувчи умум эътироф этилган тамойилларига амал

қиладилар.

Савол:

1. Судьялар одоб-ахлоқини тартибга солувчи умум эътироф этилган тамойиллари қайси хужжатларда белгиланган ?

2. Судьяларнинг одоб-ахлоқи масалаларини белгиловчи миллий хужжатлар ҳамда судьялар одоб-ахлоқини тартибга солувчи умум эътироф этилган тамойиллари ўртасида тафовуд пайдо бўлса қайси хужжатларга устуворлик берилади ?

Казус 7. Партиядош

Судья “Қ” “ОЛД” сиёсий ҳаракати йиғилишларида доимий иштирок этиб келди ва унинг фаолияти сиёсий ҳаракат раҳбарияти томонидан эътироф этилиб келди. Аммо маълум бир фуқаролик ишини кўришда аниқланадигани иш сиёсий ҳаракати фаолияти билан боғлиқ.

Савол:

1. Судья сиёсий ҳаракатлар йиғилишларида доимий иштирок этиши мумкинми ?
2. Судья фуқаролик ишини кўришда ўзини рад қилиши шартми ?

Казус 8. Мерос

Судья “М”га тижорат ташкилотини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқини берадиган қимматли қоғозларга мерос бўйича эга бўлди ва ташкилотнинг бошқарувида қатнашиб келди. Суд райиси буни билиб қимматли қоғозларни бошқаларнинг эгаллигига ўтказишни тавсия қилди.

Савол:

1. Суд райисининг тавсияси асослими ?
2. Судья тижорат ташкилотини бошқаришда иштирок этиши мумкинми ?

Казус 9. Қариндош

Судья “Ж”нинг оила аъзоларидан бири ноқонуний даромадларни легаллаштирган учун жиноий жавобгарликка тортилган. Судья оила аъзосининг мулк ва мулкый характердаги мажбуриятлар ҳақидаги маълумотга эга бўлмаган ва бу тўғрисида суд райисига маълумот бермаган. Шунга асосан судья интизомий жавобгарликка тортилган.

Савол:

1. Судья оила аъзоларининг мулк ҳуқуқи асосида уларга тегишли бўлган мол-мулк ва мулкый характердаги мажбуриятлар ҳақида маълумотга эга бўлиши шартми ?
2. Судья интизомий жавобгарликка тортилиши асослими ?

Казус 10. Прокурор

Туман судьяси “Ф”, туман хокими ва туман прокурори ўринбосари доимий равишда бир спорт клубига қатнашадилар. Туман суди райиси судьяга унинг ҳаракатлари одоб-ахлоқ қоидаларига тўғри келмаслиги тўғрисида огоҳлантиради.

Савол:

1. Судьянинг туман хокими ва туман прокурори ўринбосари билан доимий равишда бир спорт клубига қатнашиши унинг холислиги, мустақиллиги ва беғаразлигини шубҳа остига қўядиган ҳаракат сифатида баҳоланиши мумкинми ?
2. Туман суди райисининг талаблари асослими ?

Казус 11. Жиян

Сиз фуқаролик ишлари бўйича туманлараро суд судьяси. Сизнинг хотинингизнинг (эрингизнинг) жияни ўз хотинига жисмоний ҳужум қилганликда айбланмоқда. Сизнинг хотинингиз (эрингиз) жияни билан учрашиб “унинг фикрини эшитишни” ва унга маслаҳат беришингизни Сиздан илтимос қилади. Сиз жияни билан учрашганингизда, у жанжални ўз хотини бошлагани, у ўзини хотинидан ҳимоя қилганлигини тасдиқлашга уринади. У Сиздан ўзининг жиноий ишини суда кўриш билан шуғулланадиган судья билан гаплашиб, мазкур вазиятни тушунтириб, унга ёрдам беришини илтимос қилади.

Савол:

1. Бундай вазиятда Сиз қандай йўл тутган бўлардингиз?
2. Жиянингизнинг иши бўйича судья билан боғланишингиз мумкин-ми?
3. Агар Сиз судья билан мазкур иш бўйича боғлансангиз, қандай этика принципларини бузишга йўл қўйган бўлардингиз?

Казус 12. Кечги овқат

Сиз Тошкент шаҳрида ер участкасига (майдонига) нисбатан эгалик ҳуқуқига оид фуқаролик ишини кўрмоқдасиз. Низо бир тадбиркор ва шаҳар маъмурияти ўртасида бормоқда. Тадбиркор ер майдонига нисбатан эгалик ҳуқуқини ўз отасидан олганини ва у ерда уй-жой қурмоқчи эканлигини тасдиқлашга уринади. Шаҳар маъмурияти эса бошқа бир тадбиркор билан ҳамкорликда мазкур майдонда шаҳар бюджети учун фойда келтирадиган савдо объектини қўримоқчи эканлигини асослашга ҳаракат қилади.

Сиз мазкур ишга оид қонун ва далилларни ўрганиб чиқаётган айти бир пайтда, Сизга шаҳар маъмуриятдан юқори лавозимдаги бир шахс қўнғироқ қилиб, Сизни ресторанга кечги овқатга таклиф қилади. Сиз у ерга келганингизда, мансабдор шахс мазкур ишни муҳокама қилишга киришади, ва сизга бу майдонда қурилишга бўлган ҳуқуқни қўлга киритиш шаҳар аҳолиси учун нақадар муҳим аҳамиятга эга эканлигини тушунтиради. Кейин шаҳар маъмурияти қурилиш компанияси билан амалга оширмоқчи бўлган қурилишга оид қўшма лойиҳанинг икр-чикирларини батафсил тасвишлаб беради. Мазкур тафсилотлар сиз танишиб чиқаётган ишга киритилмаган эди.

Савол:

Мазкур суҳбатга нисбатан Сизнинг муносабатингиз қандай бўлиши керак?

Кечги овқатга боришингиз шартмиди?

Бундай учрашув ва муҳокамага йўл қўйиш мумкин-ми? Агар мумкин бўлса, Сиз нима қилган бўлардингиз? Мазкур ишни кўришни давом эттирган бўлармидингиз?

Бу вазият қандай одоб-ахлоқ тамойилларини бузилишига олиб келади?

Казус 13. Совға сертификати

“Дом Омега” савдо марказидаги бахтсиз ҳодисага оид ишни кўриш судья Мюррэйга топширилади. Суд мажлисида ишни кўришга бир ҳафта қолганида судьянинг вояга етган қизи “Дом Омега” савдо марказининг махсус мижози учун совға тариқасида жўнатган 500 долларли сертификатини почтадан қабул қилиб олади. У мазкур сертификатни ишлатиб, савдо марказида харид қилди.

Савол:

Бу воқеа судья Мюррэй учун қандай оқибатлар олиб келиши мумкин?

1. Ҳеч нарса бўлмайди, чунки сертификат унинг қизи учун оддий совға бўлган, ва у иш муҳокамасининг натижаларига ҳеч қандай таъсир қилмайди.

2. Мазкур ишни кўришдан воз кечиш, яъни ўзини ўзи рад этиш керак, чунки совға сифатида берилган сертификат пора элементи ҳисобланади.

3. Судья Мюррэйнинг қизи совға сифатида юборилган сертификатни қайтариб бериши керак, судья эса тарафларнинг адвокатларини ва округ прокурорини мазкур воқеадан хабардор қилиши лозим.